ATHENÆUM

Octomvrie — Decemvrie. 1938. IV. 4.

ATHENÆUM

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub patronajul d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.
Redacţia hotărăşte forma şi ordinea articolelor.
D-nii autori şi editurile care doresc recenzarea sunt rugaţi a trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei
pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei
pentru instituţii . . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI EXEMPLAR . . . 30 lei

ATHENÆUM

ATHENÆUM

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub patronajul d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.
Redacţia hotărăşte forma şi ordinea articolelor.
D-nii autori şi editurile care doresc recenzarea sunt rugaţi a trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei

pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei

pentru instituţii . . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI EXEMPLAR . . . 30 lei

MAREŞALUL ALEXANDRU AVERESCU

Ziua de 4 Octomvrie 1938 se preschimbă în punte de aur pentru a trece dincolo, în istoria neamului, în lumea marilor căpitani, pe acela, care, începând cu 1877, timp de peste 60 ani, a fost ostaş între ostaşi, viteaz între viteji, comandant şi mare conducător de oştiri.

Cine putea crede că tânărul cel debil, născut în Ismailul Basarabiei, la 9 Aprilie 1859, care, după un an de seminar, terminând şcoala muncii şi a energiei — şcoala de meserii, — îşi va lua sborul spre culmile cele mai înalte ale vieţii noastre ostăşeşti!

Şi porneşte pe drumul greu dar plin de glorie al vieţii, timidul seminarist de odinioară, cu sufletul încărcat de durerea unui neam sfârtecat de duşmani, cu dârzenia de veacuri a Românului, dar şi cu tristeţea unei copilării dusă într'un mediu familiar în care neînţelegerile nu lipseau. Multele acumulări refulate în adâncul conştiinţei tânărului seminarist şi apoi elev al şcoalei de meserii, au dat la iveală o fire meditativă, impresionabilă, reţinută. Şi acest clocot intern trebuia în urma unei adânci şi continue pregătiri să răbufnească în acele mari, istorice manifestări şi operă de organizare a armatei, de întemeiere a Şcoalei de Stat Major, de reîmpământenire a vechiului spirit românesc de luptă şi apărare a demnităţii neamului, în fine, acea atitudine de mare ostaş care a intrat în legendă.

Tot pasul în cariera armelor, pentru Mareşalul Averescu, este o luptă bine plănuită şi o victorie pe drept venită.

Ca sublocotenent de Cavalerie, în urma absolvirii Şcoalei Divizionare dela Bistriţa, este trimis în Italia, unde termină în mod strălucit Şcoala Superioară Militară din Torino. Ministe-

rul nostru de Războiu îi publică notele în Monitorul Oastei de atunci (1886). Se anunță un mare comandant. Marele Căpitan, Regele Carol I, cu ochiul său ager, prinde realitatea și înțelege să-i deschidă câmp larg de activitate noului ofițer de Stat Major.

Iată-l dar, trimis, fie să-și facă un stagiu în regimentul rus, Vologda Nr. 1, al cărui proprietar era Regele Carol I, fie să ia parte la manevrele din 1912 ale armatelor rusești, austro-ungare, germane și engleze. Intre 1894—1895 conduce ca director Școala de Războiu; în 1898 îl găsim ca atașat militar la Berlin. Ca ofițer de Stat Major trece prin toate treptele de muncă, începând dela șef de birou.

Ca profesor al Școalei de Războiu, creează curent nou de vieață și pregătire ostășească. I se fixează de veci autoritatea de organizator al științei militare la noi, prin atât de frumoasele cuvinte, ce i le-a rostit un elev al său, ofițer de Stat Major, Cpt. Petraru: „Promoțiile noastre pot spune celor, care au făcut școlile de războiu dela Turin și dela Paris: am avut profesor pe Maiorul Averescu".

Ofițerul de Stat Major, Alexandru Averescu, pune bazele planului de mobilizare, redactând și primul regulament de mobilizare.

Expediția din 1913, în Bulgaria, este condusă după planurile magistral întocmite de el, ca șef de Stat Major.

Regele Carol I, chiar spune lui Nicolae Filipescu, Ministrul de Războiu, că nu intră în războiu decât cu Averescu ca șef de Stat Major. Și expediția este dusă fără nicio abatere, pas cu pas, exact după studiul și planul șefului de Stat Major. (Universul Nr. 271 din 5 Octomvrie 1938). Ce mare recompensă pentru o muncă cinstit dusă în serviciul Patriei.

Colonelul Cristescu de atunci, eroul de mai târziu dela Mărășești, scrie cu privire la expediția din Bulgaria: „...planurile și lucrările după care s'au desfășurat operațiunile unei mândre armate de sute de mii de oameni, sunt un monument care aparține istoriei neamului; ea îl va judeca și îi va hotărî (lui Averescu) de sigur, locul de frunte pe care-l dau după criticile străine". Iar articolul lui N. Iorga, îl trece în lumea de legendă a marilor comandanți: „Am văzut la noi, în 1913, la cartierul general din Corabia, un om pe care-l cunoșteam... Vagonul lui era o colecție de hărți și o bibliotecă. Acolo se

deschidea întâiu fereastra dimineaţa şi ultima lumină care se stingea era în căsuţa lui. Nevoile materiale ale vieţii păreau să nu existe pentru el, cum existau pentru alţii. La anume ceasuri apărea de acolo un călugăr în uniformă, care mergea la rostul lui, fără încetineală şi fără grabă. Nu impunea prin nimic această siluetă de om, palidă şi rece, dar aveai siguranţa că de aci, dela neîntrerupta cugetare din acest cap de ascet, pleacă toată mişcarea ce se desfăşoară peste munţi şi văi şi că ea îşi va atinge ţinta".

„La Orhania în fundul Bulgariei, la trecătorile ce deschid drumul spre Sofia, anume greutăţi militare se înfăţişează. Intr'o noapte s'a oprit la cuartier un automobil, care făcuse douăsprezece ceasuri de drum, cel puţin. Aceeaşi figură şi la simpla lui înfăţişare tăcută şi răspândind tăcerea, dar cerând imperios cugetarea şi acţiunea, aceeaşi atmosferă de siguranţă umplu larg sufletele tuturora. Făcu cercetările sale, atinse mâncarea, şi în miezul nopţii porni prin pustiul duşman pentru alt drum de douăsprezece ceasuri. Şi din acel moment se impusese pentru toţi dogma succesului".

In războiul de întregire al neamului, Generalul Averescu Alexandru, se depăşeşte pe sine însăşi.

Trece în lumea de simbol a victoriei. Acolo unde află ostaşii că este „Taica Averescu", ce iubire faţă de conducător, erau siguri şi de victorie.

Numele de Averescu înseamnă pentru ei forţă, putere divină, care aduce victorie. El trăia lângă soldat, mânca cu el, se îmbrăca uşor ca el, muncea alături cu el, iar până noaptea târziu opaiţul ţinea mereu lumină în cortul său.

Spuneau soldaţii: Săracul Taica Averescu! Nu mai doarme. Face mereu la planuri. De aia noi învingem cu el, peste tot, pe unde mergem. Mulţumim lui Dumnezeu.

Comandă armata a II-a în Transilvania, trece la armata a III-a la Dunăre, după care iarăşi revine la armata a II-a, pe care o duce la gloria istorică dela Mărăşti.

Işi vedea generalul, armata, soldat cu soldat, când a fost să dăm asaltul din dealul Mărăştilor. Ce iureş. Nu era atât de mare bucuria victoriei, cât a gândului că în fruntea noastră este „Taica", care ne va duce, hei, departe, spre locurile unde ai noştri îşi duceau greu vieaţa sub asuprirea străină. Marele Rege Ferdinand I, a ştiut să-i încălzească sufletul prin cel mai

curat ordin de zi dat poate pentru un comandant de armată: „Ştirea despre frumosul succes repurtat de valoroasele trupe de sub comanda D-tale, a umplut inima mea cu vie şi legitimă bucurie. Cu drag şi mândrie salut bravele regimente, care prin avântul şi vitejia lor s'au arătat demne de încrederea ce eu şi ţara întreagă pusesem în ele.

Terenul recâştigat şi trofeele cucerite vorbesc în mod elocvent de modul cum vitejii mei ostaşi şi-au făcut datoria. Onoare lor şi celor morţi pe câmpul de onoare! Te însărcinez să exprimi trupelor armatei a II-a, adânca mea satisfacţie şi regeasca mea mulţumire. Ca mod exterior pentru modul cum această operaţie a fost condusă, îţi confer clasa II-a a ordinului „Mihai Viteazul".

Acelaşi ordin de cl. III-a îl confer generalilor Văitoianu, Mărgineanu şi Arghirescu.

Aştept propuneri pentru decorare de ofiţeri şi trupă".

Ferdinand

Istoria va prinde pas cu pas şi clipă cu clipă toată opera aceluia, care a rămas în vieaţa neamului sub numele de: Mareşalul Averescu.

Dar energia aceasta nu a rămas limitată de tăişul sabiei lui plină de glorie, ci trece mai departe, împletindu-se în întreaga vieaţă socială românească.

In 1907, Generalul Averescu este chemat să pună capăt durerii ce se întindea în ţară, prin energia sa de adevărat conducător de mână forte la nevoie.

In 1918, după defecţiunea rusă, Generalul Averescu este trimis la Buftea pentru a trata cu inamicul cutropitor, scăpând de capitulare cel puţin armata, în mijlocul unui mare dezastru naţional.

In 1920, ca prim Ministru, distruse hidra bolşevică, curăţind astfel terenul pentru reînsănătoşirea sufletului românesc.

In toate clipele de criză, mai ales între datele 1916—1937, istoria noastră naţională îl găseşte mereu pe Generalul Averescu, ca „omul echilibrului".

El este chemat să restabilească vieaţa ţării, să aducă liniştea, calmul.

Nici scriitorul nu a lipsit din complexul acestei vieţi.

A condus ca prim redactor „Revista Armatei" şi „România Militară".

In 1888, publică primul volum din tactica sa.

A publicat apoi: Organizarea şi mobilizarea; Inaintările în armată; Călăuza ofiţerului; Teatrul de operaţiuni austro-român; Manevra pe hartă; Focul de războiu; Geografia militară; Organizarea armatei italiene (în franţuzeşte); Două luni în Rusia.

In articolul din Revista Armatei: „O coincidenţă ciudată", spulberă erorile unui scriitor militar rus, care susţinea, că a fost inutilă participarea armatei române în luptele dela Plevna. In urma acestui articol, Ţarul dezavuează pe scriitorul rus. (Presa: Universul, Rev. Vremea, 1938).

Faţă de toate acestea, vieaţa acestui mare fiu al neamului românesc, ne prezintă şi alt învăţământ, în afară de cel al muncii şi devotamentului faţă de Patrie.

Este învăţământul demnităţii şi al continuării până la capăt a unui program odată bine studiat. Din această cauză, nu puţini adversari i-au stat în faţă.

Pe toţi i-a învins. „Drumul său a fost drumul eroismului românesc. Trecea prin veac cum trece sabia prin inimile vrăjmaşe. La cotituri era deschizătorul potecilor drepte" (Pan Vizirescu, Rev. Sfarmă Piatră). Mereu a fost pe linia luptei şi stăpânit de cel mai sănătos optimism, aşa după cum în toiul luptelor îşi notează în carnet: „Voiu dormi în bubuitul tunului, dacă voiu dormi. Sunt perfect liniştit. Vom avea victoria".

Trupeşte s'a supus soartei, de a se afunda în pământul ţării lui, pentru care o clipă nu a încetat de a gândi şi lupta, cu acelaşi calm, cu care eroii antici înţelegeau să se supună voiei zeilor. Şi acest sfârşit de zeu, pana măiastră a scriitorului Pan Vizirescu îl reţine în istoria eroismului nostru, cum nu se poate mai potrivit măreţiei acestei vieţi: „A fost ceva simplu şi tăcut. Cel care sfidase moartea de atâtea ori, lăsând-o să treacă în toată voia pe dinaintea sa, şi cochetând cu ea în cele trei carnavaluri unde dânsa era regină, s'a lăsat de data aceasta convins să-i primească sărutul de foc. A stat cu familia şi prietenii într'o seară până târziu, ca în vremurile bune, şi când a bătut ceasul celei din urmă comenzi, s'a sculat de pe scaun să plece şi plecat a fost!".

Istoria naţională a marilor figuri, se încarcă pentru eternitate cu încă o figură: Alexandru Averescu.

Mare ostaş, biruitor în lupte, făuritor de ţară nouă.

Mare strateg; înoitor de vieaţă ostăşească, luminător şi îndrumător de ştiinţă militară.

Scriitor, deschizător de drumuri.

Mare animator, erou legendar, care a captivat, a stăpânit şi condus sub impulsul unei puteri, despre care am putea spune că i-au dat-o zeii, dacă am fi pe timpul lui Achile.

„Dacă stai mai mult de vorbă cu Generalul Averescu, după câtva timp, vrând nevrând, ochii tăi nu se mai desprind de pe mâinile lui.

Şi e lesne de înţeles. Privirea lui e deschisă şi obişnuită, mâinile însă, mâinile lui plimbă în faţa ta spectacolul veşnic enigmatic şi fascinant al îngrijorătoarei lor înfăţişeri. Instinctiv te întrebi: sunt oare lucrurile simple, lămurite, concrete, ca vorba, — sau complicate, întortochiate şi neprecise ca involuntarele şi permanentele destăinuiri ale mâinilor învingătorului dela Mărăşti?".

„De sigur, că vorba e sinceră şi mâna înşelătoare".

„Din aceste mâini, mari, extrem de fine şi de distinse, cu degetele lungi cu mişcările măsurate, cu inflexiunile feline, se desprinde ceva turburător de enigmatic". (I. G. Duca, Portrete şi amintiri).

Al treilea Rege, sub care a fost acelaşi ostaş conducător de neam pe drumul sănătos al veşnicului „echilibru", M. S. Regele Carol al II-lea, îl ridică la rangul de Mareşal.

Şi la plinirea vremii, Mareşalul Averescu, reîntors în tranşeele dela Mărăşti, lângă bravii lui soldaţi, ce tare este acest pământ românesc, se ridică în vieaţa noastră naţională sub nou aspect. Este forţa spirituală a neamului, care de sus, de pe cerul de simţire şi glorie românească, îndeamnă întreg tineretul Patriei, al cărui fiu credincios a fost şi el, să meargă pe drumul deschis de sabia lui: Copii! Dârzenie, stăruinţă, credinţă, jertfă. Totul în serviciul Ţării şi pentru Rege. Eu, credinţa cea bună am păzit, lupta cea dreaptă am dus. Aşa să fie.

CPT. N. VLADULESCU

SPECIFICUL ROMÂNESC IN LIRICA NOASTRĂ MODERNĂ

— Dintr'o Conferință ținută în anul 1929 —

Mă găseam acum un an în biroul lui Henry Massis, la Paris. Pe pereții odăii, un singur tablou reprezentând un port luminos din Sudul Franței. Nu puteam citi iscălitura, dar aproape instinctiv l-am întrebat pe Massis: „Spune-mi, te rog, numele acestui pictor francez cu o factură atât de românească". Amfitrionul meu răspunse zâmbind: „Dar e un român, un tânăr pictor de mare talent, care trăește în Franța și pe care îl chiamă Soare". Era prima dată — spre rușinea mea — când auzeam de dânsul și habar n'aveam că Massis era prieten cu tatăl său, fiul poetului și el însuși pictor, Alexis Macedonski. De atunci, toți cei cari au admirat expoziția postumă a lui Soare, închisă de curând la Ateneu, își dau seama ce a pierdut arta plastică cu moartea lui, la 18 ani numai, în plin avânt creator.

Dar nu despre aceasta e vorba, ci de faptul că un pictor român, cu toate că trăind și învățând meșteșugul printre străini, tratând un subiect francez, într'un loc în care nici nu visam că puteam da de pictura română, își trădase în ochii mei prin factura lui, prin sufletul autohton ce-i lumina pânza — naționalitatea adevărată — în specificul românesc.

Tot atunci, un prieten mi-a povestit pățania, într'un salon parizian, a d-rei Elena Văcărescu. Un admirator—el însuși poet cunoscut francez — i-ar fi spus: „Ce admirabile trebue să fie versurile dv. în românește, dacă și în limba noastră mai păstrează nu știu ce parfum străin și turburător". Se pare că d-ra Văcărescu s'ar fi supărat că i s'au luat versurile drept traduceri;—eu unul rețin numai complimentul indirect adus geniului rassei noas-

tre mai tare decât graiul în care fusese transpus. Şi acum aduc şi mărturia preţioasă a doi străini de marcă, a lui Benjamin Cremieux şi a lui Rainer Maria Rilke.

Cum făceam oarecare rezerve asupra literaturii franceze a lui Panait Istrati, Cremieux mă întrerupse, spunându-mi (citez din memorie): „Mais ce n'est pas la question — ce n'est pas le romancier francais que nous admirons en lui, mais bien le prestigieux conteur roumain, l'âme de votre pays si puissament évoquée et que je voudrais tant connaî re". Şi aici, specificul românesc învinsese. Succesul, într'adevăr, mondial al lui Istrati — tradus mai în toate limbile europene — nu se explică, dealtminteri, decât prin nota aceasta de folklor şi de haiducie banalizată şi învechită azi la noi în ţară, dar rămasă extrem de nouă şi de originală pentru un occident obosit de o literatură prea rafinată. Succesul, tot atât de mare — deşi mai puţin cunoscut la noi — al lui Konrad Bercovici în America are aceeaşi explicaţie. Dar, pentru o şi mai completă ilustrare, să citâm câteva rânduri dintr'o scrisoare a lui Rilke, pe care mi-a trimis-o puţin timp înainte de a muri, din Elveţia. Scrisoarea e pe franţuzeşte:

„Comment ne pas aimer la Roumanie, cher Monsieur, depuis „Isvor' 'l Pendant toute une année c'était mon livre de chevet, et je suis sur d'y revenir toujours avec le même étonnement, avec la même tendresse. Mon admiration pour la Princesse Bibesco était définitive des que j'avais connu son „Alexandre asiatique"; mais dans „Isvor", son intuition de grand poéte a réussi à établir une des plus profondes continuités humaines. Et quel bonheur de la découvrir dans l'âme secrète de son propre peuple"! Ce fericire s'o descoperi în sufletul tainic al propriului tău popor! Când te gândeşti că aceasta o scria cel mai subtil, cel mai artist poet german contemporan, nu te prinde oare mirarea să descoperi pe malul Dâmboviţei esteţi totuşi mai puţin subtili decât Rilke, cari zilnic strâmbă din nas când se pomeneşte despre folklor şi arta populară?

Cu siguranţă, pe lângă talentul autoarei, ce l-a încântat mai ales pe Rilke sunt tocmai acele obiceiuri străvechi, acea mireasmă de veche înţelepciune ţărănească, care face din „Izvor" o adevărată antologie pentru uzul Occidentului, a datinelor fermecătoare ale folklorului nostru.

Şi aici, specificul românesc triumfase.

Cu dreptate se poate spune: Ce fel de specific românesc e acela, pe care îl cauţi în saloanele Parisului sau în mărturiile străinilor? Căci există o literatură băştinaşe cu tot sgomotul celei de import şi poate pilda lui Ion Creangă dela Humuleşti, care, tradus pe englezeşte de D-na Lucy Bing, s'a învrednicit în Anglia de cel mai frumos succes, nu e cea mai rea de urmat pentru tânăra noastră literatură.

Să ne apropriem iar de noţiunea de specific. Cum am spus e greu, dacă nu imposibil, să-i găsim o definiţie exactă. Vom încerca echivalente. Dealtminteri, termenul nu e simplu. In noţiunea de specific românessc am disocia două elemente. Să le numim respectiv: caracterul şi motivul. Caracterul românesc şi motivul românesc. Unul, primul, ar constitui sufletul operei, ritmul ei intern, stofa ei lăuntrică — partea activă, elanul vital, dinamic — avântul pornit din moşi-strămoşi, ce ne e dat dinainte. Motivul ar fi materialul din afară, decorul fatal, dar exterior, rezistenţa pe care aluviunele depuse în cursul său o opun râului în curgere, partea statică. Dar să luăm un exemplu ca să ne lămurim mai bine. Să luăm bunăoară — e la ordinea zilei — legenda Meşterului Manole. O poezie populară — de o rară frumuseţe în varianta colecţiei lui Alecsandri —o hotărăşte. De atunci o serie de poezii sau de drame lirice o desvoltă. Motivul e însăşi legenda. Se regăseşte şi la alte popoare: în Grecia, podul dela Arta în Serbia — de unde se pare că ne-a venit. Nu importă. El e numai materialul exterior, elementul static care îşi opune inerţia interpretărilor succesive. Ele îi dau caracterul specific, sufletul propriu. Ele o denaturează, lărgindu-i din ce în ce simbolul până la eternul omenesc, până la înţelepciunea păgână a Pământului, în „Meşterul" lui Adrian Maniu. Motivul s'a lărgit, caracterul a evoluat — dar atmosfera românească, specifică a rămas aceeaşi, aşa cum a respirat-o pe vremuri Alecsandri în viersul unui bard anonim al poporului nostru.

Ar fi interesant de asemenea să cităm exemplul basmului în proză „Inşiră-te mărgărite" versificat în ritm popular de Alecsandri, reluat de Iosif şi tratat în strofe. Motivul e acelaşi aici — aproape neschimbat. — Felul de tratare, caracterul poeziei evoluează însă — păstrând totuşi nealterată atmosfera specifică vechiului basm.

Din aceste exemple, reiese neîndoios un adevăr: Specificul

în literatura unui popor și, mai ales, în lirica lui —nu e imuabil. E în devenire, e ceva viu, e în funcție de evoluția creatoare a acelei literaturi. Bine înțeles, că această evoluție se face încet aproape pe nesimțite. Specificul pare neschimbat față de moda schimbătoare a zilei, față de scurta noastră vieață omenească — totuși, se schimbă. Dintre caracter și motiv, care evoluiază mai repede? E greu de spus. Se pare totuși că motivul se conservă nealterat mai îndelungă vreme. Modul de a scrie, caracterul operei se schimbă mai iute. Felul de a interpreta evoluiază mai ușor decât ceea ce interpretezi. Vom cita spre lămurire două poezii: una de A. Maniu: *Făt Frumos:*

Balaurul răcnește sub pod, dar Făt-frumos,
Retează trei grumazuri din câte-o rotitură,
Când paloșul avântă, prin sânge lipicios.
Pe urmă munți, prăpăstii și apele tăcură.

Otrava curge 'n fire, prin crăpături de stâncă.
Voinicul ia inelul domniței leșinate,
Apoi își chiamă roibul ce jar de foc mănâncă,
Și pleacă pe-a lui aripi spre-a norilor cetate.

Indoaie-un bucium noaptea și-o spintecă la zori,
Zâmbind copila doarme pe pajiștea de flori,
Cât ghiarele mai mișcă răpusul blestemat.

Doar ochii verzi, sub creastă în frunțile solzate,
Se zbat când bucătarul ia capetele toate,
Și cu satâru'n mână, dă buzna la palat.

alta, de V. Voiculescu: *C'an basmul cu greul Pământului:*

„Uuu..., n'aude, n'avede!" ce glas obosit,
C'an basmul cu Greul Pământului, strigă?!
Tresar ascultându-l și văd, deslușit,
Un Smeu și-un voinic încleștați—verigă!

„...Uuu..., n'aude n'avede"... urechia-mi destup:
Cum strigă stăpânul în luptele-i crunte,
Și ceata-i puiendrii de vulpe și lup,
Sosește cu Ursul, cu Greul, în frunte.

„... Uuu..., n'aude, n'avede"... chemarea de sus,
Ajunge la mine în van să se sfarme,
Căci sufletul strigă, ca'n basme, răpus,
Iar trupul, el, Greul Pământului, doarme!

In prima, motivul vechiului basm e nealterat, dar în schimb caracterul — fără să piardă nimic din specificul lui — s'a făcut modern, concentrând într'un singur sonet plasticitatea difuză într'o lungă poveste.

In cea de a doua, motivul — deşi neschimbat — poetul păstrează la începutul fiecărei strofe până şi evocativul: „uuu, n'aude n'avede"... — e totuşi profund diferit, prin lărgirea simbolică, nouă, faţă de basmul copilăriei noastre, ce o capătă cu ultimul vers. Specificul a evoluat fără a fi mai puţin românesc, deşi s'a făcut mai uman.

Am mai putea cita poezia lui Arghezi: *Jalea Ţării* — publicată în 1913, cu ocazia campaniei de peste Dunăre şi neadunată de poet în volum — în care motivul lui Făt Frumos e reluat cu un înţeles nou. Voi cita numai pentru frumuseţea lor plastică, românească şi modernă, trei strofe: Făt Frumos, părăsind ţara, trece Dunărea călare ca să pedepsească „Neamul ursuz din ţărmul dimpotrivă". Citez fragmentul:

A coborît din munţi, pe stânci călare
Şi patru nopţi a scăpărat pământul,
De sub copitele nerăbdătoare
Ce s'au luptat cu cremenea şi vântul.

Şi luându-şi fluier, însă şi secure
Şi arme grele, 'n mâna lui uşoare,
Trecu ca o săgeată prin pădure,
Şi ca un fulger purtător de soare.

El străbătu, în lat, întreaga ţară,
Iar Dunărea nevrând să-i facă loc
O spintecă, sburând, pe la mijloc,
Cu pieptu'n unde şi cu coifu-afară.

Ar fi interesant de făcut un studiu comparativ asupra naşterii vieţii şi morţii diferitelor motive poporane specifice neamu-

lui nostru sau devenite prin adaptare specifice lui. Lupta dintre motive creează motive învingătoare și motive înfrânte. Există motive care mor cu dispariția stărilor sociale sau evenimentelor care le-au produs.

Altele, deși nu mai au un rost valabil de existență, supravețuiesc prin simbolurile pe care mai sunt în stare să le întruchipeze: astfel am văzut trăind în lirica noastră o vieață din ce în ce mai adâncă, legenda Meșterului Manole sau figura mistică a lui Făt Frumos.

E destul, pentru acesta din urmă, să mai cităm piesa lui Horia Furtună, jucată cu succes la Național.

Am văzut din aceste câteva exemple, că specificul etnic al unui popor urmează în desvoltarea lui literară — și mă gândesc, mai ales, la lirică — o lentă evoluție. Această evoluție o chemăm tradiție. Acum doi ani, la Ateneul Român, într'o conferință intitulată: „Generația nouă față de tradiție și de modernism" [1]), o dublă comparație: comparam tradiția vie și fecundă cu „tipicul sterp, care e o tradiție moartă și caducă, comparam sentimentul modern, necesar și ieșit din însăși nevoia vieții bășținașe cu „modernismul" falș și inutil, ca orice lucru neasimilat, ca prea străin propriului nostru organism. Arătam atunci că modernul de azi, în sensul creator al cuvântului, devine fatal tradiția vie de mâine, pe când „tipicul" de azi, ridicol și nesuferit, nu e decât „modernismul" de ieri, demodat de vreme și părăsit de oameni. Adaug numai că tocmai prezența sau absența acestui caracter specific hotărăște și separă tradiția de „tipic", modernul de „modernism". In analiza unei opere literare (prin operă înțeleg creația unui talent original, nu simpla producție a unui meșteșugar literar chiar îndemânatec), prezența specificului etnic va fi deci o chezășie — cea mai bună — de durabilitate în timp și de răspândire în spațiu.

Dar, unde vom găsi, unde se află — curat de orice aliagiu străin, sau aproape curat — acest element specific, atât de rar? Care e baia de munte în care doarme cu puritatea lui străveche, prețiosul metal? Care este isvorul unde vom putea, însetați, să ne astâmpărăm setea milenară după apa ne'ncepută a propriului nostru suflet? O căutăm și totuși, ne e atât de aproape. Arta

[1]) Publicată, în bună parte, sub denumirea de *Tradiție* și *Modernism* într'un număr precedent al revistei *Athenaeum*, (An. IV, Nr. 1).

şi poezia populară — folklorul nostru întreg. Pe vremuri, într'o conferinţă ţinută la *Universitatea liberă*, am încercat, analizând motivul popular în literatura cultă, să arăt cât de mult îi datoresc marii noştri clasici Alecsandri şi Eminescu. Cum fiecărei renaşteri a literaturii noastre corespunde firesc o descoperire sau o redescoperire sau o interpretare nouă a poeziei şi a basmului popular. E destul să înşirăm trei mişcări decisive pentru evoluţia literaturii noastre: 1) Eliade Rădulescu *(Sburătorul)*, în Muntenia, şi „Dacia Literară" din Moldova. 2) „Junimea" şi 3) „Semănătorul" — ca să vă daţi seama ce rol decisiv a jucat motivul poporan, adică specificul românesc în istoria noastră literară.

Astăzi, oare, lucrurile s'au schimbat, cum o pretind unii detractori ai tradiţionalismului — sau, din contră, suntem martori, dela războiu încoace, ai unei neaşteptate eflorescenţe lirice în legătură directă cu o valorificare şi o preţuire nouă a poeziei şi a basmului poporan?

Sau, mai desluşit, până la ce punct poezia poporană şi-a dăruit poeţilor noştri de azi, atmosfera şi caracterul, în ce măsură le-a împrumutat motivele şi tiparele ei? Să presupunem că răspunsul acestor întrebări va însemna tocmai să arătăm rolul pe care-l joacă şi locul pe care-l deţine specificul românesc în lirica noastră modernă.

Să luăm câteve exemple, căci să vorbeşti de poezie „in abstracto", mi se pare un lucru tot atât de sec — cum ar fi să discuţi la o masă calităţile respective ale unui Drăgăşani sau ale unui Cotnar, fără măcar a gusta un păhărel.

Să începem aşa dar, cu un poet tradiţionalist, cu poetul tradiţionalist prin excelenţă — Nichifor Crainic. Toată poezia lui Crainic rodeşte armonic dintr'o brazdă băştinaşe. O sevă sănătoasă şi fecundă pornită din însăşi ţarina şesurilor sale natale care îi dă acea vieaţă puternică şi senină fenomenelor naturale. Versurile sale sunt daruri ale pământului nostru:

Am învăţat a versului măsură,
Din simetria brazdelor arate.

ne mărturiseşte poetul. E firesc, deci, ca poezia lui Crainic, să păstreze cu sfinţenie toată comoara sufletului poporan: credinţa, omenia, cumpătarea, iubirea de moşie şi de părinţi, cinstirea

strămoşilor, — şi acel sentiment atât de fraged al naturii caracteristic românului. Dar poezia *Prinos* câtă prospeţime şi ce măsură în gestul ritual al Mamii, „paznica fierbinte a unei datini sfinte". Influenţa poeziei poporane nu se vădeşte aici în forma versului şi nici direct în motiv — ci mai mult în caracterul şi atmosfera acestei creaţii atât de umană, tocmai fiindcă specificul ei nu se opreşte la suprafaţă.

Am citit mai sus, vorbind despre motivul românesc — o poezie şi caracteristică a lui Voiculescu *(C'an basmul cu greul pământului)*.

Ce înţeles nou a ştiut să dea poetul vechiului basm. Cum l-a adâncit sufleteşte fără a-i pierde savoarea reavână a pământului nostru. Voiculescu ocupă un loc bine hotărnicit în poezia română de azi — nu e tradiţionalist, e însăşi tradiţia vie şi anonimă a poporului. Specificul lui românesc e o devenire continuă. Fire nevăzute şi tainice îl leagă de obârşiile pierdute în negura vremurilor. Cum a ştiut să lărgească, transfigurându-i caracterul pastoral, motivul ciobănesc — primordial la români, o dovedeşte poezia *Pe drumul Ciobanilor,* lucru pe care-l întâlnim şi la Adrian Maniu cu motivul haiducesc (exemplu: *Tâlharul).*

Poezia celui din urmă e cu atât mai interesantă cu cât — la un moment dat — Maniu, reprezenta tocmai polul opus unei poezii tradiţionale. Poetul „Meşterului" a revenit însă instinctiv lângă pământul din care se ridicase. Plasticitatea primitivă şi stilizată a multor din versurile lui Maniu — ca rupte în spirit de pe o veche scoarţă din Şopârliţa Olteţului — îl apropie pe poet de arta poporană, de ţesăturile şi olăria satelor olteneşti, — precum motivul macabru pe care-l îndrăgeşte atâta, îl duce peste decadenţii occidentali, la descântecele şi la basmele cu strigoi ale ţării sale natale.

„In somn sângele meu ca un val
se trage din mine,
înapoi în părinţi...",

ne spune Lucian Blaga în volumul său „Lauda Somnului". In somn, în inconştientul creator al instinctului milenar, când zăgazurile ticluite de înţelepciuni străine se prăbuşesc, poetul se trage înapoi ca un val din sufletul său individual în acela al părinţilor în sufletul rasei. Regăseşte isvorul tăinuit al inspiraţiei poporane. Dar, pe când alţii s'au oprit, mai ales, asupra versului

epic din Balade sau asupra versului liric din Doine, Blaga se apleacă peste adâncimile nebănuite ale bocetelor, ale descântecelor, ale colindelor.

Găsim lirica moderniştilor noştri, influenţată de poezia poporană, de specificul românesc.

Incepem cu Bacovia — un mare poet, un poet de rasă, — ale cărui versuri concise şi triste te urmăresc, sfredelindu-ţi conştiinţa, schimbându-ţi pe nesimţite sufletul cu atmosfera lor halucinantă de târg prăfuit, pustiu, provincial. Poetul se crede decadent, invocă pe Baudelaire, pe Rollinat, întrebuinţează multe neologisme: pal, gri... Dar, tocmai când se socoteşte mai departe de el, specificul românesc, isbucneşte inconştient, îi împrumută până şi ritmul până şi versul poporan — ca în acea stranie *Furtună* din codrii Bacăului (oraşul natal al poetului).

Mi se va răspunde că această poezie e un accident — că excepţia nu confirmă regula — dar nu e nevoie de acest exemplu, orice poezie a lui Bacovia are o atmosferă aşa de specifică de târg moldovenesc, cu grădina lui publică, cu trista lui fanfară militară, cu casele umezi de moină, cu străzile înglodate de toamnă. Şi aci avem a-face cu caracterul românesc.

Motivul provincial de altminteri a influenţat nu numai pe Bacovia.

Demostene Botez, cântăreţul nostalgic al Iaşilor, ne-a spus *Povestea omului* în liniştea duminicală a vechiului târg din ţara de sus şi poetul Perpessicius, fratele de suflet al bunului critic, ne-a zugrăvit în „Jurnal de Port" sau în „Soartă", atmosfera specifică porturilor noastre dunărene.

E neîndoios că Tudor Arghezi datoreşte mult poeziei poporane, a exploatat-o, însă altfel decât a făcut-o Alexandri, Eminescu sau Coşbuc. I-a insuflat o expresie verbală, nouă, a întinerit-o prin creaţia spontană a imaginei îndrăsneţe şi proaspete.

Poezia „Belşug", atât de specifică a devenit clasică: reamintind doar plasticitatea românească a strofelor citite cu ocazia motivului lui Făt-Frumos, nu putem trece ,fără a ne gândi la „Lingoare" etc.

Se vede cum a ştiut, păstrând până şi versul poporan, să facă Arghezi o poezie nouă, ca intenţie şi ca expresie.

Dar însuşi Minulescu, cântăreţul *Romanţelor pentru mai târziu,*

Azi în drum spre Poluri
Iar mâine în drum spre Equator,

care ne spune în „Prima Spovedanie":

Şi mă revăd aşa cum ieri,
Şi patruzeci de ani în şir,
Schimbam cireşii'n palmieri,
Pe Tata mare'n „Oncle Sam",
Şi Oltul în Guadalquivir...

regăseşte, când îl domină inspiraţia şi nu mai e liber să glumească, în „glasul morilor de apă şi'n glasul morilor de vânt — glasul dătător de pâine" al poporului nostru. Pe când Stamatiad, obosit de a cânta din „Trâmbiţe de aur", regăseşte **Drumul Damascului** şi o ia româneşte, bătrâneşte, cu sufletul smerit şi de aur pe urmele lui Dositei, psalmistul de altădată.

Nu putem sfârşi, fără să amintim, chiar pe scurt, de influenţa folklorului asupra poeţilor celor mai noi, — al căror talent incontestabil nu putea, cu toată rezistenţa opusă, să scape de acel specific atât de combătut. Intr'un articol asupra lui Blaga, poetul Ion Barbu, scrie: „Mi-e teamă — atât de multe sunt motivele de folklor românesc la D. Blaga,—că râvnind la o chimie completă a poeziei, i-a alterat puritatea". Afirmaţie cam imprudentă, venind dela autorul acelui poem minunat: „După melci", a cărui puritate poetică reală şi a cărui suavă muzicalitate, nu văd să fi fost alterată de motivul folkloric, care-i serveşte drept leit-motiv, a-şi spune chiar din contră. Ion Barbu a ştiut de altminteri să redescopere cu fericire pentru arta noastră poetică, modernă şi să-l orchestreze cu infinit simţ muzical viersul nostru poporan cu toată diversitatea lui de ritmuri. Tot astfel opera poetică a lui Ion Vinea păstrează o atmosferă de ţară românească:

Ţii minte, în tăcerea din arhondărie,
Focul îşi închidea pleoapele câte una...,

în „Veghea mistică", dintr'o mânăstire, albind de veacuri în desişul brazilor mari.

ION PILLAT

INVENTARIERI ÎN SPIRITUALITATEA POSTBELICĂ

Acei ce au putut urmări curba evoluţiei literare după războiu, fie direct prin participarea la apariţia succesivă a curentelor literare, fie prin reconstrucţia atmosferei fiecăreia din etapele parcurse în acest răstimp, nu se pot împiedeca de a recunoaşte că epoca post-belică a luat sfârşit.

Dealungul curentelor şi şcolilor literare şi cu toată încrucişarea adesea haotică de tendinţe divergente, această perioadă a avut totuş o atmosferă proprie, vădind un anumit ritm de gândire, un anumit regim moral, care lega unele de altele toate manifestările vremei, dându-le, dincolo de înfăţişările lor contrastante, care erau mai mult de suprafaţă, o coheziune interioară evidentă. Unitatea de structură a acestor manifestări apare poate mult mai clar dacă le privim dintr'o perspectivă exterioară, pe care ne-o oferă timpul scurs dela încheierea păcii. Căci, deşi cronologic depărtarea ce ne desparte de această epocă e relativ redusă, devenirea vieţii a luat un ritm aşa de rapid şi transformările s'au operat atât de neaşteptat, încât la douăzeci de ani dela războiu putem considera perioada aceasta definitiv încheiată. Cadenţa lentă, vieaţa statică şi stabilitatea valorilor ce defineau epoca dinaintea războiului mondial au făcut loc unei vieţi agitate, a cărei formulă postula răsturnarea vechilor valori şi deprinderi de gândire şi instaurarea unor noi principii de vieaţă.

Acum, când apele au început să se aşeze şi când am intrat efectiv într'un alt regim de vieaţă, poate într'o altă perioadă istorică, putem privi critic şi inventaria valorile pe care le-a adus această perioadă vânzolită şi în aparenţă dezorientată.

Deosebim în primul rând apariţia în această perioadă a unei noi concepţii privitoare la valoarea personalităţii umane. Menţionând acest fapt nu ne gândim numai la noile perspective pe care

le-a deschis psihologiei umane literatura lui Proust, cu introspecţia ei lucidă şi pătrunzătoare, la opera lui Pirandello, la „disponibilitatea" gidiană şi nici la năzuinţa de deştărmuire şi refuz de închistare în carapacea unei personalităţi gregare, postulată de Keyserling.

Toate aceste manifestări, cu toată importanţa lor, nu ne apar decât ca simple indicii ale unei stări de spirit mai generale, relevând ca atare un tâlc mult mai adânc. Enumerarea de mai sus e dealminteri incompletă. Perioada de după războiu a adus, în studiul personalităţii umane, perspective noi şi hotărîtoare. S'ar cuveni deci să adăugăm primelor manifestări menţionate, freudismul, care numai în această epocă devine o doctrină fecundantă şi cu răsunet, bergsonismul care se află în aceeaşi situaţie, analismul psihologic necruţător urmărindu-se până în zona fiziologicului din opera lui James Joyce, sau explorările suprarealiste. Mai importantă decât multiplicarea menţionării acestor curente este însă convergenţa lor şi în acelaşi timp sublinierea faptului că toate aceste curente sau poziţii apar ca mărturii ale aceleeaşi crize morale, care a săvârşit conştiinţele vremii. Această criză a fost prilejuită de prăbuşirea stabilităţii tuturor principiilor morale individuale şi colective pe care le cunoscuse şi respectase epoca dinaintea războiului. In locul acestor coloane susţinătoare ale vieţii morale, ale credinţei în excelenţa vieţii umane, în independenţa individului-scop în sine, războiul a substituit o răsturnare a tuturor acestor principii libertare, implicând opresiunea individului, preeminenţa socialului asupra vieţii individuale, pulverizând în acelaş timp în neant valoarea vieţii umane ca atare. Reacţia nu a întârziat. Ea s'a săvârşit, cum era de aşteptat, excesiv şi nestăpânit.

Apărută în acelaşi timp în mai multe ţări, în Elveţia ca şi în America sau Franţa, primele manifestări ale noului fel de gândire au prezentat caractere comune. Dela perspectiva în care ne aflăm acum, le putem privi istoric, imparţial, cu toate contrastele şi excesele lor, cu toată frumuseţea dar şi cu toate devizele lor, care ne apar astăzi mai degrabă naive. Se postula astfel un anarhism al gândului, o răsturnare a logicii, o înlăturare brutală a tuturor principiilor ca şi a ordonanţei de gândire; toţi aceşti artişti căutau însetaţi ceva nou, o descoperire, o realitate, o vieaţă cu care ei comunicau pe un plan ideal şi pur veleitar. A fost vremea experienţelor cruciale, a căutării desnădăjduită a unui absolut care apărea ca o nevoe lăuntrică de neînlăturat, dar caer

se risipea cețos la orice încercare de apropiere. Epocă fecundă, desigur, nu atât prin realizări, cât prin căutare de sine, prin neliniște, prin nevoia de descoperire a unei alte realități și a unor alte îndreptaruri omenești.

De aceea, avem impresia că activitatea acestei epoci apare simptomatică prin tendințele și bogăția ei de sevă, ca și prin semnificația conținutului de vieața pe care le-a relevat.

Am avut prilejul să urmărim cu luare aminte un mare număr din revistele literare ale epocii. Pretutindeni am întâlnit aceleași semne, aceleași indicii, dar nicăeri nu am găsit mărturia unei creații durabile și puternice. Se pare că adevărata creație are nevoie de o reculegere, de o ordonare a experiențelor interioare și că ea nu se poate înfăptui decât în momentul când efervescența lăuntrică a intrat în faza unui ritm mai regulat. Astfel, efervescența, stridențele și anarhia morală a acestei epoci ne-au transmis mai degrabă mărturii concludente privitoare la o stare de spirit, decât creații durabile.

Dar în lipsa unor atari înfăptuiri, neliniștea anarhică a epocii de după războiu a pregătit o nouă înțelegere a destinului și personalității omenești. Individul uman nu mai putea fi limitat în încercuirile și normele raționale pe care le cunoscuseră scriitorii ante-belici. Se descoperea vieața inconștientă, se sublinia existența în conștiința umană a unei vieți contradictorii și plurale. Concepția clasică a psihologiei deveni deodată perimată. Sufletul omenesc își deschise orizonturi noi. Omul învăță a se cunoaște în realitatea lui directă, sbuciumată, imediată. Cadrele rigide care delimitau personalitatea umană se sfărâmară. Descătușată, se afirmă nestingherită libertatea sau, mai precis, eliberarea omului din norme, din logică, din limitări. In entuziasmul lor, noii literați pășiră hotărît la construirea unei noi lumi, adaptată nevoilor lor interioare și năzuințelor lor profunde.

*

* *

Care erau coordonatele acestei noi lumi? In ce constă noutatea revelației aduse de aceste școli literare, începând cu mișcarea dadaistă, trecând prin numeroasele grupări și reviste și ajungând la curentul suprarealist care ne apare ca manifestarea proeminentă a acestei epoci? Și, mai precis, care sunt valorile permanente pe care le aruncă în circulație aceste curente literare?

Vom observa, înainte de a încerca să răspundem acestor întrebări, că toate aceste curente apar ca rodul unei stări de spirit unitare, care le configurează după un aspect comun. Este starea de nelinişte care a definit întreaga epocă. „Neliniştea", resimţită direct, exprimată literar şi în sfârşit teoretizată, a devenit un adevărat leit-motiv al epocii. Legată de această dispoziţie emotivă se afirmă o reacţie împotriva valorilor raţionale şi o părăsire a individului mecanismelor alogice, care în literatura unui Breton sau Eluard apar nu numai ca mijloace de explorare psihologică, dar şi ca valori estetice.

Dacă încercăm să cuprindem aceste manifestări literare în valorile pe care le-au promovat, ca şi în doctrinele pe care le-au statornicit, va trebui să recunoaştem că ele nu au elaborat perspective cu desăvârşire noi, cu adevărat revoluţionare, şi că nu au făcut decât să reia, îmbinându-le şi dându-le o relativă coheziune, direcţii de gândire şi valori exprimate de scriitori anteriori. Suprarealiştii, cu deosebire, reiau temele, cadenţa interioară, structura gândirii şi atitudinea unor scriitori ca Lautréamont, Arthur Rimbaud, Alfred Jarry, Apollinaire, sau Vaché, urmându-le linia ascendentă prin Baudelaire, Nerval şi romanticii germani.

Dacă am încerca să desprindem din literatura acestor curente substanţa proprie, conţinutul nou pe care îl aduc acestei scriitori, în afara influenţelor mărturisite şi a filiaţiilor dela care se reclamă, având grija de a îndepărta tot ceea ce această literatură aducea ca frondă, mistificare, poză şi violenţă inutilă, vom fi obligaţi să le recunoaştem în primul rând importanţa semnificaţiei sufleteşti pe care opera lor o relevează. Ne putem, în acelaşi timp, întreba ce opere a produs mişcarea suprarealistă sau dadaistă, opere care să poată reprezenta adevărate pietre de orientare pentru această epocă?

Astfel formulată întrebarea ne pare rău pusă. De sigur, romantismul a produs o întreagă jerbă de talente şi opere de valoare universală. Dar numai această creaţie pozitivă şi majoră poate promova un curent literar? Simbolismul, de pildă, a cărui importanţă în devenirea literelor franceze nu poate fi totuşi negată, nu a produs atari opere şi totuşi el dăinue nu atât prin spiritul lui, cât prin iradierea pe care o exercită încă asupra literaturii moderne.

De sigur, „Les vases communicants", „Nadja", „L'imma-

culée Conception" sau „La première aventure céleste de Monsieur Antipyrine" nu reprezintă, cu toată valoarea primelor două lucrări în deosebi, atari opere hotărîtoare, dar un curent se afirmă nu numai prin opere de geniu, cât prin tensiunea interioară şi semnificaţia lui spirituală. In această privinţă, nu se poate nega acestor cărţi şi autori, cu toate inegalităţile şi violenţele lor, o netăgăduită forţă de accent.

*

* *

Intreaga vieaţă literară a perioadei post-belice apare ca o manifestare a neliniştii şi căutării de sine. Vom întâlni în toate „itinerariile" urmate, aceeaşi dorinţă de ieşire din sine şi totuşi de căutare, acelaşi refuz de a se încadra normelor şi totuşi aceeaşi inserare în echipe şi şcoli. Traducerea literară a acestor tendinţe contradictorii se vor întâlni în filoanele de inspiraţie exploatate de poeţi şi romancieri.

Introspecţia a condus la romanul psihologic şi la o dibuire după o nouă tehnică de expresie (Proust, Joyce, Huxley etc.); evadarea din sine s'a vădit prin moda romanelor exotice; (Larbaud, Fauconnier, Malraux etc.), orientarea către vieaţa trupească şi spre energia animală a condus la o întreagă literatură închinată sportului (Jean Prévost etc.); iar rătăcirea în vis, delir şi fantastic a dat naştere unei literaturi de imaginaţie luxuriantă, de structură infantilă (Francis). Experienţele s'au împlinit. Cercetării atente a vieţii interioare a marilor figuri istorice şi literare trecute, explicând eflorescenţa de o valoare literară îndoelnică a modei marilor biografii romanţate, se adaugă renaşterea curiozităţii pentru epocile literare având trăsături spirituale comune cu epoca noastră (epoca elisabetană, romantismul german), sau în care anumiţi literari căutau să desprindă orientări spirituale comune cu secolul nostru. S'au descoperit literaturi noi. S'a pus în valoare folklorul muzical şi literar al populaţiilor exotice, s'au tradus notele şi jurnalele intime ale scriitorilor secolelor trecute.

Va trebui să vedem în toate aceste orientări diverse aceeaşi nelinişte interioară, aceeaşi sete de reîmprospătare, dar şi o netăgăduită dovadă a impasului în care se găsesc scriitorii timpului, sub raportul inventivităţii şi resurselor creatoare. Intreaga lume literară e în căutarea unor domenii noi de exploatare, toţi scriitorii resimt nevoia unei reînoiri. In lipsa unei producţii proprii şi a unei elaborări originale a unei literaturi, conţinând valori

noi, se reiau şi se discută teme şi direcţii spirituale odată parcurse: semn neîndoios de carenţă creatoare.

Nu se poate tăgădui epocii noastre o fizionomie culturală specifică, un ritm de vieaţă şi o simţire, proprii. Aceste caractere sunt însă rodul efervescenţei şi „aventurilor" de tot soiul pe care artiştii le-au trăit dela 1918 încoace. După anii de mare intensitate interioară şi răvăşire a conştiinţelor care au urmat războiului, se pare că am intrat într'o nouă epocă. Intr'un studiu datând de câţiva ani, Benjamin Crémieux afirma că perioada de după războiu a luat sfârşit în 1930. Nu putem de sigur fixa o limită în timp unei deveniri spirituale. Sigur e însă că am părăsit de câţiva ani această vieaţă, care aparţine trecutului cu toate incoherenţele, cu toată frumuseţea şi drama ei. Ne îndreptăm acum către un alt ritm de vieaţă, mai puţin frenetic poate, dar tot atât de dramatic.

Cum se va exprima artistic această epocă?

ION BIBERI

INTUIŢIA LA HUSSERL

Discutând intuiţia la Bergson, am remarcat că ea ocupă un mare loc în sistemul lui de gândire; mai mult: filosofia lui Bergson e numită adeseaori intuiţionism şi, ca atare, răspunsul adus la problema metodei se bucură de locul cel dintâiu aci.

Acelaşi lucru îl vom observa şi la Husserl. Fără să anticipăm întru totul ceea ce va forma obiectul examinării ce urmează s'o facem, ţinem totuşi să anunţăm că intuiţia constitue pentru Husserl o chestiune de o importanţă capitală.

In prealabil, vor trebui discutate însă câteva lucruri de ordin general, de înţelegerea cărora depinde precizarea subiectului nostru.

Filosofia lui Husserl nu şi-a spus ultimul cuvânt. Ceea ce îşi propune în planul iniţial al lucrărilor date până în prezent, nu e decât în parte realizat. Sunt probleme al căror răspuns n'a fost dat încă; Husserl le-a anunţat numai.

Totuşi, din aceste prime lucrări ale sale, prindem în schiţă întreaga sa gândire. Care este înfăţişarea acestei gândiri pe care unii istorici ai filosofiei o socotesc tot aşa de impunătoare ca a lui Kant? In ce constă noutatea faţă de predecesori? Pentru aceasta, să ne punem următoarele întrebări: Ce este fiinţa după el? Cum o putem prinde?

Urmând şirul acestor întrebări, vom putea preciza mai bine concepţia sa despre intuiţie. In primele sale lucrări, Husserl ne apare ca o reacţiune faţă de ştiinţismul pronunţat dela sfârşitul secolului al 19-lea. Ştiinţa pretindea că a cunoscut tot ce era de cunoscut. Filosofiei pare că nu-i mai rămâne nimic de cunoscut. In realitate, lucrurile nu sunt tocmai exacte; filosofiei îi rămâne de cercetat ce este cunoştinţa ştiinţifică. Ea devine o cunoştinţă

a cunoştinţei. O diversitate de păreri se produce însă, şi aci; filosofii naturalişti fac din această reflecsie asupra ştiinţelor tot o ştiinţă a naturii, având aceeaşi metodă ca fizico-chimicele de exemplu, iar psihologiştii reduc totul la psihologie (vederile lor se îndreaptă, mai ales, spre logică: vor să fundamenteze psihologic logica). Şi la unii şi la ceilalţi, Husserl observă o unilateralitate. Găsim acest lucru expus clar în cercetări logice. (Halle, ed, II, vol. 1913 şi vol. II, 1920). Prin ele, Husserl caută adevăratele fundamente ale logicei. Cum concepe naturalismul fiinţa şi care e neajunsul acestei concepţii? Husserl observă că o ontologie, care să cuprindă existenţa în totalitatea sa, nu e posibilă, fiindcă structura existenţei nu este peste tot aceeaşi; diferitele regiuni ale existenţei au o constituţie diferită şi nu pot fi gândite cu ajutorul aceloraşi categorii. Categoriile diferă după regiunile fiinţei cărora se aplică aşa încât realitatea i se prezintă delimitată în regiuni; fiecare regiune e obiectul unei ontologii regionale. Aceste regiuni ale fiinţei diferă între el nu numai în esenţele lor şi în categoriile care delimitează aceste esenţe, ci şi în existenţa lor. A exista nu înseamnă peste tot acelaşi lucru. Dacă astfel se prezintă fiinţa, ne întrebăm cum o putem cunoaşte?

Pentru a prinde modul specific de a exista al naturii fizice, va trebui să analizăm sensul intrinsec şi ireductibil al experienţii lumii fizice. Două caractere prezintă această experienţă: primul constă în revelarea naturii într'o serie de apariţii şi de fenomene subiective, schimbătoare şi multiple; iar a doua: seria de fenomene subiective, anunţă un lucru stabilit şi obiectiv care are pretenţia de a transcede curentul mobil al percepţiei, existând aparte şi independent. Un lucru ne e dat deci, în două înfăţişări: una multiplă şi subiectivă, iar alta constantă şi obiectivă. Aceste două înfăţişări formează însă una: căci un lucru nu este odată obiectiv şi altădată subiectiv, ci subiectiv şi obiectiv. Totdeodată în esenţă şi aparenţă în acelaşi timp; esenţa e în existenţă şi nu o putem prinde decât în existenţă: astfel lucrul este un obiect dat cunoştinţei ca unul şi identic în curentul continuu şi (regle) de multiplicităţi de percepţii care curg transformându-se unele în altele (Husserl: *Ideen zu einer reinen Phänomenologie*, p. 75). Astfel, prezentându-se natura, ce face omul de ştiinţă (şi cu aceasta, prindem eroarea naturalismului)?

Omul de ştiinţă, fizicianul, de exemplu, în determinarea lu-

crului, pleacă dela seria de date aparente, străduindu-se să prindă identicul, lucrul obiectiv, cu alte cuvinte. Din moment ce socoteşte că l-a prins, el pretinde că se poate lipsi şi chiar se lipseşte de datele aparente. Astfel fiind, natura fizicianului e mai mult o natură construită de el, iar naturalismul nu e decât luarea ca adevăr capital a ceea ce stabileşte omul de ştiinţă. Iată prima eroare a naturalismului; a doua e aceea de a naturaliza (de a concepe după modelul naturii fizice) tot ce este; atât faptele fizice cât şi cele psihice sunt concepute pe acelaşi plan, planul fizic. Naturalismul duce la o identificare ontologică a conştiinţei şi a materiei şi cu aceasta, decretarea parlamentarismului. In ultima analiză, deci, naturalismul pretinzând că depăşeşte trecătorul, descinde tot în el?

Care e rezultatul pentru filosofie (luată în înţelesul propriu al cuvântului) al acestui mod de a vedea fiinţa?

Desigur nu e altul decât o înfrângere a ei. Husserl îşi dă seama de acest lucru şi se strădueşte să doboare naturalismul relevând erorile lui tocmai pentru a reabilita filosofia. Atunci care este adevăratul sens al existenţei, naturii? Ce înseamnă a exista? răspunsul la această chestiune nu poate fi dat, spune Husserl, decât analizând sensul intrinsec al vieţii conştiente, şi nu invers, cum procedase naturaliştii, căci dacă existenţa unui lucru e dată printr'o serie de fenomene subiective (aşa cum am notat mai sus), prinderea succesivă a acestor fenomene nu e altceva decât o conştiinţă care se orientează. Astfel: lumea lucrurilor transcendente depinde necesar de conştiinţă (Husserl, op. cit., pag. 92).

Existenţa unui lucru material nepercepui încă, rezidă în perciptibilitatea sa. Ori, această perceptibilitate nu este o posibilitate goală în sensul în care este posibil tot ce e lipsit de contradicţie, ci posibilitatea pozitiv inerentă esenţei însăşi a conştiinţei. In concluzie, existenţa lucrului fizic e relativă la conştiinţă. Dar, nu numai atât: dat fiind faptul că existenţa lucrului fizic ne e dată într'o multiplicitate de aspecte în care el se anunţă, înseamnă că e relativ (lucrul) şi la această multiplicitate; mai mult: aceste aspecte nu epuizează niciodată lucrul, numărul lor e infinit. Aspectele prinse de noi la un moment dat anunţă apariţia altora şi a. m. d. încât, percepţia lucrului se caracterizează esenţial prin faptul de a fi neadecuată (Husserl, op. cit., pag. 10). Iată dubla relativitate pe care o comportă exis-

tența lucrului, relativitate pe care Husserl ține să o accentueze: e relativă la conștiință (a spune că există, înseamnă că lucrul întâlnește conștiința) și e relativă la treapta de desăvârșire atinsă de seria de fenomene, sub care apare. „Existența transcedentului, spune Husserl, nu este decât pur fenomenală (op. cit., pag. 80); prin transcedent, el înțelege tot ceea ce nu face parte constitutivă din curentul conștiinței. Existența lucrului, continuă el, nu este niciodată cerută ca necesară prin modul său de a se da, ci totdeauna contingentată într'un oarecare fel (op. cit., pag. 86). Existența lucrului e contingentă: el poate fi și poate prea bine să nu fie. Lucrul există însă, dar modul său de a exista, comportă precis o negație a sa proprie.

Subliniem însă că vorbim numai despre existența lucrului nu și de esența sa. Observăm acum eroarea naturalismului, când lua ca dată de plecare tocmai fenomenele subiective pretinzând că ele sunt adevărate cunoștințe, pe de o parte, iar, pe de alta, că ele ne dau existența în sine. Opus existenței contingente a lucrului fizic, avem existența absolută a conștiinței. Examinând conștiința vom observa că aci nu mai avem de-aface cu dualitatea lumii fizice; o astfel de conștiință e astfel, cum o percepem întâia dată. Faptele de conștiință nu închid în sine și negația pe care a subliniat-o, vorbind de lumea fizică. Intre a apărea și a fi cu adevărat e o perfectă identitate aici. Pe de altă parte, conștiința este în ea însăși, are o existență proprie. Astfel dubla relativitate remarcată la lumea fizică dispare de astădată. Existența conștiinței este absolută; Obiectul și subiectul filosofiei tradiționale și le dă ea singură. Intre a fi ca o conștiință și a fi ca lucru este o diferență esențială și fundamentală; modurile de existență ale conștiinței și realității sunt principal diferite (op. cit., pag. 76—78). In filosofia lui Husserl avem acest primat al conștiinței care constitue piatra de temelie pentru tot ce există. Prin conștiință, Husserl înțelege un curent în timp, vieața conștientă se desfășoară în timpul imanent destul de diferit de timpul cosmic, de timpul naturii. Astfel, înțeleasă conștiința și privită în sine, nu printr'un caracter al ei, este **intenționalitate.** Prin intenționalitate, conștiința se poate trancede, căci ea nu e pur și simplu conștiința în sine, ci conștiința a ceva: orice percepție este percepția obiectului perceput, orice dorință este dorința obiectului dorit, orice judecată este judecata unor stări de lucruri asupra cărora se pronunță etc. **Intenționa-**

litatea nu e numai pur şi simplu un caracter al conştiinţei, ci conştiinţa însăşi. Cu aceasta, Husserl evită orice ocazie de a fi interpretat substanţialist, apropiindu-se de concepţia lui Fichte, după care conştiinţa de asemeni e luată ca acţiune. Intenţionalitatea nu aparţine numai actelor teoretice ale conştiinţei, ci tuturor aspectelor ei: voinţă, afectivitate. Sensul acestui termen e foarte larg; deci, într'un cuvânt, intenţionalitate înseamnă faptul prin care conştiinţa se transcede, îndreptându-se spre ceva: conştiinţa are un sens. Deşi conştiinţa nu e numai act teoretic, totuşi, Husserl nu părăseşte niciodată ideea că actul teoretic (percepţia şi judecata) e fundamentul celorlalte acte. Cu această teză, el a pregătit deabinelea terenul unei concepţii intuitiviste a adevărului, concepţie ce urmează să o schiţăm mai jos. Două sunt posibilităţile conştiinţei de a intra în contact cu existenţa: gândirea pur semnificativă şi intuiţia. In cazul dintâiu, obiectul nu este dat, nu este prezent, ci numai vizat, în timp ce în actul intuitiv, obiectul e dat în persoană, e prezent. In actul semnificativ conştiinţa vizează numai obiectul, pe când în cel intuitiv îl atinge, încât între ele e o deosebire capitală. Intenţia semnificativă nu posedă nimic din obiect nu este viu în ea. Intuiţia ne dă ceva din însuşi obiectul pe care îl prinde, se bucură de plinătate: conştiinţa se găseşte dinaintea lucrului. Sfera actelor semnificative îmbrăţişează întreaga vieaţă conştientă reprezentativă; mai mult: se întinde chiar până în domeniul intuiţiei intelectuale, intuiţie care prinde formele logice, categoriile. Această sferă (a actelor semnificative) constitue sfera gândirii, a purei gândiri opusă contactului cu lucrurile. Astfel definit conceptul de intenţie semnificativă, înţelegem de ce orice obiect al gândirii nu este realitate. Intr'un cuvânt, cunoştinţa noastră este constituită din actele purei gândiri şi cele ale contactului cu realul.

Actul purei gândiri, actul semnificativ nu este cunoştinţă prin el însuşi. In cuprinsul (Comprehention) pur simbolic al cuvintelor actul de a semnifica este deja prezent, cuvântul semnifică ceva, însă nimic nu este încă cunoscut. Cunoştinţa ar consta într'o confirmare prin actul intuitiv, a ceea ce viza intenţia nesatisfăcută a simplei semnificaţii (idem, pag. 34). Observăm pe deoparte deci, că intuiţia este aceea care ne duce la adevăr, iar pe de alta, că intuiţia se opune purei gândiri. In ce constă actul intuitiv? Care este structura lui?

Sub titlul de acte intuitive, Husserl înglobează, pe deoparte, percepţia (prezentarea-Gegenwartigung, şi de alta, imaginaţia şi memoria (reprezentarea-Vergegenwar). Aceste noţiuni le găsim unite pentrucă obiectele vizate prin aceste acte le sunt date ele înşile şi nu sunt numai semnificate. Intuiţia, constă deci, din acte în care obiectele sunt date în persoană (zur Selbgegebenheit). *(Ideen einer.,* pag. 126). Nu e vorba deci, de a pune, în conceptul de intuiţie, noţiunea de sensibil, nici aceea de imediat, în sensul de dat înaintea oricărui demers pozitiv al spiritului; nu e vorba de a pune intuiţia la discuţiune, ci de a arăta faptul pur şi simplu, că intuiţia este un act posedând obiectul său. In acest „posedând obiectul său", constă plenitudinea care caracterizează actul intuitiv, opusă vidului semnalat în actul semnificativ (op. cit., pag. 283). Noţiunea de plenitudine exprimă acest fapt că determinaţiile obiectului sunt prezente conştiinţei; dar, în constituţia imanentă a actului intuitiv, Husserl atribue unor conţinuturi speciale funcţiunea de a reprezenta plenitudinea obiectului şi, aceste conţinuturi, el le numeşte încă plenitudine (Fülle). Noţiunea de Fülle constituind realul actului, e identificată de Husserl cu senzaţiile (Empfidungen). Unul e, însă, înţelesul senzaţiei aci şi altul adus de sensualişti: Senzaţiile nu trebuesc confundate cu calităţile obiectului exterior, fiindcă acestea sunt două realităţi ce se găsesc pe planuri diferite, una fiind reprezentată, iar cealaltă trăită. Totuşi, precizează Husserl, senzaţiile reprezintă obiectul, deşi este adevărat, cu ajutorul intenţionalităţii. Ele sunt caracterizate ca fiind reflecte şi umbre ale obiectului. Numite senzaţii pentru percepţie (prezentare), fantasme pentru amintire şi imaginaţie (reprezentare), aceste elemente constitue plenitudinea actului şi sunt analoage obiectului ce-l reprezintă în imaginaţie sau pe care-l reprezintă în percepţie. (Log. unt., pag. 79). Ansamblul senzaţiilor şi fantasmelor conţinute în act (căci actul intuitiv nu este totdeauna pură percepţie, nici pură reprezentaţie, ci este constituit de un ansamblu de elemente perceptive, imaginative şi altele), delimitează conceptul de conţinut intuitiv al actului (Intuitiver Gehalt des Aktes).

Astfel definit conceptul de Fülle e lucru natural ca între actele intuitive să avem o gradaţie. Această gradaţie e determinată de dreapta extensiune, vivacitate şi realitate ale actului. In percepţie, plenitudinea realizează pentru noi obiectul aşa cum e în

sine. *Percepţia se caracterizează prin faptul de a avea obiectul său în carne şi oase dinaintea ei.* Pentru aceasta, ea este un act intuitiv privilegiat, o intuiţie originară, cum o numeşte Husserl. Percepţia ne dă fiinţa; în reflexia asupra actului percepţiei trebue căutată originea noţiunii însăşi de fiinţă. (Op. cit., pag. 89).

Semnificaţia vizează obiectul său; intuiţia şi mai ales percepţia îl atinge. Obiectul vizat de semificaţie poate fi acelaşi pe care-l atinge percepţia. In acest caz avem o acoperire a celor două acte şi obiectul vizat numai în semnificaţia goală devine văzut în intuiţie. Avem aci un fel de realizare aceea ce am gândit. *In această „adequatio rei et intelectus" ar consta adevărul.* Criteriul adevărului este evidenţă. Când s'a văzut în evidenţă un sentiment subiectiv de către psihologişti s'a făcut o eroare. *Evidenţa nu poate fi definită decât prin faptul prezenţei conştiinţei dinaintea fiinţei.* Originea însăşi a noţiunii de fiinţă este aci. E clar că dacă cineva are evidenţa A nimeni altul nu poate să aibă conştiinţa absurdităţii aceluiaşi A; căci faptul că A este evident înseamnă că A nu este numai gândit ci veritabil dat întocmai, precum a fost gândit; el este prezent lui însuşi în sensul cel mai riguros al termenului. *(Log. unt.* pag. 127).

In concluzie, intuiţia rămâne elementul central al cunoştinţei. Ea prinde noţiunea de fiinţă în vieaţa concretă. Incât şi judecata, întrucât ea e obiect de percepţie sensibilă, ne duce la adevăr.

Inainte de a trece în detaliul altor laturi ale problemei va trebui să clarificăm — în înţelesul husserlian — câţiva termeni.

Husserl face distincţie fundamentală între gen şi forma categorială. Genul este produsul abstracţiei în timp ce forma categorică trece dincolo de generalitate: transcede generalitatea. Forma categorială nu este un predicat real al lucrului şi nici rezultatul reflecţiei asupra conştiinţei, *ci o structură ideală a lucrului.* Categoriile nu se găsesc în singularizările materiale întocmai cum roşul în general în diferitele nuanţe de roşu sau cum culoarea în roşu şi albastru. *(Ideen zur reinen, pag. 27).* De asemeni, între esenţa ideală şi obiectul individual e o deosebire fundamentală.

Adevărurile care depind de forma obiectelor sunt numite de Husserl analitice, opunându-se adevărurilor sintetice materiale al căror fundament stă în genurile superioare.

Odată făcută distincţia clară între formal şi general, Hus-

serl se ocupă mai mult de logică, doborând în mod decisiv teza psihologiştilor. Logica are ca obiect formalul. Forma fiind deosebită de gen e lucru evident că logica se găseşte separată în mod hotărît de omologie. Logica având deaface cu forma generală a fiinţei nu se poate pronunţa cu nimic asupra structurei sale materiale (Op. cit. pag. 21—23), astfel, ea este deoparte în afară de psihologie, formele fiind formele obiectelor, iar de alta, independentă de orice ştiinţă care se ocupă de aceste obiecte căci ea nu studiază decât forma.

Intuiţia aşa cum am definit-o mai sus, deşi pretinde că nu cere niciunul din caracterele percepţiei sensibile, rămâne totuşi numai în domeniul sensibilităţii. Husserl nu se opreşte însă aci, ci extinde domeniul intuiţiunii rămânând de perfect acord cu definiţia dată ei: *faptul de a realiza semnificaţia prin evidenţă.* Astfel el ne vorbeşte despre *intuiţia categorială.* Problema care se pune e: formele categoriale admit în modul lor de a se da distincţia între purul semnificat şi datul intuitiv? Da, răspunde Husserl. Trebue să existe un act care aduce elementelor categoriale ale semnificaţiei aceleaşi servicii pe care percepţia pur sensibilă le aduce elementelor materiale. Există un act care se îndreaptă asupra obiectului categorial format în acest mod privilegiat, act care consistă în a-l avea dinaintea ochilor (obiectul), îmbrăcat în cutare sau cutare formă. Putem deci lărgi noţiunea de intuiţie, căci funcţiunea sa, în sfera categoriilor este analoagă aceleia ce o exercită în sfera sensibilă. Există între intuiţia sensibilă şi intuiţia categorială o comunitate adâncă: *Conştiinţa se găseşte direct înaintea fiinţei, în cele două acte;* ceva apare ca real şi ca dat în persoană. *(Log. unt.* pag. 143).

Dacă actul intuitiv relevă o trăsătură comună între sensibilitate şi înţelegere (funcţiunea care ne dă categoriile), o deosebire între ele totuşi trebue trasă. In percepţia sensibilă, prindem lucrul dintr'odată; în timp ce percepţia categorială se fondează pe cea sensibilă. Actele înţelegerii depind întru totul de relaţia cu conţinuturile sensibile care servesc ca bază. Iată dece intuiţia categorială închide în ea obiectele care o fundamentează; esenţele, după cum vom vedea, din contră, cu tot fundamentul lor pe percepţia sensibilă, o transced însă. Discutând problema intuiţiei, Husserl nu intenţionează nici reducerea mediatului la imediat nici reducerea intuiţiei la discursiune, ci urcarea la fenomenul orginar a aldevărului pentru a înţelege esenţa însăşi a

fenomenului care singur ne dă distincția între mediat și imediat chiar. Husserl nu caută reducerea înțelegerii la sensibilitate sau invers, ci voește să lumineze partea prin care aceste activități ale spiritului pot să fie susceptibile de adevăr. Și această parte este intuiția înțeleasă ca intenționalitate, al cărei sens intrinsec consistă în a atinge obiectul său și a-l avea ca existent înaintea ei. Astfel trebue înțeles sensul intuiționismului husserlian. Adevărul, după Husserl, precum am remarcat și mai sus, rezultă din prezența conștiinței dinaintea obiectului. Ceea ce a fost numit în decursul istoriei filosifiei educația gândirii și a lucrului-drept adevăr, nu e înțeles și posibil decât pe baza acestui fenomen; (prezența conștiinței dinaintea obiectelor). Adecuația nu consistă decât în corespondența obiectului așa cum îl gândea actul semnificației și obiectul așa cum îl vedem intuitiv. Obiectul e unul și același în ambele împrejurări fără a se găsi pe două planuri diferite. Intre rațiune și intuiție, Husserl nu vede o opoziție. Mersul discursiv, deducția sunt mereu menționate de el. Ceea ce justifică, ceea ce confirmă adevărul căutat și pe aceste căi e viziunea intuitivă. Ea este rațiunea, cu alte cuvinte. Deducția, spune el, nu e decât un mod de a ajunge oarecum mediat la intuiție. *(Ideen zu R.* pag. 293). Intuiția este mersul însuși al gândirii spre adevăr.

Dacă în această prezență a conștiinței dinaintea lucrului stă adevărul, ne întrebăm cum ne apare ființa? Cum relevă intuiția husserliană ființa?

„Ființa nu este altceva decât corelativul vieții noastre intuitive". *(Ideen zu. R.* pag. 296), căci vieața intuitivă nu vizează reprezentarea ființei, ci însăși ființa. Acest corelat nu trebue văzut ca o construcție a spiritului nostru, a subiectului; transcendența obiectului, prin raport la conștiință este ceva ireductibil la o construcție cu ajutorul categoriilor. Cu alte cuvinte, existența lumii nu se reduce la categoriile care constitue esența sa, ci consistă în faptul de a fi întâlnită de conștiință. Posibilitatea sintezei și constituirei obiectului cu ajutorul categoriilor (produsul spontanietății spiritului) nu se datorește decât faptului că și conștiința este esențialmente în contact cu obiectul, nu se datorește decât intenționalității conștiinței.

Cum este privită ființa de știință și cum de filosofie? Cu aceasta, vom prinde un alt aspect al problemei intuiției. Știința studiază ființa fără a se întreba ce semnificație are, fără a se

întreba ce înseamnă a fi. In această privință, filosofia depășește știința. Filosofia se va întreba care este modul propriu fiecărei regiuni de obiecte de a fi transcendent de a se da conștiinței. Răspunsul ni-l aduce intuiția fiolsofică de care ne vom ocupa în câteva rânduri. E lucru evident că aci intră în discuție problema cunoștinței și aproape numai ea. Cum e posibilă cunoașterea ființei? Cari sunt modurile cunoștinței? Ce înseamnă a o cunoaște cu adevărat? etc. Incât intuiția filosofică nu ar fi decât reflexia asupra conștiinței însăși. Acest studiu al conștiinței Husserl îl numește fenomenologic. Ințelesul pe care-l dă Husserl fenomenului nu e acela de opus lucrului în sine, ci desemnează tot ce apare conștiinței, tot ceea ce poate deveni obiect de intuiție. Așa dar, teoria cunoștinței la Husserl e o teorie fenomenologică: pleacă și ia ca dat fundamental mai întâiu reflexia asupra conștiinței. Odată clarificat ce este conștiința și modul său propriu de a fi deosebit de natura fizică, se pune întrebarea: cum cunoaște ființa? Conștiința intră în legătură cu ființa prin intenționalitate: prin modul său propriu cu ființa prin intenționalitate: prin modul său propriu de a fi care constă în a transcede? Care e modul veritabil sau mai bine zis modul de transcedere prin care prinde cu adevărat ființa? E intuiția, adică prezența conștiinței în fața obiectului. Intuiția ne dă ființa în înfățișarea sensibilă și avem intuiție sensibilă. Ființa cunoscută astfel apare contingentă încât nu aceasta e veritabila ființă. Deasupra intuiției sensibile avem o altă intuiție care ne apropie mai mult de ce este ființa: e intuiția categorială. De astă dată, noi prindem ființa mai desprinsă de sensibil, dar legată totuși de sensibil. Și dincolo de intuiția sensibilă avem intuiția esențelor, intuiția eidetică după cum o numește însuși Husserl, veritabila cunoaștere, cunoașterea esențelor care nu ar fi decât inteligibilul cât mai desprins de sensibil (educație eidetică). Iată de ce, pe drept cuvânt, unii critici fac o mare apropiere între Platon și Husserl. Iar când Husserl vorbește despre esențe e socotit un realist platonician. Căci ce sunt esențele, date ideal, de sigur, la prima vedere, dar condiția însăși a existenței? Esența unui obiect nu e altceva decât însăși structura lui fără de care el nu ar putea fi, structură care rămâne identică cu toată apariția sub care se înfățișează obiectul respectiv când îl cercetăm în existența sa. Esențele nu se reduc la una, ci formează o lume în care avem erarhii, în care avem grupări în regiuni. Iată de ce

şi fiinţa, când cercetăm existenţa ei, ni se dă ca ceva divizat în regiuni, aşa cum precizam mai sus. Ştiinţa care studiază aceste date prime, care studiază condiţia fiinţei, esenţele, se numeşte ontologie. Ontologia nu e una după Husserl, ci mai multe, numindu-le ontologii regionale. Ce este intuiţia sensibilă, categorială şi eidetică, ne-o spune intuiţia filosofică sau cu alte cuvinte reflexia asupra conştiinţei. In intuiţia filosofică, prindem conştiinţa trăind vieaţa conştiinţei, încă o vieaţă cu totul deosebită (văzută deosebit) de cum o concepe Bergson. Mai mult decât atât Husserl nu confundă niciodată această reflexie asupra vieţii cu vieaţa însăşi, aşa cum face Bergson. Reducţia fenomenologică, despre care Husserl ne vorbeşte de atâtea ori, nu ar consta la început decât într'o îndreptare spre concret, spre vieaţa aşa cum se desfăşoară, dar numai pentru a prinde conştiinţa. Odată prinsă conştiinţa, drumul nu e completat de cât ridicându-ne mai sus: spre conştiinţa pură. Prima dată, noi prindem conştiinţa psihologică. Reducţia fenomenologică ne ridică spre conştiinţa pură, conştiinţa logică oarecum; numai ajunşi aci, prindem ce este fiinţă, prindem sensul fiinţei, fapt care scapă omului de ştiinţă rămas în domeniul datelor conştiinţei psihologice. Filosofia lui Husserl începe cu reducerea fenomenologică, cu această punere în paranteză a oricărei judecăţi existenţiale, cu punerea la o parte a ceea ce e lume sensibilă, ba chiar a propriei noastre fiinţe cu stările ei. Odată pus la o parte tot ce are o semnificaţie transcendentă, prindem conştiinţa pură. Astfel ajungem la esenţă.

Examinând intuiţia la Bergson şi la Husserl, în măsura în care cadrele lucrării ne-au permis şi precizarea problemei ne-a cerut-o, ne-am oprit la fiecare în parte fără a face unele confruntări în chiar cuprinsul expunerii. De sigur, apropierea sau depărtarea lor poate fi urmărită la fiecare pas. Din consideraţiuni nu numai metodice, ci şi pentru a prinde mai bine aspectul gândirii celor doi mari filosofi am lăsat spre încheiere cuvenitele comparaţii. Dintr'o aruncătură de ochi asupra celor două concepţii, desprindem ca prim punct de deosebire faptul că merg în direcţii diverse, aproape opuse. Filosofia lui Bergson te coboară spre lumea sensibilă spre datul pur concret şi imediat. Dacă păstrăm distincţia făcută de Platon când ne vorbeşte despre fiinţă, anume: că fiinţa e şi sensibilă şi inteligibilă, că sensibilul e trecătorul, contingentul, iar inteligibilul eterul, obser-

văm că bergsonismul e luarea sensibilului dar a sensibilului purificat de datul gândirii şi considerarea lui ca fiind fiinţa însăşi. Husserl merge în sens opus, în sens platonician; fiindcă, dacă reducţia fenomenologică pleacă dela trăitul, dela datul concret, ea nu rămâne de loc aci, ci se ridică spre esenţe, trecând dincolo chiar de lumea categoriilor, lume care rămâne în parte tot legată de sensibil, de trecător. Esenţele husserliene sunt ceva imuabil, ceva etern şi condiţia trecătorului, condiţia existenţii. Elanul vital definit de Bergson e ceva care curge, ceva care se ridică (când se spiritualizează) sau coboară (când se materializează). Esenţele lui Husserl n'au ce căuta aici. Trecătorul lui Bergson îl găsim la Husserl, dat în intuiţia sensibilă, dar subordonat esenţelor. Metafizica lui Bergson, metafizica datului imediat, este identică în ce priveşte metoda cu a lui Husserl. Şi esenţele sunt date tot imediat, tot prin intuiţie. Deosebirea stă însă în natura datului imediat. Acestea ar fi notările de ordin general. Cât priveşte intuiţia, pot fi făcute, de asemeni, unele observaţii destul de interesante. Definiţia dată de Husserl intuiţiei e foarte largă. Ea cuprinde aproape în întregime şi pe a lui Bergson. Căci prezenţa conştiinţei în faţa obiectului poate prea bine să fie numită şi simpatia intelectuală bergsoniană. Deosebirea reiese însă atunci când fiecare explică sau mai bine zis aplică intuiţia. In afară de aceasta, intuiţia lui Husserl are mai multe speţe: sensibilă, categorială, eidetică. In intuiţia sensibilă, el nu e departe de Bergson, însă nu rămâne aci. Căci privit în partea lui finală, procesul intuiţiei la Husserl cere purificarea de datele sensibile, în timp ce la Bergson, e o puirficare de datele conceptuale. In afară de aceasta, intuiţia lui Husserl se strădueşte să prindă ceva care scapă lui Bergson, anume: ce înseamnă a fi. *Semnificaţia fiinţei*, iată noua dimensiune pe care caută să o determine filosofia fenomenologică despre care am vorbit mai sus. Şi prin aceasta, ea caută să dea o nouă directivă chiar ştiinţei. Metoda fenomenologică (reducţia fenomenologică) începe să fie adoptată şi de ştiinţele pozitive, considerând că acestea nu sunt desăvârşite decât ridicându-se spre esenţa fiinţei.

CĂPITAN VLĂDESCU

VICLEIMUL, VIFLAIMUL SAU IROZII

Din timpurile cele mai vechi, la toate popoarele de pe pământ, templele și bisericile au fost primele scene de teatru. In temple și biserici se găsesc primele idei din care au luat naștere compozițiile dramatice, ca acțiune reprezentativă, inspirate din temele și ansamblul gesturilor slujbelor religioase.

Atât în Orient, cât și în Occident, preoții pentru a fixa creștinismul, ca propagandă și pentru a-l reda mulțimilor mai atrăgător — creștinilor de curând botezați (celor cu sufletul încă păgân) — au instituit mai întâiu, un fel de drame religioase, din care și-au luat naștere, mai târziu, ca formă definitivă și de mare amploare, Misterele, care, reconstituite, dăinuesc până în zilele noastre.

„In secolul al IV-lea, Sfântul Grigore de Nazians a compus un Χριστος πάλων. Prin mănăstiri, călugării reprezentau drame funebre. Spre sfârșitul secolului al X-lea, Teofilact, Patriarhul Constantinopolului, a instituit diferite spectacole religioase, cu un caracter teatral bine definit, între care *Proespe* (Eslea unde s'a născut Iisus Christos, Steaua, Cei Trei Magi). Papa Inocențiu al III-lea recunoaște ortodoxia acestor procesiuni publice. In secolul al XI-lea și XII-lea, pe străzi, prin mahalalele orașelor, prin catedrale se cântau și se reprezentau scene sacre ale vieții sfinților și din legendele despre pustnici. In secolul al XV-lea, toate aceste Mistere sunt fixate și au trecut în vieața poporului. Din Franța, unde ele au luat naștere, au trecut în Germania și apoi în toate țările Europei [1])".

In România, Vicleimul, Viflaimul sau Irozii, așa cum capătă denumirea prin diferite provincii, reprezintă un obiceiu, care

---

[1]) Gh. Dem. Theodorescu: *Poezii Populare Române.*

poate fi comparat, de departe, însă, cu Misterele Evului Mediu, din Franța, ori cu teatrul religios al orientului constantinopolitan.

In timp ce Misterele Evului Mediu și teatrul religios constantinopolitan au diferite subiecte și deci, o infinitate de personaje, teatrul popular românesc al Irozilor nu au decât unul și același subiect cu aceleași personaje principale: Irod și Cei Trei Magi, care se găsesc în toate variantele din Moldova, Transilvania, Muntenia și Oltenia; restul celorlalte personaje ce iau parte la efectuarea acestui teatru religios și țărănesc, variază după provincii, ceea ce este explicabil — fiecare din aceste ținuturi, imprimându-și originalitatea, bineînțeles, nu pentru fond, ci pentru formă.

In Muntenia, în plus de Irod și Cei Trei Magi, se află un ofițer, un copil, adus pentru ca Irod să afle adevărul, ce nu poate ieși decât din gura copiilor, Doi soldați romani, Un cioban. Până acum câteva decenii mai luau parte Paiața și un Bătrân. „Acum un secol existau ca personaje Un ginere cu Mireasa lui și un Turc" [1]).

In Moldova, afară de personajele ce se găseau în trupele de Irozi din Muntenia și Oltenia, mai luau parte Doi îngeri, Vestitorul îmbrăcat în soldat, Un călugăr, lume și servitori, care executau corurile.

In Nordul Transilvaniei și Maramureș, numărul celor ce iau parte la executarea acestui teatru se mărește. Mai apare — și aceasta din cauza influenței catolicismului, care a exploatat aceste teme de formă religioasă, cu accente de un sentimentalism mult mai speculativ — pe lângă numărul protagoniștilor întâlniți în Muntenia, Moldova și Oltenia, Irod și Cei Trei Magi, — Sf. Fecioară și Sf. Iosif, ca personaje de prim plan. In plus, Un Fariseu, mai mulți ciobani, Ingerul Gavriil, Un judecător, Diavoli (Sârsâilă). Rolurile jucate de fiecare nu sunt roluri secundare, ci sunt susținute de un text mult desvoltat, luând chiar proporții în desvoltarea lor, ca celor ce se dau recitărilor lui Irod și Celor Trei Magi.

Ingerul Gavriil anunță Sf. Fecioarei Maria că va naște pe Mântuitorul. O scenă foarte desvoltată este aceea în care Sf. Iosif vine și cere în căsătorie pe Sf. Fecioară. Scena cu arătarea

---

[1]) Gh. Dem. Theodorescu: *Poezii Populare Române.*

Stelei şi a Ingerilor este iarăşi îndelung tratată. Consiliul diavolilor în Tartar, care decide de pieirea Pruncului isus, prin influenţa lor faţă de Irod. Şi tocmai după toată această tratare vine fondul acestei drame în forma cunoscută în Muntenia, Moldova şi Oltenia.

Personajele principale sunt costumate aşa după cum se văd zugrăvite prin biserici, iar cele secundare, după portul locului.

Subiectul, ca fond, este următorul: Irod a prins de veste, că s'a născut de curând în regatul Iudeiei, un Crai mare ce-l va întrece în putere. Furios, ordonă ofiţerului să afle unde locueşte noul Rege şi să-l omoare. In orice caz, să-i fie adus oricine ar şti ceva despre acest eveniment. Ofiţerul spune că a întâlnit Trei Magi, pe care îi aduce. Fiecare la rând spune lui Irod cum a văzut Steaua, ce de curând apăruse pe cer, şi care după scripturi prevesteşte pe Noul Rege al Regilor, de atâta timp aşteptat. Cum ei s'au ţinut după ea până în Bethleem, unde nu s'a mai văzut, cum ei au rătăcit prin oraş, întrebând pe toţi ce întâlneau în cale, unde s'a născut Noul Rege. Ei mai auzise şi despre Irod, ca despre cel mai crud dintre tirani şi nu-l cruţă, spunându-i tot ce cred despre el. Irod vrea să-i omoare, dar intervine îngerul şi călugărul. Prefăcându-se şi arătându-se mărinimos, îl lasă să se ducă, rugându-i ca, în caz că vor găsi pe Rege, să vină să-i spună şi lui, că vrea şi el să meargă şi să i se închine ca unuia Dumnezeu. Porunceşte apoi să i se aducă un prunc, din gura căruia el vrea să afle tot adevărul, pe care aflându-l, de mânie, omoară pe copil. Apoi vin chinurile lui pentru tot ce a făcut.

Desfăşurarea acestui obiceiu atât de important, păstrează pecetea originalităţii provinciilor pe unde se execută, ca limbă recitată, personaje, îmbrăcăminte şi structura dramei. Păstrarea şi perfectarea textelor şi a cântecelor executate, se face prin viu graiu ca şi pentru toate celelalte obiceiuri. Publicaţiile date la iveală, sunt aceea ce s'a putut înregistra după recitul şi manifestarea lor.

O dată fixă despre apariţia acestui obiceiu nu se poate indica. El a apărut din primele timpuri ale ivirii Creştinismului pe aceste tărâmuri. Creaţia lui nu a fost o greutate pentru spiritul imaginativ şi creator al populaţiilor acestor ţinuturi, căci

altfel nu am fi avut ca moştenire tot acest tezaur al obiceiurilor noastre, ce ne stă în faţă cu atâta vigoare şi persistenţă. Nu putem admite acest teatru ţărănesc ca pe nişte rămăşiţe ale unui teatru cult, ori de infiltraţie, care nu a existat. Ţăranul român care a creat şi păstrează în forma pe care o vedem astăzi, obiceiurile, — Căluşarilor, Crucii, Brezaia, Junii din Braşov, Jienii, Jidovii, Obiceiurile dela moarte şi în special dela Nuntă, cu oraţiile şi cu tezaurul sonor şi de gest etc. — a simţit nevoia creaţiei acestui obiceiu, cu atât mai mult şi mai uşor, cu cât biserica noastră ortodoxă nu a opus nicio rezistenţă, cum s'a întâmplat aiurea, unde orice rămăşiţi de credinţă păgână, au fost cu desăvârşire distruse. Biserica Română Ortodoxă negăsind rezistenţă în spiritul religios Dac, ce credea în nemurirea sufletului şi care nu avea chip cioplit, a lăsat perpetuarea credinţelor lor păgâne, care încetul cu încetul s'au îmbrăcat cu cămaşa spiritualităţii Cristice, care se degaja destul de evident, din felul cum ele se manifestă astăzi, de le-am pune în comparaţie, de exemplu cu Carnavalul Occidental. Toate obiceiurile noastre, chiar cele cu caracter şi de provenienţă păgână, cum şi cele ce s'au infiltrat aici, cum sunt: Sorcova, Vasilca, Scoloianul, Paparudele, Căluşarii — din manifestarea lor, degajă spiritul religios cu o culoare creştină bine pronunţată.

Dacă în Maramureş, concepţia populară îngăduie punerea în scenă a Maicii Domnului şi a Sf. Iosif, este datorită influenţei concepţiei Catolicismului cu care se mărgineşte şi cu care veacuri a stat în contact. Spiritul creştin, sobru al Românului, în special, şi profund pătruns de respectul ce datoreşte celor sfinte, nu poate permite concepţiei lui în manifestarea acestor datini, să aducă în scenă pe Dumnezeu, pe Domnul Nostru Iisus Christos, pe Maica Domnului, pe Sfinţi etc. Rigoarea aceasta ce dăinueşte în sufletul Românului este tot o moştenire dacă. I s'ar părea ţăranului nostru o mare impietate.

In toate aceste obiceiuri, care altă dată au fost credinţele religioase ale Dacilor, nu întâlnim niciodată în manifestarea lor, reprezentată întruchiparea lui Zamolxe ori a altor spirite în care ei credeau. Pentru aceasta, credem că obiceiul Irozilor nu este o formă a misterelor Occidentului şi nici a teatrului religios constantinopolitan — ajunse până la noi — ci este o dramă ieşită din concepţia populară şi care-i aparţine exclusiv

ca manifestare, tot aşa, după cum, au fost şi au rămas, tot ceremonialul nunţii, în special, şi care ia proporţii impresionate, ca rit şi manifestare programatică, (ori Brezaia, Crucii, ori Căluşarii). Acesta din urmă, deşi de origine latino-romană, a îmbrăcat ritul dac, până într'atâta, că după două mii de ani, când nu se mai vorbeşte de el nciăieri, aici, el rezistă luând proporţii uimitoare în manifestarea lui. Trăeşte aici vivifiat de tot ce-i aduce toate credinţele ce roiesc în jurul Rusaliilor, moştenire de credinţă curat dacă.

Dar importanţa cea mai mare pe care o are acest obiceiu, al Irozilor, constă în aceea că el reprezintă singurul teatru ţărănesc din Europa, în adevărata şi originala lui concepţie. In vreme ce Misterele sunt reconstituite şi jucate adesea cu artişti renumiţi şi de diletanţi, deci de un nivel intelectual şi pregătire, în materie teatrală, cu mult deasupra pregătirii ţăranului, — în vreme ce teatrul ţărănesc flamand, reconstituit, este jucat de artişti, la noi, Irozii sunt jucaţi în totul lor de către ţărani şi, ceva mai mult, ei îl joacă pentru ei. Ei compun versurile şi cântecele şi costumele.

Acest fapt de o importanţă capitală, pune un mare semn de întrebare pentru cercetările de mâine. Dacă acest teatru ar fi o infiltraţie, deci, o formă de distracţie care i-ar fi simpatică, deci ar iubi-o, ar însemna că el să dea desvoltare acestui gen de plăcere — teatru — fapt bine constatat, că el este, de un refractar, în tot cazul, indiferent, căci în materie de teatru, ţăranul nostru nu şi-a dat osteneala unor alte încercări. Oricum, iată că şi pe tărâmul teatral ţăranul român, ca şi în toate manifestările şi creaţiile lui populare, prin spiritul lui conservator şi avar cu patrimoniul lui de orice fel, în izolarea lui spirituală, ne păstrează un document unic, astăzi chiar în secolul al XX-lea, în mijlocul unei Europe ce pare îmbătrânită de prea multă civilizaţie.

PROFESOR MIHAIL VULPESCU

UN EROU AL VOINŢEI: VASILE CONTA

Vasile Conta a fost exemplarul cel mai prototipic al legăturii dintre vorbă şi faptă. Odată cu însuşirile excepţionale de filosof de rasă, de patriot pătruns până la cutremurare, de orator strălucit, de profesor în cel mai înalt înţeles al cuvântului, dânsul a fost, mai presus de toate, un mare caracter.

Din acest ultim punct de vedere, Vasile Conta poate servi, mai mult decât oricare altul, drept pilda cea mai elocventă de vieaţă, năzuinţa cea mai curată spre ideal, îndemnul zilnic de luptă întru cucerirea adevărului, binelui şi frumosului. Eroul, în slujba valorilor spirituale.

„Istoria omenirii nu este altceva decât istoria oamenilor mari. Oricum i-am lua, oamenii mari sunt o tovărăşie folositoare. Nu putem privi, oricât de imperfect, un om mare, fără să nu câştigăm ceva dela el", zice Carlyle. Popoarele vorbesc prin oamenii lor mari. Un popor merită dreptul la vieaţă şi admiraţie, în măsura în care ştie să-şi cinstească aceşti reprezentanţi.

E dureros să mărturisim că primul nostru filosof a fost mai cunoscut şi apreciat, sub raportul creaţiilor sale, mai mult peste hotare decât în ţara sa. Deşi au trecut mai mult de 50 de ani dela moartea lui, abia s'au scris câteva rânduri despre dânsul. Câteva amintiri şi notiţe biografice ale surorii sale. d-na Ana Conta-Kernbach, apoi Rosetti-Tescanu, B. Liveanu, I. Rădulescu-Pogoneanu, şi, în sfârşit, Octav Minar, care ne-au putut sta la îndemână.

Alăturea de Nicolae Milescu şi Mihai Eminescu, vieaţa lui Conta, pe lângă o experienţă bogată în lipsuri şi suferinţe, în abnegaţie şi intensitate de simţire, aduce o voinţă dârză, supraomenească.

Privind global, vieața marelui filosof român, dela primii pași, din modestul mediu din care a ieșit, până la desăvârșita-i glorie la care s'a ridicat vertiginos, numai prin sine însuși, vom avea perspectiva unui gigant al energiei spirituale.

Născut la 15 Noemvre 1845, în Cahul, fiu al unui simplu preot de țară, Vasile Conta și-a făcut școala la Ghindăoani și apoi la Tg.-Neamț, unde tatăl său fusese mutat ca paroh. Aici, și-a petrecut viitorul filosof primii ani ai copilăriei sale, împreună cu ceilalți frați și alți tovarăși de joc. De aci, a cules micul Vasile primele și cele mai profunde impresii despre poporul său; aici a învățat să iubească melodia unduioasă a doinei, versul plin de frumusețe și înțelepciune, faptele năsdrăvane ale haiducilor din poveștile și baladele poporane.

Astfel vom înțelege dragostea și nostalgia lui, când, de departe, va vorbi atât de duios de ai săi, de locurile atât de dragi: „Nu voiu uita niciodată frumoasa mea copilărie, care s'a scurs într'o fericire deplină în satul Ghindăoani. In lumea în care am intrat, în această lume prefăcută, străină, nu am putut să găsesc acel aer întăritor, dătător de vieață... Și când mă apucă aleanul, fluer doina ciobanilor din satul meu".

In 1858 se înscrie, prin concurs, la Academia Mihăileană, ca elev bursier în clasa I liceală. Deși sârguitor, Conta rămâne repetent. De rușine și de teamă de a nu supăra pe ai săi, nu destăinuește părinților neplăcuta veste și pentru a acoperi neajunsul, primește să fie luat în gazdă la unul dintre profesorii săi, în schimbul serviciilor de casă. Câștigă din ce în ce mai mult interesul și dragostea gazdei sale, dela care are mult de învățat. Cititul îl pasionează; cărțile de literatură și știință din biblioteca dascălului său trec pe primul plan. Poezia începe să-i surâdă și primele versuri prind vieață pe filele caietelor de teme. „La vârsta lui era un precoce; făcea versuri, citea franțuzește, fără să-l fi dăscălit cineva, citea cărți însemnate și grele de priceput pentru o minte fragedă", scrie profesorul său, Teodor Codrescu.

In primăvara anului 1862, încătușala clasei de cursuri și odăiței sale plină cu vrafuri, simte că-l înăbușește. Ca și lui Eminescu, i se pare că școala îi împiedecă libertatea de gândire. Prezența trupei de teatru a vestitului actor Lupescu îi apare, pentru moment, drept singura salvare, potrivită dorinței nestă-

vilită de a călători. Tot asemenea lui Eminescu, prietenul său de mai târziu, Vasile Conta este angajat ca sufleur.

De acum începe vieaţa plină de spini, cu aspectul ei tiranic, neînduplecat, calvarul pe care el va şti să-l braveze ca puţini alţii în asemenea împrejurări. Prin noua sa îndeletnicire, talentul său literar prinde aripi şi, pe lângă strictele îndeletniciri, compune, prelucrează şi traduce vodeviluri, cuplete, piese de teatru, făcând chiar şi pe actorul. Cu toate lipsurile şi neplăcerile vieţii de actor, Conta se simte, deocamdată, în elementul său. Zilele îi apar frumoase în tovărăşia colegilor de trupă, şi mai ales, a tinerei şi talentatei artiste Maria Băluşescu, care-l inspiră şi-l farmecă. Intre cei doi colegi se leagă o prietenie care va dura cu aceeaşi tărie chiar după despărţirea lor. O prietenie care formează unul din cele mai importante şi fructuoase capitole în vieaţa filosofului. Se remarcă aceasta din corespondenţa pe care o va întreţine tot restul vieţii.

Dar luciditatea autocritică, reflecţiunea şi conştiinţa de sine, care l-au caracterizat totdeauna, îl determină să se rupă din mijlocul confraţilor şi iubitei sale cu o voinţă uimitoare. In acest sens, sunt foarte semnificative rândurile de mai jos, desprinse dintr'o scrisoare, adresată cu acea ocazie Mariei Băluşescu:

„Neaşteptata mea plecare va fi mirat pe toţi, mai ales pe tine şi pe director. Ce era să fac? Nu mai puteam să îndur vieaţa de mizerie de actor rătăcitor. De-aţi fi aflat despre hotărîrea mea nu m'aţi fi lăsat să plec cu niciun preţ.

... Dacă ai şti ce dor de a studia mi-a venit; aşi fi în stare să fac acum, cu toate că sunt obosit, ceea ce n'ar putea să facă alţii în câţiva ani. Mi-e ruşine să dau ochii cu profesorii, de aceea nici nu mai ies din casă. Stau închis în cripta gândurilor mele.

... Astăzi voiu pleca la Tg.-Neamţ. Ce vor mai zice şi cei de acasă? Primi-mă-vor ca pe fiul rătăcitor din Evanghelie?"

Conta este primit cu braţele deschise de către ai săi. Cu o surprinzătoare încordare caută să-şi stingă arzătoarea flacără a romantismului adolescenţei. Stă închis în casa părintească şi învaţă, învaţă de zor, alături cu lectura cărţilor sale favorite. In cursul unui an prepară clasele III şi IV pe care le promovează cu mult succes. Se înscrie apoi ca elev regulat la Liceul Naţional din Iaşi, cu hotărîrea nestrămutată de a absolvi cursul secundar. „Invăţ ca un disperat, citesc zi şi noapte, încât profesorii, vă-

zând atâta tragere de inimă, atât entuziasm pentru știința filosofiei mi-au prezis un mare viitor".

Menținându-se pe aceeași linie de efort, se impune din ce în ce mai mult atenției profesorilor săi, pentru ca la depunerea examenului de bacalaureat să câștige admirația unainmă prin susținerea tezei asupra „Teoriei Fatalismului", lucrare, care, mai târziu, lărgită și aprofundată, îi va aduce consacrarea europeană.

Precum se vede, prima etapă din itinerariul stabilit este parcursă și încoronată cu rezultate strălucite.

Conta voește să plece în străinătate, să studieze Filosofia și Dreptul, discipline atât de dragi lui. Dar veniturile părintelui său sunt prea reduse și preotul mai are de întreținut la școli încă patru copii mai mici decât Vasile. Tânărul candidat trebue să se resemneze, deocamdată. Așteptând vremuri mai bune, el rămâne ca pedagog la liceul unde obsolvise, frecventând, cum poate, și universitatea. In vara anului următor, „Societatea pentru trimiterea junilor României la învățătură" anunță o bursă pentru științele comerciale, la Anvèrs. Deși nu avea nimic comun cu această știință practică și destul de străină aptitudinilor și intențiilor sale, hotărăște a concura pentru această bursă, cu gândul ca, în același timp, să poată urma și studiile potrivite vocației sale. In baza calităților recunoscute și apreciate îndeajuns, bursa i se oferă fără concurs. „Simt că am înebunit de bucurie. Să-ți vezi visul împlinit și cu atâta ușurință", își vestește dânsul prietena, plin de sentimentul izbândei.

In felul acesta, în toamna anului 1869, Conta este trimis la Anvèrs, în pensiunea faimosului Grandgnage, față de care se impune dela început, câștigându-i stima și admirația. „După prima impresie, prezic protejatului dv. un strălucit viitor", comunică profesorul belgian, d-rului Fătu, la Iași.

Nefiind facultate de filosofie în localitate și nici în apropiere, tânărul student român se înscrie numai la facultatea juridică din Bruxelles, rămânând, ca Filosofia s'o studieze singur, ca și limbile germană și engleză.

Suma pe care o reprezenta bursa dăruită de către societatea filantropică din Iași era destul de mică, ea impunea și altminteri, destule restricțiuni și timpul de studii era fixat numai la trei ani. Disproporția dintre voință și putere, dintre proiect și realizare, apare enormă ori cui. Pentru Conta, aceasta este un lucru soluționabil.

„Am rămas fără niciun ajutor — scrie dânsul neuitatei sale prietene —. Dar sunt hotărît să înfrunt totul, chiar mizeria ucigătoare, căci voinţa este mai puternică decât moartea.

„Gândul că nu voiu putea să-mi realizez idealul, mă zdrobeşte. Muncesc zi şi noapte pentru a-mi lua doctoratul. Mă întreţin cu lecţiile şi fac pe profesorul de limba franceză la un institut particular din Gand".

Incă una din cele mai dorite redute ale idealului său este cucerită. In cadrul celor trei ani de muncă plină de râvnă şi devotament, Vasile Conta devine diplomat în ştiinţele comerciale al Institutului Superior din Anvèrs, licenţiat şi doctor în ştiinţele juridice al Facultăţii de Drept din Burxelles, culegând şi aci laurii primelor menţiuni.

Felul acesta de a-şi forţa maşina omenească fără pic de cruţare, nu întârziază să-şi arate şi efectele negative.

„De câteva zile o tuse îndrăcită nu-mi dă pace, sunt obosit; dar eul mă îndeamnă înainte, înainte".

Dacă ţinem seamă de timpul pe care îl lua munca aceasta uriaşă, pe de o parte, iar, pe de alta, insuficienţele materiale şi extenuarea fizică pe care nu o putea acoperi nici o hrană substanţială, nicio odihnă suficientă, vom înţelege pentru ce şi cum ftizia caută sălaş în pieptul tânărului cărturar.

Conta ar voi încă să facă vreun an şi jumătate călătorii de studii în Anglia, Franţa şi Germania, dar lipsa mereu simţită şi boala crescândă ameninţător îl împiedecă dela aceasta. Sănătatea îi impunea să se ducă pentru puţin timp în Italia spre a se mai restabili.

Reîntors în Ţară, caută ca tot entusiasmul inimei şi întregul tezaur al minţii să le închine Patriei.

In 1873, ocupă prin concurs, catedra de Drept Civil dela Universitatea din Iaşi. In această calitate reuşeşte să se facă din ce, în ce mai iubit de colegi şi, mai ales, de studenţi. Cultura vastă, susţinută de un dar de expunere fascinant, face ca auditorul său să se mărească dela prelegere la prelegere, fiind ascultat în afara elevilor săi, de către cele mai de seamă persoane ale Capitalei Moldovene.

Dar boala nu-l uită. Timp de aproape trei ani, Conta este silit să-şi ia concediu, să trăiască retras, singur, în lumea lui de gânduri. Această izolare, însă, nu-i poate servi la o refacere completă. Omul, al cărui creer este deprins să asimileze cât mai mult, să elaboreze creaţii originale, nu se poate complace într'un

repaus cât mai desăvârşit. Inălţimile eterice ale filosofiei îl ispitesc necontenit. Şi apoi admiratorii săi, mare parte membrii ai „Junimii" îl vor în mijlocul lor, unde filosoful se bucură de toată stima şi admiraţia, ca şi de neînţelegerea multora, uneori. Unele intrigării chiar caută să se ţească în cadrul faimoasei societăţi culturale, între Conta şi Maiorescu. Când celui dintâi i se spune că marele critic şi orator îşi papagaliceşte prelegerile acasă, în în faţa oglinzii, filosoful răspunde admirativ, celui ce venea cu insinuarea: „Foarte frumos. Asta denotă că d-l Maiorescu se respectă şi pe sine, şi pe auditorul căruia i se adresează", deşi, ca atitudine, Conta avea rezerve faţă de preşedintele „Junimii".

Trăeşte tot mai intens în eul său. Căci răsplata nu întârzie. Apariţia *Teoriei Fatalismului* în limba franceză îi aduce încurajări, laude şi admiraţii dela cele mai de seamă personalităţi ale vremii Darwin, Sir John Lubock, Haeckel, Büchner, Spencer, Müller, Morisson etc., sunt primii cari relevă şi elogiază pe tânărul filosof român.

Totuşi, realitatea imediată, dragostea de aproape şi cea de Patrie îl smulge din nou din sfera atât de preferată a cugetării. Pe lângă timpul jertfit întru apărarea şi ajutorarea celor cinstiţi şi nevoiaşi, în faţa Justiţiei, la un moment dat, Conta găseşte că drepturile cetăţeneşti sunt ameninţate a fi ştirbite. Că politica timpului greşeşte şi că intervenţia lui în asemenea împrejurări este inevitabilă. Autoritatea sa ştiinţifică şi morală este atât de copleşitoare, încâ teste ales ca deputat de Iaşi, în afara oricărui partid politic. Este, pentru marele gânditor, un prilej să se dovedească încă odată însuşirile sale excepţionale. Elocinţa-i plină de vervă, scânteitoare de o logică impecabilă, bazată pe o bogată şi precisă documentare, impune câştigarea punctului de vedere susţinut de alesul poporului în Camera Deputaţilor. Acest strălucit succes atrage după sine şi oferirea departamentului Instrucţiunii Publice lui Vasile Conta, care venea cu un minunat proiect de reformă a învăţământului românesc. Imprejurările contribuesc ca ilustrul om de stat să nu poată rămâne mult în această calitate.

Ftizia îl roade din ce în ce mai adânc. Sufletul vulcanic, care clocotise cu atâta entusiasm şi neţărmurită iubire de Patrie, se retrage în făgaşele liniştite ale împăcării de sine, ştiind că omul şi-a făcut datoria de cetăţean şi bun român. Conta îşi reia mai departe şirul preocupărilor sale intime. *Teoria Ondulaţiei*

Universale, Origina Speciilor, Bazele Metafizicei, Incercări de Metafizică, Primele principii care alcătuesc lumea etc. sunt operele închegate în sisteme filosofice, care vor contribui la mărirea gloriei postume a fruntaşului cugetător român.

Imensa canitate de energie, pe care o depune cu atâta pasiune pentru studiile filosofice, îl va aduce iar la epuizare şi la înrăutăţirea stării sale. Sănătatea îi impune din nou o călătorie de recreaţie în Italia. Timpul cât stă la Pisa nu poate să-l întremeze mult. In asemenea situaţie, se vede silit să se întoarcă în ţară.

Prevăzându-şi sfârşitul, caută să rămână cât mai izolat. Işi aşteaptă zi de zi apusul, privind moartea cu o seninătate de stoic. Luciditatea îi este atât de mare, încât îşi dă seama şi de minutul în care va trece spre lumea transcendentă a atomilor săi.

Astfel se sfârşeşte din vieaţă Vasile Conta, filosoful, literatul, oratorul şi profesorul desăvârşit, care a ştiut să realizeze din existenţa sa cea mai pilduitoare vieaţă de voinţă şi caracter.

CONSTANTIN-STELIAN

CONTRIBUŢII EMINESCIENE

II

DUPĂ 28 IUNIE 1883

Chemarea lui Eminescu la Bucureşti în 1877 [1]), pentru a redacta ziarul „Timpul", în care avea să conducă, într'un discernământ politic extraordinar, lupta împotriva guvernului „roşu", dând cu această frământare de fiecare zi expresia imperativelor naţionale în acţiunea recuceririlor conservatoare, a însemnat totodată începutul chinului pe care rezistenţa sa fizică, minată de morbul ereditar şi de endocardită, nu putu să-l împotrivească mai mult de şase ani — vremea energiei cheltuită până şi în cele mai neînsemnate oficii ziaristice, dăruindu-se muncii aceştia legată de pâine cu stăruinţă rară şi exasperare, ceea ce îngândură pe puţinii săi prieteni, iar duşmanilor le întinse, amăgitoare, mângâierea unui sfârşit de demenţă.

La 2 sau 3 Iunie 1883, Eminescu porni spre Iaşi, cu misiunea redacţională de a lua parte la desvelirea statuei lui Ştefan cel Mare, anunţată într'un cadru festiv pentru 5 Iunie şi la care participă Regele Carol însuşi. Se ştie, cum a ajuns în Iaşii „Convorbirilor literare", el se duse deadreptul la bojdeuca lui Creangă, pe prispa căreia *„Doina"* îşi căpătă forma din urmă (poezia o citi apoi în cenaclul junimist, stârnind aceeaşi admiraţie ca în şedinţele ieşene de altădată); cum adormi cu revolverul lângă perină, chinuit de ţinta atentatelor imaginare şi cum colindă câteva nopţi, în vechea tovărăşie a povestitorului din Humuleşti, crâşmele întunecoase cu vin domnesc de Hârlău şi Cotnar.

Reveni în Bucureşti mai puţin stăpân pe sine: îl dovedesc durerile de cap fără sfârşit în acest început de vară; ulceraţiile

---

[1]) După recomandarea lui Titu Maiorescu.

membrelor inferioare; puţinele articole rămase în colecţia „Timpului", în care verbul este la limită; încercările algebrice, repetate în ecuaţii absurde; gesturile incoherente dela prânzurile lui Maiorescu (care le înseamnă, de altfel, în notele sale zilnice) [1]; şocul antidinastice sub care îşi încarcă iarăşi revolverul şi se îndreaptă, însoţit de Ventura, spre Cotroceni; temerile lui Ion Slavici; baia dela Mitraszewsky, revărsată pe culoarul cabinelor [2]; în fine, biletul pe care Doamna Slavici îl trimite îngrozită lui Maiorescu, în zorii zilei de 28 Iunie, rugând să ia măsuri ca poetul să fie internat.

In aceeaşi zi chiar, *marţi, 28 Iunie 1883*, Eminescu fu depus la sanatoriul „Caritas", de sub conducerea doctorului Şuţu, al cărei nume, cu o coincidenţă din mult amarul destin împlinit în paginile „Timpului", se inserase alături de articolul său de fond din 11 Iunie acest an (a. VIII, Nr. 128, pe aceeaşi faţă: *„S'a conferit crucea de comandor al ordinului Coroana României domnului doctor A. Sutzu, medic primar al ospiciului Mărcuţa, profesor la Facultatea de medicină din Bucureşti"*.

„Timpul" îşi pierdu astfel pe cel care-i crease o doctrină şi prestigiul, inexistent în 1877 [3]), peste comunicatul de partid hărţuit în opoziţie, lucru de care redacţia — în care fusese

---

[1]) *„Convorbiri Literare", LXV* (1932), pg. 427—29; I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare, IV*, pg. 184:

„Luni, 30 Mai/11 Iunie 1883. Bucureşti. La noi la masă ministrul ame„rican Schyber, Gane, Jacques Negruzzi cu nevastă-sa, D-ra Anette Rosetti „şi Eminescu. După părerea mea, Eminescu începe să înnebunească.

„Joi, 23 Iunie/5 Iulie 1883. E căldură cumplită la Bucureşti... la noi „la masă, d-nul şi doamna Theodor Rosetti, tânărul Beldimano şi Eminescu. „Acest din urmă, după părerea mea, e din ce în ce mai nebun. E foarte exci„tat, are mare «souffisance», cu totul nenaturală pentru caracterul lui. Vrea „să înveţe limba albaneză, chiar acum vrea să se facă călugăr, fără să plece „din Bucureşti.

„Marţi, 28 Iunie 1883, la şase ore dimineaţa, primesc o cartă dela „Doamna Slavici, la care şade Eminescu, în care spune: Eminescu a înnebu„nit, vă rog faceţi ceva, să mă scap de el, căci e foarte rău. Pe la zece, Emi„nescu a venit la noi. Mai înainte fusesem la doctorul Soutzo «maison de „santé», unde am închiriat pe socoteala mea o odaie pentru Eminescu, 300 „franci pe lună. Am înştiinţat pe Rosetti, iar la zece ore, cum am spus, „venì Eminescu. A binecuvântat cu ochii aţintiţi în zid pe nevasta şi pe „fiica mea, iar pe mine m'a strâns în braţe, tremurând în toată firea. Ii ară„tai statua lui Hermes şi a «Venus de Milo», atunci el spuse cu o privire „ostotică: «Lasă că va reînvia arta antică». Conform celor hotărîte de noi, „i-am spus că-l aşteaptă Simţion, pentru a vorbi cu el despre Societatea „Carpaţilor. El îmi ceru 5 franci pentru birjar şi s'a dus. De-acolo îl vor „duce la Şuţo, numai de s'ar putea fără mare greutăţi. Venì apoi Caragiale „la dejun la noi şi aflând toate despre Eminescu, începu să plângă".

[2]) G. Călinescu, *Vieaţa lui Mihai Eminescu*, ed. I, pg. 407.

[3]) Când de acolo trebui să plece Grigore H. Grandea.

impus N. Bassarabescu, înfruntându-se protestările lui Eminescu [1]), iar un M. Paleologu urmărea orgolios conducerea ziarului ca *director*, în timp ce vechiul redactor, din modestia îndatoririlor, nici nu-şi semna articolele de fond — nu numai că nu-şi dădu seama, dar îl primi, fapt divers, ca o simplă plecare de salariat răvăşit de boală, căruia i se exprimă regrete, pentru a se vesti tot atunci că postul i s'a ocupat. Comunicatul „Timpului" apăru rituos în urma ziarelor liberale şi după ce, timp de trei zile, într'un consens, opinia gazetărească primise cu greu svonul întărit de realitate că „primul şi cel mai eminent scriitor" înebunise.

Romanulu (An. XXVII, Vineri, 1 Iulie 1883), cel dintâiu, în respectul unui duşman temut, dar leal, trecu peste amintirea invectivelor cu care pamfletul eminescian îl hărăzise zilnic ca *Pseudo-Romanulu* şi pe directorul său, „hidoasă pocitură", acelaşi „Berlicoco Magnus" ş. a.:

Aflăm cu sinceră părere de rău că d. Mihail Eminescu, redactore la ziarul *Timpul*, tânăr plin de talent şi înzestrat c'un deosebit geniu poetic, a căzut greu bolnav.

Sperăm că boala sea nu va fi decât trecătoare şi că în curând vom putea anunţa deplina sea însănătoşire.

Liberalii dovedeau că stăpânesc cel mai bătrân ziar şi Rosetti că este în adevăr gazetar.

In aceeaşi zi, *Telegraphulu (An. XIII, Nr. 340, Vineri, 1 Iulie 1883)* lui Fundescu, în care în 1882 se scriseseră cele două atacuri ale lui Nicu Xenopol [2]) şi Scarlat Moscu [3]), anunţă sumar:

Aflăm cu cea mai vie părere de rău că d. Mihail Eminescu, redactor al ziarului *Timpul, a fost atins d'alienaţiune mintală alaltă eri.*

La 2 Iulie, *Poşta (An. III, Nr. 279 (855), Sâmbătă, 2 Iulie 1883)*, gălăţeană reproduse ştirea tristă:

Cu vie părere de rău anunţăm că d. Eminescu, eminentul redactor al ziarului *Timpul*, a fost lovit subit de un atac de alienaţie mentală. Dorim grabnica sa însănătoşire [4])

Redacţia antisemită a *României libere (An. VII, Nr. 1.802,*

---

[1]) I. E. Torouţiu, *Studii şi documente*, vol. III, pg. 114—115; N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti contemporane*, I, pg. 286.

[2]) *„Telegraphulu"*. Annul XII, Nr. 2968/2 Apr. 1882: *Unu criticu de la Timpulu d-lu Mihail Eminescu.*

[3]) *Idem*, Nr. 2973/8 Apr. 1882: *Unu respunsu:* V. şi Augustin Z. N. Pop, *Contribuţii eminesciene*, I, în *„Athenaeum"*, IV, pg. 298.

[4]) Peste câteva numere *„Posta"* va centraliza o sumedenie de atacuri împotriva *infamiei* lui Al. Macedonski.

Sâmbătă, 2 Iulie 1883), unde se grupează: Delavrancea (Argus), Duiliu Zamfirescu (Don Padil), Al. G. Djuvara, Al. Vlahuţă, sub direcţia lui D. Aug. Laurian, comunică la „cronica zilei", prin rândurile lui Mihail Brăneanu [1]), apropiat lui Eminescu:

Confratele nostru Mihail Eminescu, un tânăr plin de talent şi înzestrat c'un deosebit geniu poetic — cum îl caraterizează *Românul* — este greu bolnav. Amicii săi îngrijoraţi de zilele unui bun amic, l'au condus Marţi la casa de sănătate. Ei îl vizitează regulat şi fac totul pentru a lui însănătoşire. Fie ca dorinţa lor să se îndeplinească cât de curând [2]).

In aceleaşi pagini se reproduceau, peste şase zile (Nr. 1807, Vineri, 8 Iulie 1883), din *Convorbiri literare*, Doina, cu adnotarea admirativă, îndurerată şi trăind din speranţa prietenilor săi gazetari de acolo:

Publicăm această *doină* a iubitului nostru poet şi credem că nu vom avea nefericire, să o numim cea din urmă producţiune literară a geniului nostru amic. Să sperăm cu toţii în reînsănătoşirea lui din greaua boală în care l'a aruncat cruda soarte.

Nici apariţia poeziilor lui Eminescu, către sfârşitul anului [3]), nu trecu neobservată, şi nici nu putea fi trecută, comunităţei scriitoriceşti dela *România liberă*. Duiliu Zamfirescu, sub pseudonimul caracteristic, vesti în josul *Palabras*-ului din 13 Noemvre (Nr. 1910) punerea în lucru a volumului îngrijit de Maiorescu; din auzite, dânsul ştia de „un important dicţionar de rime [4]), dar nu ştia — aceasta într'o vreme când autorul *Vieţei la ţară* semna cronici dramatice dintre cele mai autorizate — de ce marele suferind „nu scrisese nimic pentru teatru":

... o noutate îmbucurătoare ne vine: operile complete ale lui Eminescu se tipăresc în editura Socec, sub îngrijirea d-lui Maiorescu.

In curând dar vom avea o culegere a bucăţilor acestui eminent poet, atât de crud lovit de soartă. Dacă el se va însănătoşi, după cum se speră,

---

[1]) Tot el va fi numit, alături de Titu Maiorescu, D. Laurian, St. Mihăilescu, I. L. Carageale, I. Gr. Valentineanu, în consiliul pentru rânduirea unui tutor, care să administreze pensia poetului. (Radu D. Rosetti, *Tragedia lui Eminescu-Documente inedite, „Adevărul lit. şi art."*, Ser. III, An. III, Nr. 95, 17 Sept. 1922).

[2]) In cronica Nr. 1731/3 Apr. 1883, în care Duiliu Zamfirescu rezumă şedinţa literară din salonul lui Maiorescu, dela 30 Martie, se spune că Eminescu citise „un şir de poezii", pregătite pentru revista lui Iosif Vulcan, „unele mai frumoase de cât altele. Suavitatea limbei acestui om, dă poezielor sale un farmec cu totul deosebit, iar sferile ideale în care aleargă cugetarea sa, le întipăreşte cu o seninătate cerească".

[3]) G. Ibrăileanu, *Ediţiile lui Eminescu („Vieaţa românească"*, XIX, Ianuarie 1927, pg. 93—95).

[4]) Barbu Lăzăreanu, *Dicţionarul de rime al lui Mihail Eminescu („Cuvântul nostru")*, Număr comemorativ, Botoşani, 1929, pg 29); idem, *„Prietenii Istoriei Literare"*, 1930; idem, *Cu privire la Eminescu* (II), pg. 20.

va urma darea la lumină a câtor-va manuscrise, necunoscute încă, printre care un important dicţionar de rime.

O observaţie de făcut în privinţa lui Eminescu, printre nenumăratele şi caracteristicele observaţii ce s'ar putea face relativ la el: omul acesta, atât de adânc şi ştiutor, n'a scris niciodată nimic pentru teatru. Adoraţiunea şi cultul ce avea geniul lui pentru Shakespeare, îl făcea oare să se închidă înlăuntrul fiinţei sale atât de afund, încât să nu încerce nici-o-dată a zbura prin văzduhul pe care'l cutreerase titanul timpurilor trecute?

Or care ar fi această cauză, trebue să ne pară rău la toţi că ea a existat de oarece nimic nu ne-a rămas dela Eminescu, pentru teatru.

Naţiunea (An. II, Nr. 303, Sâmbătă, 2 Iulie 1883), informa la „Ştiri din Năuntru":

Cu vie părere de rău aflăm că unul din cei mai talentaţi scriitori şi ziarişti, d. M. Eminescu, redactor la *Timpul*, a căzut greu bolnav.

Dorim şi sperăm, spre binele slăbuţei noastre literaturi, ca însănătoşirea să fie cât mai grabnică.

Peste o zi *Binele public (An. V, Nr. 17 (1237, Duminecă, 3 Iulie 1883)* se făcea ecoul tristeţei publice, interpretând într'o cauză familiară suferinţa cea grea şi neaşteptată a scriitorului-gazetar:

Cu durere am aflat, încă de acum câteva zile, că mult talentatul nostru confrate, d. M. Eminescu, redactorul ziarului *Timpul*, a căzut repede bolnav sub impresiunea unei mari nenorociri ce i s'a vestit din sânul familiei.

Mult stimatul nostru confrate, se află la casa de sănătate, unde prin îngrijirile sciinţei şi a numeroşilor amici ce'şi-a sciut câştiga, se speră a fi însănătoşit în curând şi redat laboarei sale talentate, a cărei lipsă lasă un gol foarte şi simţit în presa şi literatura română.

Nu este înţeles, ca amănuntul *„unei mari nenorociri ce i s'a vestit din sânul familiei"*, să se refere la Nicolae Eminovici, fratele necăpătuit, greu bolnav de alienaţie atunci (1883), spre desperarea tatălui Gheorghe Eminovici, care îi scrie poetului să vină la Ipoteşti *„ca să-l duci într'o casă de sănătate"*, şi pentru care Eminescu împrumutase 2.000 lei cu câteva luni mai înainte [1]). El pare să fie ştiut de cineva apropiat.

Poporul (Nr. 405 — 3, 4, 5 Iulie 1883) de sub conducerea macedonskianului N. Bassarabescu, nota în fruntea rubricei: *„Dintr'o zi Intr'alta"*, pagina întâi a numărului:

Jurnalul „Timpul", a perdut pe unul din principalii sei colaboratori, d. Michail Eminescu, ale cărui merite literare sunt bine cunoscute lectorilor.

Acest june, de un talent admirat, fuse atins subit de o gravă maladiă. Suntem adînc mâhniţi de soarta lui, mai cu seamă că d. Eminescu era

---

[1]) G. Călinescu, *Op. cit.*, pg. 402.

unul din rarii scriitori politici cu convicţiuni profunde, nedesminţite prin niciuna din faptele sale; şi dacă poate fi ascultată dorinţa noastră cea mai viuă orăm să-l revedem curând sănătos la munca sa onestă şi asiduă.

De reţinut constatarea, venită din partea unui gazetar adversar, *„că d. Eminescu era unul din rarii scriitori politici cu convicţiuni profunde nedesminţite prin niciuna din faptele sale"* [1]. In fine, *Timpul (An. VII, Nr. 145, Dumineca, 3 Iulie 1883)*, cuprinse aceste fraze de protocol, interesate parcă, să anunţe anunţă mai întâi plecarea din redacţie decât crunta suferinţă a celui ce-şi istovise mintea acolo, în timp ce sub titulatura ziarului începe să se imprime direcţia lui M. Paleologu:

Unul din colaboratorii acestei foi, d. Mihail Eminescu, a încetat de a mai lua parte în redacţiune, atins fiind în mod subit, de o gravă boală.

Ne place însă a spera, că lipsa dintre noi a acestui stimat confrate, nu va fi decât de scurtă durată şi că ne va fi dată fericirea de a anunţa venirea sa sănătos la funcţiunile de până acum [2].

Resboiul (An. VII, Nr. 2.164, Dumineca, 3 Iulie 1883), lui Weiss, atacat altădată de Eminescu, ţinu să-şi exprime, tot pe pagina întâia, admiraţia unor constatări de har şi inimă, denunţând politicos mistificarea „Timpului", în ce privea vechul rost de redactor al poetului acolo:

„Timpu", organu partidului conservator, are ca director răspunzător pe d. Mihail Paleologu, cu începere de ieri.

Acelaşi ziar, anunţă că d. Mihail Eminescu, şef-redactor al *Timpului* şi unu din cei mai distinşi poeţi şi publicişti români, tînăr, înzestrat c'un deosebit talent şi c'o inimă şi mai deosebită, a fost atins în mod subit de o gravă boală. Dorim o complectă şi repede însănătoşire confratelui nostru.

Cu această ocaziune, ţinem a releva o eroare strecurată în foaia conservatoare, când zicŭ că d. Eminescu era *unu* din *colaboratorii ei.* Noi ştim că d. Eminescu era primu şi cel mai eminent scriitor al *Timpului.*

---

[1]) Foarte curând, totuşi, N. Bassarabescu se va înnumăra în rândul detractorilor.

In albumul *„Bucureşti-Ischia"*, editat de Al. Macedonski şi August R. Clavel, după ce, în urma scandalului provocat de epigrama din *„Literatorul"*, (An. IV, 1883, pg. 413), Dimitrie Teleor se retrăsese din gruparea organizatoare, N. Bassarabescu scrie aforismul stupid şi crud:

Naţiunile ce n'au în sânul lor şi nebuni
Pier de multă înţelepciune. (*„Literatorul"*, An. IV, 1883, pg. 620).

Acelaşi, în *„Poporul"* (Nr. 420/10—11 August 1883, pg. 2), se va ridica împotriva „imprecauţiunei" lui Ventura, calificat „flagelant al oricărui s'ar atinge de geniul Eminescului" şi va da loc „cu plăcere" întâmpinării lui Macedonski, în chestiunea epigramei, întâmpinare refuzată de cele mai multe ziare.

[2]) V. şi G. Bogdan-Duică, *Multe şi mărunte („Mihai Eminescu"*, An. II, 1931, Nr. 5, pg. 63). La 10 Iulie *„Timpul"* reproducea, din paginile *„Convorbirilor literare"* (An. XVII, 1883, pg. 159), *Doina.*

Reforma (An XXIV), unde scrie I. Gr. Valentineanu, intimul mult mai în vârstă de breaslă al lui Eminescu, nu scrise nimic. Este drept, că nici nu apare regulat: *Nr. 398, (6 Iunie 1883), Nr. 399, (13 Iulie 1883), Nr. 400 (25 August 1883), Nr. 401 (8 Septemvrie 1883).*

Din colecţia periodicului *Bukarester Tageblatt* lipsesc numerele corespunzătoare începutului Iulie. Sunt totuşi motive să credem că exprimările prieteneşti n'au lipsit, căci în *Nr. 185 (Freitag 17/5 August 1883)*, relua succint:

Wie bekannt, ist der Redakteur des *„Timpul"*, Herr Eminescu, von einiger Zeit irrsinning geworden. Diese traurige Thatsache hatte alleuthalben dar tiefste Mittgefühl für den unglücklichen Poeten hervorgerufen, und selbst seine politischen gegner haben nicht umhin gekonnt, ihr tiefstes Bedauern darüber auszudrücken, dass ein so hochbegabter Poet und Publizist in der Vollkraft des Schaffes von einem so jähen Unglücksfalle betroffen würde......

Din Bruxelles, unde Constantin Mille şi V. G. Morţun, expulzaţi după banchetul socialist dela Chateau-aux-fleurs din Iaşi [1]), urmau doctoratul juridic şi editau, în vederile umanitarismului cel nou, *Dacia Viitoare*, se trimise (cu *Nr. 13, An. I, din 1 August 1883, pg. 203)*, rândurile acestea, în care regretul lasă în urmă pe jurnalist, pentru a se apropia cu atâta adevăr de poet, a-l deplânge şi a dispreţui în faţă contemporaneitatea lui burgheză:

MIHAI EMINESCU

Politică! Politică! hidră cu zeci de capete, uriaşă cu lungi braţe. Tot ce naşte, tot ce viază, tu pe dată îl înăduşi şi de dată îl zugrumi. Eşti picingina vremurilor noastre. Nimic nu atrage, nimic nu încântă ca tine. Tu dai azi ranguri şi mărire, tu dai cinste celor ce n'au. Prin tine demagogii laţi în vorbe, mici în fapte, ajung miniştri, ghinarari; prin tine un G. Lecca azi e om de samă, ministru de visterie şi paşă în Bacău; prin tine gogomanii de tot soiul trec de oameni prea isteţi. Onoare ţie, căci eşti stăpâna noastră!

Dacă vre unuia din cei ce ţi se închină i s'ar întâmpla, din păcate, să-l apuce un gutunar, jurnalele, toate, zilnic ar da samă dacă azi nasu'i curge mai tare sau mai puţin decât eri şi s'ar întreba cu smerenie când va putea oare să vie în deal la mitropolie şi să mai toarne la braşoave. S'ar părea că ţara geme pentru nasu'i pătimaş..... Şi dacă ar muri.....! Vaete lungi, straşnică jale! după zisele lor! Ţara ar fi în cumpănă de moarte şi Românimea prăpădită.

---

[1]) Const. B. Stamatin-Nazone, *Profiluri (Gazetarii noştri)*, Seria I, pg. 137.

Ear dacă din intîmplare un om adevarat de samă, de cei de astăzi despreţuit, moare sermanul *pentru noi*, abea'i hărăzesc, ca de pomană, două trei slove.

Eminescu a înebunit. — Şi de Eminescu, eată ce zic gazetele noastre, de la cea mai de frunte, până la cea din urmă: *„Dl. Mihail Eminescu, redactorul ziarului Timpul a înebunit. Dl. Paleologu va lua redacţiunea sus zisului ziar"*. Eată tot. Nici doue rânduri![1]).

Bine, fie pentru jurnalist. — Nici că merită mai mult, căci a scris fără convingere, pentru a putea trăi. — Dar pentru poet? — Nici un cuvânt!

Şi cu toate aceste ast om, în care se pomeneşte numai jurnalistul e poetul cel mai poet al României. Alexandrii (sic) cât e Alexandri şi mare bard latin, va fi doborit fără doar şi poate în stima generaţiunilor viitoare — dacă limba românească se va mai vorbi — de acest *jurnalist*[2]).

Cetituiaţi (sic): *Mortua est, Epigonii, Venerea şi Madona, Imparat şi Proletari(u)?* Cetituiaţi (sic) *Doina*, ultima sa publicare? Vezutaţi neobositul seu crier rescolind impestriţata noastră limbă şi scoţind din ea vorbe de ani uitate, schimbândule (sic) sub măiastra'i pană în giuvaere.....

Ah! Inţeleg că a înebunit. Nici că se putea altfel! I-a fost greu de micimea semenilor sei şi le-a zis rămas bun.

Cu jale se scriem pe mormântul minţei sale, ultimele versuri din *Scrisoarea a patra:*

....
Şi în gandu-mi trece ventul, capul arde pustiit,
Aspru, rece sună cântul cel etern neispravit......
Unde-s sirurile clare din viaţa-mi să le spun
Ah! Organele 's sfarmate şi *maestru e nebun!*

Noi, ca iubitori de tot ce e frumos şi vrednic de laudă zicem: Ruşine vouă oameni lipsiţi de simţire şi recunoştinţă, care daţi uitării pe astfel de oameni în vreme ce înalţaţi la ceruri pe nişte nemernici şi nişte lingăi; ear ca socialişti aducem jalnica noastră admirare celui ce-a scris: *Imparat şi proletariu.*

Spancioc[3]*).*

Familia (An. XIX, Nr. 17/29 Iuliu 1883, pg. 354, (din Oradea, care la 1866 fusese gazdă primelor versuri trimise de *tâ-*

---

[1]) De-aici, trunciată, şi generalizarea din G. Călinescu, *Viaţă lui Mihai Eminescu*, ed. I, pg. 408 (*„Ziarele vestiau în sfârşit pe scurt şi cu cruzime un eveniment pe care foarte mulţi îl socotiau inevitabil, bizuindu-se pe manifestările artistice..... nesănătoase ale poetului: „Dl. Mihai Eminescu, redactorul ziarului „Timpul", a înebunit. Dl. Paleologu va luà direcţiunea sus zisului ziar")*, pe care contribuţia de faţă o rectifică.

[2]) C. Mille, *Teoria d-lui Maiorescu. Pentru ce Eminescu e superior lui Alexandri („Lupta", 1887)*; idem, *Letopiseţi („Adeverul"*, 18 Octombrie 1911); deasemenea, campania *„Contemporanului"* împotriva lui Al. Macedonski, campanie întreţinută prin cultul eminescian.

[3]) Spancioc *(= V. Morţun)*, *„Adeverul"*, 15 Iunie 1909; N. Zaharia, *Miahil Eminescu*, ed. II, pg. 66.

nărul Mihai Eminovici şi unde Iosif Vulcan poate nu se desmetici dintru început, ca unul care văzuse de curând pe poet în Bucureşti [1]) şi primise dela dânsul şase poezii, pentru care chiar îi trimesese ceva bani (35 lei), răspunzându-i-se la rându-i, printr'o scrisoare de mulţumiri „mângâietoare", scria despre colaboratorul său *„ştirea personală":*

Dl. Mihaiu Eminescu, unul din cei mai buni poeţi români, pe care cu mândrie îl avem în cununa colaboratorilor noştri, zace bolnav la Bucuresci; dorim din inimă, ca boala-i să fie trecătoare şi în curând să ne putem bucura de accentele lirei sale.

Mai târziu *(Familia, An. XIX, Nr. 35, 28 August 9 Sept. 1883, pg. 428),* Vulcan întregea cititorilor ardeleni:

Sărmanul Eminescu!

Am anunciat înainte cu câteva săptămâni, că distinsul poet şi colaborator al nostru, dl. M. Eminescu este grav bolnav şi ne-am esprimat dorinţa d'a-l vedea cât de curând vindecat. — Durere, dorinţa noastră nu s'a realisat; amicul nostru fu lovit de boala cea mai înfricoşată, de alienaţiunea mentală. El nu mai cântă, căci lira i-a căzut din mână. Deci astăzi ori ce rămăşiţă literarie a nefericitului poet are o valoare şi mai mare. Noi poşedem încă trei poesii inedite ale lui, pe care dimpreună cu altele deja publicate de noi [2]), ni le-a dat pentru „Familia". Una din aceste este şi cea din numărul presinte [3]).

Este impresionat acordul peneraţiei vechilor gazetari din 1883 în a recunoaşte că, prin Eminescu se stingea dintre dânşii unul dintre cei mai pregătiţi luptători ai breslei, un înzestrat al cuvântului, oţelit de convingeri, pradă neputincioasă demonului din absurd.

Rămâneau atâtea mărturisiri de condei, pentru care nu putea răspunde nici mintea hoinărită de spirite, nici mâna crispată în chinga ospiciului.

Titu Maiorescu, veghind cu durere şi precauţie asupra nouei situaţii, îşi luă dânsul în sarcină îngrijirea lui Eminescu, hotărîre ce se încuviinţă de familie cu uşurare interesată. Nu numai atât: dânsul deschise o listă de subscripţie între junimişti, înscriindu-se astfel cotizaţii şi asigurându-se un capital trebuitor

---

[1]) In primăvară. I. N. Roman, *„Adeverul literar şi artistic"*, 8 Mart 1931; I. E. Torouţiu şi Cardaş, *Studii şi documente literare*, I, pg. 19; G. Călinescu, *Viaţa.....*, pag. 404; Mihai Eminescu, *Poesii (ediţia C. Botez)*, 1933, — Lămuriri, pg. IV—V.

[2]) *S'a dus amorul („Familia"*, XIX, 1883, pg. 197), *Când amintirea (ibid.* pg. 235), *De-acuma (ibid.* pg. 269), *Ce e amorul? (ibid.* pg. 345).

[3]) *Pe lângă plopii fără soţ („Familia"*, XIX, 1883, pg. 417); la pg. 544, acelaşi an, *Şi dacă.....*

tratamentului. Lista aceasta cuprinde pe: Titu Maiorescu, Dr. Max, W. Humpel, Vasile Burlă, G. Buicliu, Vasile Pogor, Nicolae Noleti, St. Văleanu, S. G. Vârgolici, Miron Pompiliu, N. Culianu, I. Melik, Anton Naum, Alexandru Xenopol, Nicu Gane, Ion Creangă, G. Negrutzi, A. Şuţu, C. Leonardescu, I. Ianov, Samson Bodnărescu, Iacob Negruţ, C. Meissner, Coco Dumitrescu, Petre Missir [1]. Intreaga opinie sublinie informativ iniţiativa [2].

Veronica Micle, pe care ştirea înebunirii, adusă grăbit de Iacob Negruţi, pe când primea vizita unui ofiţer, aparent nu o mişcă, îşi retrăi de sigur filele *romanului* său şi plânse. Doi ochi verzi plânseră....! Chiar dacă Eminescu se schimbase mult după 6 August 1879 [3], când moare Ştefan Micle şi de când proiectele de căsătorie ale văduvei sale iau locul aventurilor voluptoase de până atunci; chiar dacă, din ce i se spunea şi ştia în Iaşi despre înstrăinarea poetului, amintirea îi spovedea multe amărăciuni, şi ea însăşi avea să-şi căiască unele legături; chiar dacă-l blestemase în 1881:

Imi place dar să te ucidă
Azi veselia mea,
Vreau gura mea cu drag să ridă
De nebunia *ta* [4].

chiar dacă, nu de mult, fusese ocolită pe stradă de Eminescu, ceea ce îi provocă exclamaţia către Adela Xenopol: *„Vai, în ce hal era sărmanul! Grozav mă tem să nu înebunească"*, arătând prin aceasta că manifestările anormale ale fostului iubit ajunseseră punctul îngrijorării [5], se întoarse şi scrise cu genele umede:

Să pot întinde mâna s'o pun pe fruntea ta,
Incetul la o parte şuviţele le-aş da,
Senină să rămâe, curată ca un crin,
Icoană de iubire la care eu mă'nchin [6].

[1]) *„Adeverul lit şi art."*, Ser. III, An. III, Nr. 97/1 Oct. 199 (însuşi facsimilul).

[2]) *„Telegraful"*, An. XIII, Nr. 3389/31 August 1883; *„Posta"*, Nr. 36/903, 1 Sept. 1883; *„Curierul* (Th. Balassan)", An. XI, Nr. 86/31 Iulie 1883; *„Resboiul"*, Nr. 2205/31 August 1883; *„Familia"*, An. XIX, Nr. 37/11 Sept., pg. 452.

Nu mai era un omagiu; ci mâna tremurândă de femee care îşi caută, peste întunerec, două tâmple înfierbântate să le aline. O nostalgie de generalităţi umane, un regret, o reînălţare.

Creangă se mâhni ţărăneşte, tânguind sfâşietor pe cel din urmă prieten [1]).

Singur Alexandru Macedonski îl lovi, împingând egoismul peste limitele coborîrei omeneşti. Durerea a fost mai tristă şi cinismul, care nu avea niciun temeiu să fie cruţat, îşi ridică pretutindeni revoltă şi dispreţ.

AUGUSTIN Z. POP.

---

[3]) Dr. C. Istrati, *Ştefan Micle*, în *„Buletinul Societăţii de sciinţe fizice"*, An. IV, N-rele 1 şi 2 (Buc., 1895), pg. 8.

[4]) *„Familia"*, An. XVII, 1881, Nr. 50 (9 Iulie), pg. 322.

[5]) *„Revista Scriitoarei"*, An. II, Nr. 1, pg. 7.

[6]) *„Convorbiri literare"*, An. XVII, 1883, Nr. 8 (Noembrie), pg. 321; *„Familia"*, An. XIX, 1883, Nr. 48 (27 Noem.) şi în *„Poesii"*, 1887, pg. 71.

[1]) Jean Boutière, *La vie de l'oeuvre de Ion Creangă*, pg. 42.

Probleme de învățământ

O ŞCOALĂ MODEL, ÎN FRANȚA

Cuvântul „şcoală", afară de cazul când nu este vorba de „şcoală de balet", de „şcoală pentru dresat câini", de „şcoală de călărie", etc., a devenit insuportabil pentru mulți, banal, demodat, ba chiar dăunător.

In ciuda lor, însă, noi credem în ea, în şcoală, ca instituțiune serioasă de educație şi cultură, cum cei vechi credeau în fetişurile lor.

De aceea, orice poate contribui la perfecționarea ei, luat sau neluat în seamă, spunem şi scriem. Pentrucă şcoala nu e un cuvând abstract, ci un laborator, un muzeu viu de dreptare, o arenă de arderi, un mănunchiu de sisteme.

Ea toarnă, şi dacă nu, cel puțin, picură, în sufletele candide lumină. Grădiniță de copii, primară, secundară teoretică, comercială sau profesională, misiunea ei, în mare, e aceeaşi.

Organizare, local, bibliotecă, dascăli sau metode, totul la un loc sau fiecare în parte îşi au importanța şi rolul determinat, pentru împlinirea acestei misiuni.

Intr'un moment în care şcoala românească şi, în deosebi, cea secundară, se reorganizează, găsesc că, fără să împrumutăm servil, cum s'a făcut chiar în trecutul apropiat, e de mare interes să examinăm bunele realizări recente din domeniul şcoalei în țara celei mai mari culturi moderne, în Franța, şi să studiem, la lumina specificului, puterilor şi necesităților noastre ce este bun acolo şi perfect adaptat copiilor de azi şi ritmului vieții actuale. Interesul acesta creşte, dealtfel, cu atât mai mult cu cât, găsindu-se în pragul reformei învățământului ei, Franța a construit o serie de licee adaptate vederilor pedagogice ale aşa zisei „Şcoale noi" pe care le-a făcut înainte, mergătoare acestei reforme, terenuri noi de aplicare, cu titlul de experiență şi cu alte mijloace, a celor mai bune programe şi metode.

Inainte de a examina o astfel de şcoală, am vizitat câteva licee franceze, unele vechi, cu renume de mult trecut în istorie şi altele noi: liceul Louis le Grand, liceul Henri IV din Paris, li-

ceul René Descartes din Tours şi liceele Lakanal şi Marie Curie din Sceaux. Primele ajută, prin vechimea lor, să apreciezi ce e nou în celelalte.

Liceul René Descartes, din patria lui Balzac, nu diferă prea mult de cele pariziene. Liceul Louis le Grand, unul dintre cele mai vechi din Franţa, pe băncile căruia au stat de 300 ani multe din geniile galice, aşezat imediat alături de Sorbona şi de Collège de France, este astăzi depăşit de alte şcoli secundare pariziene. Interiorul lui nu diferă mult de ale unui „Mihai Viteazul" din Bucureşti. O comparaţie între ele, ar fi în favoarea acestuia din urmă. Laboratoarele liceului francez sunt însă complet şi bine dotate, iar bibliotecile claselor conţin toată literatura complimentară necesară unui elev pentru studiul oricărui obiect de învăţământ. Liceul Henri IV, de mare vechime şi acesta, are reputaţia unor profesori cu renume şi aspiranţi continuu la catedre *sorbonagre*. Unul din liceele cele mai bine înzestrate din punct de vedere didactic şi mai în vederile pedagogiei moderne, este *liceul Marie Curie din Sceaux.*

Graţie domnişoarei prof. M. Flayol dela revista *l'Ere nouvelle*, pe deoparte, iar, pe alta, inspectoratului Senei de pe lângă Rectoratul Universităţii din Paris şi după recomandaţia lui, am putut vizita şi cerceta în amănunţime acest liceu, care, deşi de un an, în 1937 îşi făcuse reputaţia de şcoală model.

O astfel de şcoală, s'ar părea curios, nu se găseşte în Paris, centru de atâtea secole al prefacerilor franceze şi sursă nesecată de lumină. Ea se află în Sceaux.

Sceaux e un orăşel situat la distanţă de numai 25 minute cu trenul de Paris, plecând din inima cartierului latin, gara Luxembourg. Mai aproape de capitală chiar decât Versailles, spre Sud, cu aproximativ 15.000 locuitori, acest orăşel s'a desvoltat într'o regiune de un pitoresc neîntrecut, de aer bun şi linişte. Străjuit de dealuri împădurite, nu departe de Fontenay-aux-Roses unde se găseşte Căminul românesc destinat celor care fac studii în Capitala Franţei, Sceaux face parte din localităţile bogate în monumente istorice, în arte şi frumuseţi naturale, ca Versailles, Saint-Germain en Laye, Montmorency, Meaux sau Fontainebleau, reflexe în timp, mai apropiate sau mai depărtate, ale razelor creatoare de frumos răspândite de Marele Oraş. Castele, monumente, parcuri şi grădini, toate creaţiile acestor localităţi sunt legate de evenimente din istoria Franţei sau de genii de ale sale. Sceaux însuşi îşi are patronul artistic în marele Colbert care a construit aici un parc şi un castel, astăzi în ruină. Ducele de Maine, fiu legitim al Regelui Soare şi al doameni de Montespan, venea deseori la castelul său din acest orăşel unde ţinea un salon politic şi literar. De atunci—sec. XVII—şi până astăzi, apropierea lui recreatoare de Capitală l-a făcut adăpost multor pictori, poeţi şi scriitori dornici de linişte şi de reculegere, dincolo,

dar nu prea departe, de sgomotul şi trepidaţia oraşului cosmopolit, prea adesea cucerit de vieaţa exterioară, cu vizitatori numeroşi şi cu vehicule în mers asurzitor. Din mulţimea de elite care au părăsit temporar Parisul ca să stea în Sceaux, facem menţiune specială pentru Alain Fournier, Péguy, Girandoux, Benoit. Aceştia au trăit şi scris aici mergând pe urmele lui Voltaire şi ale lui Chateaubriand, iluştri predecesori, întru artă, ale căror gânduri şi simţiri s'au împletit cu marile clipe din trecutul Franţei.

Intre alte instituţii de învăţământ, Sceaux are două licee, unul de băieţi, liceul *Lakanal* şi altul de fete, liceul *Marie Curie*. Cel de băieţi, situat aproape de parcul şi castelul „De l'Aurore", prezintă un interes deosebit prin vechimea lui — 1885 — şi prin faptul că a servit de „plan-typ liceelor din a treia Republică până la războiu", după mărturia directorului şcolii. Acest liceu este favorizat şi de aceea că are un corp didactic select, profesori eminenţi, dar prea trecători pe aici, adică dintre pânditori „In banliene-uri" ai catedrelor vacante la liceele pariziene: Henri IV, Louis le Grand, Saint Louis, Condorcet etc. Şcoală cu internat, liceul „Lakanal" are cel mai frumos cămin pe care l-am văzut vreodată destinat elevilor: 350 elevi, hall imens cu picturi şi decoraţii murale, luminat şi încălzit modern, mobilat orginial, sală de jocuri, sală de cinematograf sonor, bibliotecă de sală de lectură şi proiecţii uşor accesibile elevilor, cu parc şi vedere spre „marele canal" şi spre „scara de apă", prezintă cele mai bune condiţiuni de învăţământ şi de traiu în comun.

Liceul de fete „Marie Curie" însă, e o şcoală modernă şi model atât din punct de vedere al personalului didactic cât, şi mai cu seamă, din acela al organizării: local, laboratoare, biblioteci şi comoditate de lucru.

E situat în centrul oraşului cu splendidă perspectivă spre cele mai apropiate coline împădurite vecine, în Avenue de la République, nu departe de primăria oraşului şi la 15 minute de gară, deci la 40 minute de Paris, gara Luxembourg.

Datează de ani. Intrarea principală este prin Avenue de la République. Pe frontispiciul clădirii stă scris „Lycée Marie Curie", iar deasupra, numele lui Homer şi altor antici şi clasici străini şi francezi. Clădirea are un „Rez-de-chaussée" şi două etaje, deci nu prea înaltă, cu trei aripi spre curte, o intrare principală pentru public şi profesoare şi două intrări laterale pentru eleve şi copii.

Şcoala cuprinde toate categoriile de elevi: grădiniţă de copii (école maternelle), curs primar (băieţi şi fete), curs secundar (numai fete). Şcoala maternă şi cursul primar funcţionează separat, în aripa dreaptă a clădirii, având clase, curte şi intrări separate; cursul secundar, în partea centrală şi aripa opusă, la etajele I şi II

Ceea ce isbeşte la prima aruncătură de ochi, după intrarea în localul liceului „Marie Curie" din Sceaux, este spaţiul şi lumina. Multă lumină (la propriu, care aduce odată cu sănătatea şi pe cealaltă). Totul e făcut din larg, din belşug.

Nimic nu-i economisit, nimic neglijat. Intâi, un hall mare. In dreapta lui, biroul portarului; în stânga, „vorbitorul". Vorbitorul e o sală mare, frumoasă, cu o uşă dinspre intrarea principală şi două altele (pentru eleve) din spre coridorul central al parterre-ului în care intri direct din hall-ul principal.

Pereţii sunt albi-gris, măsuţe rotunde înconjurate de fotolii mici, în pluş. Alături de vorbitor se află réfectoire-ul elevelor şi apoi al profesorilor. Intre ele e situată o sală de studiu destinată elevelor care după cursuri vor să rămână la şcoală spre a-şi prepara lecţiunile pe a doua zi.

Tot la parter, în stânga sunt birourile administraţiei; în dreapta sălile destinate cursului primar şi şcoalei materne. Uşile tuturor acestor încăperi dau într'un coridor larg, despărţit de curtea liceului printr'un perete din sticlă, prevăzut cu perdele de culoare deschisă. Soarele bate aici 2/3 din zi. Din coridor, o scară conduce în curte şi alte două scări la cele două etaje a căror formă, altă împărţire de încăperi, este aceeaşi. Primul etaj e ocupat de clase, cancelarii şi încăperi de întrebuinţare specială; al doilea, de săli anume pentru limbi moderne, geografie, ştiinţe naturale etc. şi de laboratoare, studio fotografic, sală de desen, lucru de mână, muzică.

Liceul are şase clase de curs secundar unic şi două de specializare. Clasele sunt dispuse aşa fel încât, între grupuri de câte două, există „vestiare" cu dulapuri mici, câte unul de fiecare elevă

O clasă de studiu diferă de clasele speciale, de laborator sau de lucru. Mărimea ei variază; însă maximu-ul de eleve ce încap este de 38—40. Intr'o clasă de studiu se intră printr'o uşă de fier cu sticlă mată din marele coridor al liceului. Pereţii sunt albi-cenuşii, de o culoare foarte odihnitoare pentru ochi.

Ferestre mari, aproape pătrate, lasă în clasă lumină multă. Pe pereţi se pun, la nevoie hărţile sau tablourile necesare. (Pentru hărţi există de altfel suporturi speciale cu cârlige pentru diferite mărimi. Catedra e aşezată în mijlocul şi la marginea clasei, orientată aşa fel încât elevilor să li vină totdeauna lumina din stânga. Toate clasele şi încăperile au parchet, încălzire centrală cu calorifere joase, mai mult late decât înalte şi lumină electrică introdusă prin goluri albe mate din plafon, plus câte o lumină laterală. Fiecare clasă e prevăzută cu un ceasornic de perete. Tabla de scris (din ardezie-piatră) este ataşată la perete, mişcându-se în sus şi în jos, nu pe trepiede mobile. Alături, loc pentru cretă şi burete, coş pentru hârtii şi cuvetă. Numai laboratoarele au table de scris mobile din „bois-ardoisé". Cea mai

mare atenţie într'o clasă modern alcătuită s'a dat băncilor şi aşezării lor.

Se remarcă între ele spaţiu mult şi uşurinţă la mişcare. Băncile sunt fixe; scaunele mobile şi prevăzute la picioare cu cauciuc spre a evita sgomotul şi alunecarea. Atât scaunele cât şi băncile variază ca mărime după mărimea elevelor cărora sunt afectate. Aşezarea lor uşurează profesoarei putinţa de a vedea orice mişcare a elevelor şi acestora şederea fără a se incomoda unele pe altele. Băncile nu au capac ci numai cutii pentru cărţi, (deşi în muzeul pedagogic din Paris sunt recomandate şi băncile cu capac). Biblioteca unei clase de curs este formată dintr'un dulap de mărimea obişnuită, fără ferestre (ceea ce găsesc defectuos) înzestrată în schimb cu toate cărţile necesare elevelor. Am văzut în amănunt unele din acele biblioteci. Fiecare profesoară a îngrijit ca nimic din ce-i necesar materiei sale să nu lipsească din biblioteca unei clase, acest auxiliar care de altfel nu este neglijat în nicio şcoală din Franţa.

Operele studiate fragmentar în manuale se găsesc totdeauna în frumoase ediţii în bibliotecile claselor.

Şi ceea ce-i de netăgăduită utilitate, mai ales pentru clasele mici, multe ediţii sunt ilustrate aşa fel încât tot textul este însoţit de rezumatul lui în imagini.

In scurt, o clasă din liceul „Marie Curie" are:

Igienă, lumină, comoditate de lucru, înzestrare excelentă şi, prin aspectul ei total, o atmosferă la maximum favorabil menţinerii interesului, atenţiei liniştei şi dispoziţiei pentru studiu.

In afară de clasele propriu zise, liceul are săli speciale pentru geografie, istorie, ştiinţe naturale, fizico-chimice şi limbi moderne.

Mai toate aceste clase speciale sunt în formă de mici amfiteatre. Băncile lor sunt fixe, iar scaunele mobile. Mobilierul aici diferă după specialitatea căreia amfiteatrul este destinat şi serveşte elevelor numai în orele acestei specialităţi, ore în care elevele se transportă cu cele necesare din clasa lor în clasa specială respectivă. Materialul didactic necesar fiecărei lecţiuni se găseşte aici pregătit în prealabil minuţios şi precis.

a) *Sala de geografie* e prevăzută cu ecran şi aparatul necesar. Profesorul acestei specialităţi lucrează numai în amfiteatrul său şi fiecare lecţiune e însoţită (altfel învăţământul nu se mai concepe) de proiecţiile necesare. Clasa are în acest scop posibilitatea de a se acoperi în negru. Luminile centrale se sting, şi se aprind nişte luminiţe laterale care, printr'o vizibilitate suficientă, permit elevelor să-şi ia note fără ca proiecţiile să fie împiedecate.

Din clasa sa specială, profesorul trece, printr'o uşă separată direct în muzeul său care se află imediat alături, lucru de ex-

tremă importanță pentru comoditatea și ușurința lucrului. (Acest sistem este la toate clasele speciale care au altăuri muzeul sau laboratorul respectiv unde profesorul lucrează și își pune la punct aparatele, ajutat de un asistent (laborant) licențiat și el în specialitatea respectivă);

b) *Clasa de fizică și chimie* e tot în formă de amfiteatru. Alături de această clasă se află muzeul respectiv și imediat apoi sala de experiențe. Această sală e de o extremă importanță. Aici, băncile sunt late, lungi și fixe, cu scaune mobile. Fiecare elevă își are locul său anume. La fiecare loc se află tras un fir electric și fiecare utilizează acest fir pentru experiențe individuale sub supravegherea profesoarei și a laborantei. Acest fel de a lucra dă multă pasiune pentru partea practică, experimentală a învățământului științific. Există sală specială pentru experiențe fizice și sală pentru experiențe chimice;

c) *Clasa de limbi moderne* este prevăzută cu toate hărțile necesare unui învățământ intuitiv și unei conversații aplicate. Tablouri Delmas, Delagrave, Nathan, etc., stau gata preparate pentru orice fel de lecție, mai ales a cursului inferior (cl. IV, V, VI). Atenția cea mai mare se dă aici fonografului. Acest aparat nu lipsește de altfel din nicio clasă de limbi moderne a învățământului secundar francez.

Acest aparat e recomandat asiduu de muzeul pedagogic din Paris.

Câteva cuvinte despre acest muzeu și anume despre apartamentul destinat limbilor moderne:

O sală mare, ziduri ornate cu tablouri intuitive, gravuri pentru conversație, lucrări realizate de elevi, etc.

Această sală are o catedră tip, o tablă laterală, table mobile și un ecran mobil, vitrine cu documente școlare, un pragmadioscop care proiectează fie vederi pe sticlă, fie documente ilustrate și în fine tot materialul necesar predării ideale a unei limbi moderne. Alături de sala cea mare se află o încăpere rezervată documentelor sonore și cabinelor de audiție de discuri, având aproape o discotecă și diferite tipuri de fonograf: Stradivox, Magnié, Son d'Or, etc.; mai toate, cu motor electric.

Dintre acestea e de menționat un fonograf repetitor și un „tourne-disques à pick-up" considerat ca cel mai perfect.

Liceul „Marie Curie" și-a însușit recomandațiile muzeului pedagogic în ce privește învățământul limbilor moderne: engleza, germana și italiana.

Plăci cu primele noțiuni de pronunție a acestor limbi stau în clasa lor specială la dispoziția elevelor.

Tot la etajul II al clădirii, pe lângă clasele, muzeele și laboratoarele citate, se află o sală de desen-amfiteatru, cu bănci și planșe construite anume pentru o astfel de sală, cu modele pentru desen, figuri geometrice, imagini în calcar, etc.; o sală de

muzică și una de gospodărie, sală de developat, săli mici și în fine, pe lângă fiecare laborator, un lavabou la dispoziția elevelor.

Jos, la parter, se află sala de educație fizică perfect dotată cu toate aparatele necesare și o sală de cinematograf. Nu există laborator psihotechnic.

Așa este, în scurte cuvinte, liceul „Marie Curie" din Sceaux. El crește copiii dela 5 ani până în pragul universității. Fiecare categorie de copii are clase, mobilier și condiții de învățământ convenabile vârstei respective. (Și aici e bine să arăt că încăperile destinate copiilor dela școala maternă sunt pictate minunat cu scene din vieța lor, cu animale, jocuri și alte lucruri naive, simple și frumoase care crează o mare intimitate copilărească, multă căldură și familiaritate). Localul liceului este de o igienă care atinge idealul. Repet: lumină, lărgime, soare și posibilități de împiedecare a lui la nevoie. Are aer și ferestre largi pentru introducerea lui.

Directoarea locuește în localul școalei. Profesoarele care, dela cursurile de dimineață (8—12) la cele de după amiazi ($2^1/_2$—$4^1/_2$) vor să rămână la școală, pot sta în réfectoire sau în biblioteca lor.

Creat pentru a furniza condițiuni noi de realizare a celor mai bune principii pedagogice, liceul acesta are tot programa analitică astăzi în vigoare în învățământul francez.

Această programă este mult criticată astăzi.

Se critică mai ales împărțirea claselor de specializare, în: clase de retorică-filosofie, clase de retorică-matematică și clase de retorică-latină, cum și distribuirea orelor. Se crede că se dă prea multă importanță unor discipline de învățământ în dauna altora. In general, discuțiile se poartă între științele pozitive și disciplinele clasice. La ședința specială a profesorilor francezi dela Congresul profesorilor de limbi moderne, ținut la Paris, cu participarea a 30 de state, minus România, între 16—20 Iulie 1937, s'a putut constata nemulțumirea profesorilor față de programa analitică a învățământului secundar.

In învățământul acesta, totul se clădește pe rațiune, accentul punându-se pe partea umanistă a culturii.

Nu se neglijează nici latina și nici filosofia, dar se insistă asupra științelor experimentale, metodele și mijloacele de predare ale acestor științe fiind foarte înaintate. Aceasta, bine înțeles, nu înseamnă că, după expresia ministrului Jean Zay, ar urma ca „umanitățile moderne să se opună umanităților clasice....".

Oricum, starea actuală a învățământului marchează mai mult un sfârșit, decât un început și când se vorbește de un adevărat „bouleversement de l'enseignement", problema metodelor,

a împărţirii materiei sau a importanţei, sau neimportanţei cutărei sau cutărei discipline ne interesează în al doilea rând.

Avându-se în vedere dibueala de douăzeci de ani la care a fost supus învăţământul românesc şi sprijinindu-ne pe realizările noi franceze în acest domeniu, propunem:

a) Crearea, într'o regiune de aer bun, nu departe de capitală, la Sinaia, de pildă, a unei şcoli cu internat, model, cu local mare, spaţios şi igienic (grădiniţă de copii, curs primar şi curs secundar), dotat cu săli de cursuri, săli speciale, laboratoare şi muzee, săli de jocuri, de proiecţie, de cinematograf şi de educaţie fizică, toate după ultimele vederi ale pedagogiei moderne care nu este săracă în lucruri bune şi utile. In această şcoală — curs secundar — s'ar aduce — după modelul şcoalei Marelui Voevod Mihai — copiii cei mai buni din toate regiunile Ţării;

b) Introducerea în toate şcolile secundare a laboratoarelor de experienţe individuale nu colective — la toate disciplinele ştiinţifice experimentale;

c) Crearea de săli de proiecţie, cu ecran şi aparatele necesare, pentru geografie, istorie etc., fără de care învăţământul acestor discipline este insuficient;

d) Introducerea fonografului în săli special construite pentru predarea limbilor moderne şi înzestrarea acestora cu material intuitiv făcut în Ţară, potrivit vieţii şi realităţilor noastre etnice.

Utilizarea fonografului şi a materialului intuitiv să fie obligatorie pentru predarea tuturor limbilor moderne;

e) Editarea tuturor clasicilor români, a tuturor manualelor de parte literară şi a tuturor cărţilor de poveşti pentru copii în volume cu ilustraţiuni în care, pe cât posibil, textele să fie rezumate în imagini pe marginea filelor, după modelul unor ediţiuni ale Fabulelor lui La Fontaine.

In acest fel, se va putea realiza un învăţământ mai puţin abstract, complet şi în pas cu timpurile moderne.

GEORGE IANCU GHIDU

EXCURSIILE ŞI ÎNVĂŢĂMÂNTUL ŞTIINŢILOR NATURALE

Despre excursii s'a scris foarte mult, s'a scris poate chiar prea mult, în comparaţie cu ceea ce s'a făcut.

S'au propus multe soluţii, care de care mai îndrăsneaţă, mai nouă şi mai cuprinzătoare, dar, de ce n'am recunoaşte-o, s'a rămas numai la soluţii şi sedentarismul nostru proverbial continuă.

Intr'adevăr, una din multele curiozităţi pe care le întâlnim la noi Românii este şi aceea de a ne decide foarte greu sau deloc chiar, de a părăsi pentru o zi, două sau o săptămână cercul strâmt al oraşului în care ne-a aşezat soarta, cafeneaua sau berăria cu aerul şi fumul lor înăbuşitor şi micile cancanuri zilnice, pentru a întreprinde câte o excursie mai mică sau mai mare, fie cu scopul de a ne recrea, fie pentru a ne instrui, fie pentru a ne cunoaşte ţara mândră şi mărită prin atâtea jertfe. Fenomenul este cu atât mai de neînţeles, cu cât nu există intelectual român care să nu fie convins de binefacerile excursiilor şi să nu arate şi altora, prin discursuri înflăcărate sau pirn articole entuziaste aceste binefaceri de care însă el însuşi se lipseşte sistematic.

Revista *Athenaeum* şi-a făcut datoria din acest punct de vedere, şi în cel puţin trei din numerele sale, colaboratori preţioşi au venit cu frumoase îndemnuri la excursii şi cu interesante şi uşor aplicabile soluţii pentru efectuarea lor. Nu vom repeta cele spuse cu atâta competenţă de antecesorii noştri.

Scopul rândurilor de mai jos este mult mai modest: acela de a arăta necesitatea excursiilor pentru învăţământul ştiinţelor naturale în liceu şi de a propune şi câteva soluţii practice şi — după a mea părere — cele mai lesnicioase, pentru organizarea, repet, nu a aşa ziselor excursii şcolare, ci a excursiilor de ştiinţe naturale.

Deja de trei secole, începând cu Comenius, Pedagogia şi-a spus cuvântul autorizat în ceea ce priveşte importanţa intuiţiei şi aplicarea acestui principiu la studiul naturii. De atunci şi până astăzi, ştiinţa educaţiei, cu toate variatele curente şi transfor-

mări ce a încercat, nu a încetat a propovădui acest principiu şi, cel puţin, în ceea ce priveşte învăţământul ştiinţelor naturale, a-i declara o imperioasă necesitate.

Materialul intuitiv a variat în decursul timpului. Dela tablourile mult întrebuinţate odinioară, de care se abuzează şi azi în multe şcoli ca fiind comode, care trebuiau să ajute imaginaţia copiilor spre a înţelege cele expuse, s'a trecut la animale împăiate sau conservate în spirt şi la plantele uscate.

Pasul şi progresul a fost fără îndoială apreciabile, însă lucru cert este că cel mai ideal material intuitiv pentru studiul ştiinţelor naturii este însăşi natura vie.

Intr'adevăr, între un umil colţ din natură şi între cel mai modern şi bine înzestrat muzeu, există o deosebire enormă: vieaţa.

Oricât de perfecţionată a rfi tehnica preparării materialului biologic şi a împăierii, ea oferă animale rigide, cărora şcolarii le pot admira forma şi culorile, dar cărora le lipsesc mişcările şi mai ales cadrul vieţii: mediul. Animalele observate şi studiate în mişcare, încadrate în mediul lor natural cu tot complexul de factori climaterici şi mai ales biotici — raporturi de vecinătate, asociaţii, concurenţă vitală — dau impresii mai variate şi mai puternice, însoţite de stări emotive diferite, impresii care duc la noţiuni exacte, complete, la cunoştinţe reale şi care se vor păstra un timp mai îndelungat.

Tot aşa şi cu planta vie, cu atât mai vârtos cu cât ea, fixată locului, se supune la oricât de minuţioasă analiză, oferindu-şi simţurilor culoare, miros, organe sau fructe gustoase şi îmbietoare.

Intuiţia făcută cu materialul viu găsit chiar în mijlocul naturii este punctul de plecare al multor variate fenomene sufleteşti superioare: deducţii logice şi judecăţi temeinice.

Dacă natura este comoara inepuisabilă şi în veci variată care oferă cu dărnicie material ce exercită ochiul şi judecata, şcoala modernă trebue să se folosească într'o măsură maximă de acest mijloc.

Ori, mijlocul prin care tinerimea şcolară se iniţiază în observarea tainelor naturii şi în verificarea pe teren a cunoştinţelor căpătate la catedră, îl constituie excursiile.

Să facem, deci, cât mai multe excursii, mari şi mici, la baltă, la munte, la mare, la pădure sau în stepă.

Să depănăm puţin firul amintirilor noastre din şcoală prin faţa ochilor şi vom vedea că cele mai plăcute şi nepieritoare le-am depozitat în suflet cu ocazia excursiilor. De ce atunci nu dăm şi tinerilor aceste fericite ocaziuni?

Şi dacă într'o excursie am învăţa numai ştiinţe naturale şi ne-am bucura de soare, lumină şi aer, şi încă ar fi deajuns.

Dar excursiile sunt mult mai darnice în a răsplăti osteneala ce ne-am dat făcându-le.

Prin excursii se întărește și se desvoltă observarea, care nu e necesară numai naturalistului, ci e armă indispensabilă vieții și prima treaptă a unei scări care urcă până la formularea celor mai înalte raționamente.

Prin excursii, cunoscând și iubind natura, te deprinzi a cunoaște și oamenii cu necazurile și muncile lor grele, și cunoscându-i, sentimente de dragoste și de solidaritate se nasc în sufletul tău.

Prin excursii, cum zice poetul naturii — profesorul Ion Simionescu — „prinzi farmecul veșnicei schimbări a naturii, te încântă, cu urme adânci, simfonia pădurii, a pârâului sălbatec, a corului păsărilor, dela care și marele Beethoven fura câte ceva în preumblările sale prin câmp".

Prin excursii, îți întărești corpul, întărindu-ți mușchii și deprinzându-te cu intemperii și variațiuni de climă, îți exercitezi ambiția și voința.

Prin excursii, dobândești o seamă de cunoștințe, mai mult sau mai puțin „prin tine însuți", cunoștințe pe care le primești mai cu plăcere și le reții mai mult.

Prin excursie, tu elev sau copil mic, în manifestările tale libere, câte taine ale sufletului tău nu scapi tu, prinse de educator și folosite la modelarea chiar a acestui suflet!

Să venim însă la excursiile de științe naturale.

Pentru a încorona cu succes învățământul acestei discipline în școala secundară, și mai ales, în liceele militare, instituții deosebite de sensibile la orice inovații dovedite eficace în ceea ce privesc metodele sau mijloacele educative, sunt necesare cel puțin 2—3 excursiuni de științe naturale, care s'ar putea face la intervalele expuse mai jos.

Cu clasa I nu văd necesare excursii lungi și în afara localității în care se găsește școala.

Animalele din muzeul școalei, duse în clasă în număr cât mai mare și exploatate rațional sunt suficiente. Se pot duce în clasă toate animalele unei grupe mai mari la terminarea studiului respectivei grupe și, în cadrul unei ore de recapitulare și sinteză, se poate aprofunda studiul lor. La sfârșitul anului, se va vizita, în cel puțin 2 ședințe, muzeul de șt. naturale.

Ieșirea în curtea școlii, la o pădure apropiată, la un râu sau baltă, care se poate face în oricare oră, primăvara, va arăta insecte, broaște, pești sau reptile, în mediul lor.

Cu clasa II, pe lângă ieșirile cât mai dese de câte 1 oră în grădină, seră sau forma de vegetație cea mai apropiată școlii, sunt necesare minimum 3 excursii de câte 1 zi, care s'ar putea face:

a) Toamna, în Septemvrie, în care scop elevii ar putea fi chemați cu 1—2 zile mai repede decât ceilalți, din vacanța de vară;

b) A 2-a excursie, având ca scop cunoașterea plantelor de

primăvară şi recunoaşterea arborilor după muguri, scoarţă şi ramuri, se poate face cu folos în prima zi după vacanţa de Paşti;

c) A 3-a excursie, având ca scop cunoaşterea principalelor plante cereale şi furajere se poate face în Iunie, între examene, de preferinţă în preziua examenului de şt. naturale.

După excursii e necesar să se dea elevilor să facă pe caiet o compoziţie liberă, un fel de dare de seamă asupra excursiei, lucrurile ce au învăţat şi fenomenele cari i-au impresionat mai mult. Aceeaşi temă, după excursia a 2-a, poate constitui subiectul comunităţii de muncă.

Cu clasa IV-a, este necesară o singură excursie geologică cu o durată de cel puţin 2 zile, excursie condusă de profesorii de şt. naturale şi cei de geografie, excursie care se poate face între examenele de fine de an şi cel de admitere în clasa V, constituind şi un mijloc de recreaţie pentru elevi. Se vor cerceta cel puţin două forme importante de relief.

Cu clasa V-a, sunt necesare cel puţin 2 excursii de câte o zi, care s'ar putea face la aceleaşi epoci cu clasa II, şi o excursie mai mare la munte, care s'ar putea realiza în modul cel mai fericit la sfârşitul anului şcolar, într'o tabără de o săptămână, la munte, tabără în care, alături de elevii claselor V şi VI, să se găsească şi cât mai mulţi profesori şi ofiţeri, aşa cum preconiza d-l Lt. Ciurea în *Athenaeum* Nr. 3—4 din 1937.

Clasa VI, pe lângă excursia la munte cu clasa V, poate găsi o zi pentru vizitarea muzeului Antipa din Bucureşti, fie după serbarea din 8 Iunie, fie la altă epocă.

Clasa VIII, în fine, are nevoie de o excursie mai lungă, geologică şi geografică, excursie care, date fiind examenele aglomerate dela sfârşitul anului, nu s'ar putea face decât în săptămâna care precede vacanţa de Paşti, excursie la care caracterul geologic-geografic să fie cel puţin la fel de accentuat cu cel istoric sau etnografic.

Iată câteva excursii necesare pentru o bună învăţare a ştiinţelor naturale în liceu.

In afară de acestea, excursiile şcolare cât mai dese şi de durată mai lungă nu fac altceva decât îşi adaugă efectele lor educative la cele de mai sus.

Nu mă îndoiesc că, dată fiind admirabila iniţiativă a Străjii-Ţării de a promova excursiile şi a acorda înlesniri materiale la transport, şi dată fiind nobila ambiţie şi râvna, izvorîte din dragoste, a conducătorilor noştri de a nu cruţa nimic când e vorba de educaţia elevilor, o eră nouă în istoria excursiilor, va începe în liceele noastre civile şi, mai ales, militare.

PROF. IOAN CIOBANU

IMPORTANȚA ECONOMIEI POLITICE

— Câteva note —

Prin noile dispozițiuni exprimate în noua programă analitică a învățământului secundar, s'au suprimat orele, care erau afectate pentru studiul economiei politice în cl. VII-a.

Această măsură, a fost impusă — de sigur — ca un imperativ categoric, spre a se putea lăsa liberă ziua de Joi, numai pentru educația străjerească a elevilor cursului secundar, adică pentru manifestarea străjerească, în cadrul acestei noi educații moral-național-patriotică, în mod practic și real.

In această zi, elevii vor face educație fizică, gimnastică, sport, jocuri, tir redus, lucru manual, muzică vocală și instrumentală, desen, educație practică moral-patriotică, etc., vizite locale, crossuri, monografii etc. Vor învăța cum trebue să se ajute unii pe alții, să fie solidari la fapte bune, să fie disciplinați din convingere, să respecte și să iubească tradiția bună, Patria Dinastia, și să-și sacrifice vieața pentru binele obștesc, să li se cultive sentimentele înalte-morale.

Față de aceste înalte scopuri moral-patriotice și practice, de sigur că se cerea un timp care trebuia să fie la dispoziția profesorilor și elevilor, numai pentru această educație străjerească.

Intre obiectele sacrificate în vederea acestui scop a fost și Economia Politică, dela cl. VII, al cărui studiu a fost suprimat la această clasă, rămânând numai la cl. VIII, înglobată în zece lecțiuni, în cadrul Dreptului Constituțional.

Părerea noastră este că, însuși pentru străjerie, se impune studiul mai amplu al Economiei Politice, din punct de vedere sociologic și al evoluției așezărilor omenești și a nevoilor oamenilor care compun aceste așezări sub diferitele aspecte de: sat, comună, oraș, provincie, Stat etc.

Consecvent acestei opinii și pentru a împlini mica lipsă, ce rezultă din studiul Economiei Politice, din suprimarea studierei Economiei Politice din cl. VII, socotim că e bine nimerit a insista puțin asupra importanței Economiei Politice, în funcție

de evoluția acestei discipline, prin câteva note, pe care le vom enumera mai jos și care credem că, ar fi în măsură, să împlinească rolul studiului introductiv la Economia Politică.

Economia Politică studiază raporturile dintre membrii aceleeași colectivități: morale, juridice, economice, politice religioase, de limbă etc. și fac obiectul a științe diferite cari se numesc: Morala, Dreptul, Economia Politică, Politica, Linguistica, Știința Religiunilor etc.

Auguste Compte consideră nerațională, orice despărțire a științelor, care au drept obiect societățile omenești și el dădea acestor științe un singur nume: „Sociologie".

Dar dacă economistul, jurisconsultul și moralistul se întâlnesc adesea pe același teren, ei se așează din puncte de vedere deosebite: „a-ți face datoria, a-ți exercita drepturile și „a-ți prevedea nevoile"; iată trei scopuri destul de diferite ale activității omenești.

Și numai acesta din urmă „a-ți prevedea nevoile", formează adevăratul obiect al „Științei Economice".

Putem spune deci că, „Economia Politică", are ca obiect, dintre raporturile oamenilor trăind în societate, pe acelea numai, cari tind la împlinirea nevoilor lor materiale, la tot ceea ce privește buna lor stare.

Economia Politică, este pentru corpul social aproape ceea ce este fiziologia pentru corpul omenesc.

Știința aceasta tinde să se despartă azi în două discipline:

1. *Economia pură* (economică), care studiază raporturile spontane, care formează între oameni trăind în massă, nepropunându-și să le judece nici din punct de vedere moral, nici practic, ci numai să explice starea existentă.

2. *Economia Socială* care studiază relațiile voluntare pe care le creiază oamenii între ei, sub formă de asociații, de legislații sau de instituții, în vederea îmbunătățirii lor.

Noi însă, nu vom face această scindare, ci vom vorbi de Economia Politică, care cuprinde ambele două discipline: pură și socială.

Vastul câmp de Economie Politică, se subîmparte în trei părți, după economistul Jean Baptiste Say, și cari sunt:

1-a *Producție,*

2-a *Repartiție,*

3-a *Consumație și mai târziu adăugându-se* și a 4-a parte:

4-a *Circulația bunurilor.*

In anul 1615, Economia Politică a primit pentru prima oară, numele, sub care este astăzi, cunoscută în opera: *„Traite de l'Economie Politique"* a lui *Antoine de Montchretien.*

Cuvântul Economie, era întrebuințat și în antichitate. Astfel: *Xenophon,* dă titlul uneia din cărțile sale de: *„Economie",* cei vechi înțelegând prin aceasta, Economia Casnică, iar calificati-

vul de politică, ales de *Montchretien,* arată că, este vorba de economia naţiunei, care arată o revoluţie istorică, formarea marilor State moderne.

Economia Politică, însă, a existat în antichitate.

Montchretien a botezat-o numai.

Astfel, filosofii greci n-au încercat să-şi explice de ce şi cum oamenii liberi s'au sustras legii muncii, prin regimul sclaviei. Aceasta le părea natural. Dar ei, au observat şi analizat foarte fin natura monedei, diviziunea meşteşugurilor, formele de dobândire a proprietăţii.

Profeţii lui *Israel* mai întâi şi mai târziu şefii bisericii şi doctrinarii Evului Mediu, sub aceiaşi inspiraţie religioasă, fură isbiţi de contrastul între bogăţie şi sărăcie, condamnând luxul şi mai ales împrumutul cu dobândă: „usura".

Descoperirea Americei provoacă în secolul XVI şi XVII, formarea unui sistem, adică sfaturile pe care le dădeau economiştii, conducătorilor colectivităţilor şi care mai târziu luară forma unor precepte.

Franţa, Italia şi Anglia, priveau cu invidie, cum Spania scotea comori din coloniile sale din „Lumea Nouă" şi se întrebau prin ce mijloace ar putea să-şi procure şi ele aurul şi argintul, dând în schimb produse manufacturate.

Abea în secolul al XVIII, cu *Rousseau* şi *Montesquieu,* Ştiinţa Politică, se ridică contra sistemelor şi năzuesc întoarcerea la natură.

L'esprit de lois, începe cu această frază nemuritoare. *„Legile sunt raporturile care derivă din natura lucrurilor".*

Astfel, naşte faimoasa morală a fiziocraţilor care susţin principiul *„guvernărei naţiunei",* să lăsăm evenimentele să se desfăşoare dela sine, *„laisser faire, laisser passer, le monde va de lui même",* deşi era existenţa unei:

1. Ordini naturale, şi
2. proeminenţa agriculturii asupra comerţului şi industriei,

pentru ei, totul este pământul.

Adam Smith, prin lucrarea sa: *„Cercetări asupra naturii şi cauzele bogăţiei naţiunilor,* în 1776, *inseamnă o eră nouă în Istoria Economiei Politice, aşezând industria pe primul plan.*

In sfârşit, o mulţime de economişti, prin lucrările lor, pun bazele economiei politice.

Cităm lucrările lui *Malthus: „Legea Asupra Creşterei Populaţiei",* (1803), *care avea să aibă un răsunet considerabil în lumea întreagă şi în care arată că, populaţia să fie în raport cu produsele solului şi cere limitarea naşterilor.*

Ricardo (1817) a scris legea celebră a *„Rentei Funciare",* care, astăzi, este perimată, dar care a servit la desvoltarea ştiinţei economiei.

Diferitele şcoli care s'au născut mai târziu, au căutat să

explice diferitele fenomene economice, fie prin prizma fizicei, fie a psihologiei, a matematicei etc.

Cum a influențat starea socială a omenirei economia și cum a determinat starea economică fenomenele sociale?

Omul, la început, trăia sub cerul liber, în mijlocul naturei, diferitele nevoi l-au dus la traiul în colibe, la descoperirea limbajului, focului etc.

Prin descoperirea metalelor, cărora, cu ajutorul focului, le dă forma voită datorită nevoilor de tot felul, omul devine pe rând, vânător, pescar, păstor, agricultor în momentul descoperirii germinațiunii seminței.

Apare, apoi, ideia religioasă, cu ea apărând și ideia de proprietate. *Prima proprietate fiind altarul unde sunt îngropați strămoșii.*

Tot de aci pornesc primele organizațiuni sociale, ca dreptul, succesiunea etc.

Cu încetul, din cauza acestor fenomene sociale, încep să apară primele diferențieri între cetățeni. Unii devin bogați, datorită inteligenței, muncii și puterii lor, alții săraci, fiind mai slabi. leneși, etc., și în scurt timp sclavii celor bogați.

La început, după o perioadă de sălbăticie, apare prima celulă socială „familia" matriarhală, când copii trăiau strânși în jurul mamei, care îndeplinea toată munca familiei, autoritatea fiind exercitată de cel mai mare dintre copiii sau frații mamei.

Urmează patriarhatul. *Pater familias*, care este atotputernic, amănunte găsim în lucrarea: *„Cité antique"*, de *Fustel de Coulange.*

Apoi, hoarda (20—100) oameni, sub cel mai puternic și mai deștept, economia lor fiind bazată pe colaborarea celor ce o compuneau.

In sfârșit apare gentes, clan, trib, statul, care devine atotputernic din punct de vedere al economiei sociale. Citām popoarele: egiptean, asiro-babilonian, fenicieni, care au avut și au lăsat o organizațiune socială, din punct de vedere economic, foarte importantă, ca, apoi, să ajungă la Romani, Greci etc., care, toți, prin excelență erau agricultori.

Proprietatea cuvenită prin războiu, intră în proprietatea Statului. Orice colonie câștigată prin forță, era împărțită cetățenilor.

Mai multe familii formau o gentes sau trib. Acestea făceau aprovizionarea populației.

Proprietatea familiară se transformă în proprietate individuală, luând ființă tribul. Plecând dela atotputernicia familiei, ajungem la aceea a Statului. Odată cu dispariția Imperiului Ro-

man, dispare și civilizația, iar popoarele sunt subjugate de hoardele barbare cari năvălesc asupra lor.

Marile state sunt fărămițate în altele mici și nenumărate; iar grupările se fac spre a se apăra de dușmani. Mai târziu, însă, datorită desvoltării comerțului interior și exterior, ele au și alte preocupațiuni. Economia orășenească ajunge la un grad destul de desvoltat; iar, în agricultură, se introduce un sistem feudal.

Mulți scriitori se ocupă în lucrările lor despre comerț, monedă, despre venituri, prohibiție etc.

Abea în secolele: XVI, XVII și XVIII, știința economică este în apogeu.

Mașinismul înlocuește mâna de lucru, bunurile întrec nevoile indigenilor, și, astfel, naște nevoia de a se cuceri debușeuri, piețe de desfacere a produselor industriale și agricole, care întrec nevoile Statului producător.

Față de faptul că întreaga activitate economică are un singur scop: satisfacerea trebuințelor umane, statele industriale pot să le satisfacă, cea mai mare parte; starea economică a statelor industriale devine cu mult superioară față de statele agricole.

Astăzi, fiecare are grije zilei de mâine. Posesiunea unei oarecare cantități de bunuri economice, devine o chestiune de vieață și de moarte, pentru îndestularea membrilor ce compun un stat.

In actualul angrenaj social al ficțiunei „*Stat*", individul nu este lăsat izolat, ci, încadrat în organizațiuni și instituții care trebue să-i asigure apropierea de bunuri, strict necesare existenței, plecând dela un minimum.

Dar supraproducția de bunuri și lipsa de piețe de desfacere, debușeurile, au dat naștere la șomaj, la închiderea fabricelor și concedierea lucrătorilor, care nu-și pot câștiga existența și devin astfel o povară pentru Stat, care trebue să-i ajute, spre a nu-i lăsa muritori de foame.

Șomajul, este susceptibil de tot felul de influențe psihice, pozitive sau negative.

Se impune, deci, în mod categoric, ca o „*conditio sine qua non*", formarea eului psihologic, la aceste masse, cu ajutorul elitelor sociale, bine selecționate, care vor avea grije de îndrumarea influenței intenționate a acestor elite sociale, asupra acestei masse, îngrijindu-se de psihic, de starea morală și starea fizică a acestor masse, spre a fi utile sau inofensive, după caz, colectivității în mijlocul căreia trăește.

Apare, deci, în mod evident, datoria tuturor, ca să vegheze la aceasta și să se îndrepte, și elitele sociale și massa indivizilor, cu o mână energică, spre un singur scop: „*cât mai multă fericire pentru cât mai mulți oameni, pentru înălțarea Națiunii și a Patriei*".

Numai așa va dăinui liniștea internă a Statului și pacea atât de necesară evoluției civilizației, către formarea caracterelor și personalităților morale, în sânul fiecărei generații de care, astăzi, se simte nevoe, mai mult decât ori când .și numai atunci când fiecare conducător în cadrul lui de activitate economico-morală, va binemerita dela Patrie, dacă va ține seamă și va aplica preceptele desideratului „the right mane, in the right place" sau: „suum quique tribuere"!.

MAIOR NICOLAE TH. NIȚESCU

D-l PROFESOR ION PETROVICI, MEMBRU AL ACADEMIEI DIN MÜNCHEN

Ultimele zile ne-au adus din Germania îmbucurătoarea veste că d-l profesor Ion Petrovici a fost ales membru al Academiei din München. Pentru noi, Românii, cari, în ceea ce privește cultura, abia am ieșit din faza primelor închegări, faptul acesta constitue o mândrie națională, ca, de altfel, mai toate puținele izbânzi ce le obținem — în domeniul spiritualului — atât de rar, peste hotare.

S'ar cuveni, cu acest prilej, poate, să facem, cel puțin, o conturare a proeminentei personalități a filosofului român. Fragmentar am mai făcut acest lucru tot în paginile revistei *Athenaeum*. Cu alte ocazii, și altundeva, am încercat chiar o prezentare mai amplă. Deși despre d-l Ion Petrovici s'ar putea scrie oricând, oricât de mult și oricât de bine, din teama de-a nu ne repeta și convinși de notorietatea de care se bucură ilustrul nostru academician, ne mărginim, de această dată, să înregistrăm numai faptul.

Alegerea ca membru al Academiei din München a d-lui profesor Ion Petrovici vine nu numai ca un corolar al operei și omului, dar, ea succede ca o consecință firească și unei alte izbânzi, destul de recente, pe care d-sa a avut-o în Franța, cu prilejul congresului de filosofie, ținut, în acest an, odată cu sărbătotrirea tricentenarului lui Descartes. In memoria multora este proaspăt faptul că, după încheierea lucrărilor congresului, congresiștii făcând diverse vizite prin cetățile de cultură de pe întinsul Franței — pe unde Descartes trăise sau studiase — purtătorul de cuvânt al acestor congresiști a fost filosoful român, profesorul Ion Petrovici.

Ce alt omagiu mai mare se putea aduce unei personalități — și, imediat, unei țări — decât această încredințare făcută de o întreagă artistocrație a gândirii mondiale, în astfel de împrejurări?

Vom înțelege, astfel, mai ușor gestul conducătorilor Aca-

demiei dela München, precum vom înţelege mai târziu şi alte gesturi similare, care nu vor întârzia a fi făcute şi de alte instituţii de cultură de aceeaşi înălţime, de îndată ce se vor pătrunde de autentica valoare a filosofului român.

STRAJERIA: O ŞCOALA A TRĂIRII

Am primit o broşură numai de 16 pagini, intitulată: *„Străjeria"* — O Şcoală a Trăirii, O Şcoală Socială, O Şcoală Naţională — semnată de d-l profesor Ştefan R. Georgescu.

Cele câteva pagini ne-au reţinut nu atât prin claritatea şi sistematizarea ideilor expuse — prin care însuşi autorul excelează — cât semnificaţia ideilor cuprinse aici.

D-l profesor Ştefan Georgescu prezintă în broşura de care ne ocupăm o amplă privire de ansamblu a problemei străjereşti. Atât latura teoretică, precum şi cea practică sunt analizate în toată esenţialitatea lor; rostul funcţional, ca entităţi sociale, naţionale şi vitale, în genere, este pătruns şi aprofundat cu îndemânare, precizie şi acuitate.

Plecând dela imperativele pedagogice, pe care autorul le posedă cu multă siguranţă, străbătând realităţile existente ale societăţii româneşti, în deosebi, în funcţie de factorul etnic, luat drept criteriu de năzuinţi supreme ale Neamului, d-l profesor Ştefan Georgescu, vede în Străjerie: **O şcoală a trăirii**, pentru care motiv şi precizează:

„... Şcoala trăirii va aplica sentimentul demnităţii personale şi al respectului valorilor, dându-şi sieşi, în primul rând, o organizaţie ierarhică, completă. Imperativul creştin al dragostei de aproape va deveni, în trăirea lui, muncă de ajutor, pentru văduvă, invalid, năpăstuitul soartei, îngrijirea răniţilor, etc. Sentimentul naţional va fi tradus în muncă pentru folosul Patriei şi aşa mai departe, **orice postulat moral va fi tradus în fapt împlinit,** vieaţă trăită, rod concret al efortului unui suflet ce se afirmă activ".

Găsim aici, precum se vede, concentrată aproape toată ideologia, toată năzuinţa pe care caută să o înfăptuiască noul spirit de orientare a tineretului nostru şcolar. Pe această idee centrală îşi desvoltă autorul afirmaţiile din restul cărţii, armonizând Şcoala şi Biserica, individualul cu colectivul, cetăţeanul de mâine cu Patria.

Redusă în proporţie, aşa cum se înfăţişează broşura d-lui profesor Ştefan Georgescu, prezintă o mare însemnătate, nu atât prin ce realizează ca plan şi dimensiune, cât, mai ales, prin sugestiile vii şi fructuoase, pe care le conţine şi din care unele centre de îndrumare străjerească s'au inspirat, chiar.

LIMBA ŞI LITERATURA ITALIANĂ ÎN ROMÂNIA

Urmărim de mai mult de zece ani activitatea neobosită şi neîntreruptă a d-lui profesor Pimen Constantinescu. Cunoscut italienist, îndemânatic tălmăcitor, înzestrat cu o putere de muncă nedesminţită şi cu o pregătire într'adevăr ştiinţifică, acest tânăr literat şi-a risipit cu dărnicie rodul însuşirilor sale. I-am putut astfel întâlni numele mai prin toate revistele literare, în deosebi prin *Luceafărul* dela Timişoara, *Revista Vremii* dela Galaţi, *Ramuri* şi *Arhivele Olteniei* dela Craiova, *Prometheu, Roma* etc., ca şi în *Sibiul*, revista d-sale — ca să nu mai pomenim de cele peste zece broşuri şi volume tipărite cu însuşi sacrificiul material al autorului —.

Dar d-l profesor Pimen Constantinescu nu s'a mărginit aici. Şi în nemăsurata dragoste de limba şi literatura italiană, manifestată atât de elocvent în cele amintite mai sus, d-sa a inaugurat un curs public gratuit de limba italiană la Sibiu, în oraşul unde îi este încredinţată catedra de aceeaşi specialitate (la Liceul Comercial şi Liceul Gheorghe Lazăr).

Cu multă modestie, dar cu tot atâta arzătoare pasiune, d-l Pimen Constantinescu ne mărturiseşte:

„Pentru a satisface întrucâtva dorinţa atâtor persoane, de orice vârstă, cultură sau origine etnică, de a cunoaşte cea mai armonioasă limbă din lume sau de a-şi reînprospăta şi menţine contactul cu litera şi spiritul Romei mame şi surori, am început un curs public gratuit de limba italiană, încă din anul în care soarta mi-a încredinţat catedra specialităţii mele iubite, la liceul comercial din Sibiu".

De atunci, sunt, pare-ni-se, şapte-opt ani. In tot acest timp d-l Pimen Constantinescu şi-a ţinut neîntrerupt şi cu regularitate cursurile, încât an de an frecvenţa auditorilor a crescut spre marea d-sale bucurie, ca şi spre folosul spiritului latinităţii în această cetate unde spiritul culturii germane a căutat neîncetat să-şi afirme întâietatea faţă de cel al culturii noastre.

Dar acţiunea tânărului profesor de care ne ocupăm nu a pornit ca o simplă manie sau pasiune de italofil. Ea este fructul unei convingeri bine întemeiate pe consideraţiunea că promovarea spiritualităţii româneşti nu poate fi asigurată decât prin altoirea şi adăparea setei noastre de cultură la spiritul italian cu care ne identificăm nu numai prin limbă — cea mai imediată şi spontană posibilitate de exprimare — dar prin identităţi sufleteşti, explicate prin originea etnică atât de evident comună. — Deci am putea manifesta câteva rezerve asupra acestui punct de vedere, reţinem numai partea pozitivă a sârguinţei dascălului nostru —.

In această privinţă buletinul editat de d-l profesor Pimen Constantinescu: *Limba şi Literatura Italiană la Sibiu* cuprinde

un judicios şi documentat articol în care legitimitatea predării limbii italiene în acest centru transilvan apare ca o motivare firească.

Că, autorul a reuşit să-şi tălmăcească ideea în faptă, se dovedeşte din numărul cel mare şi mereu crescând al celor ce urmează aceste cursuri, nu numai la Sibiu, dar în mai toate municipiile româneşti şi, în special, în Capitală, unde de curând s'a început construcţia măreţului edificiu pentru a servi, în acest scop, Institutului de Cultură Italiană în România.

NOI IPOTEZE ASUPRA SARMISEGETUZEI

In actul al treilea din *O scrisoare pierdută*, I. L. Caragiale are o apostrofă spirituală la adresa profesorilor. La adunarea electorală, care are loc în acest act, Caţavencu se adresează lui Popescu „Voi dascălii sunteţi băieţi buni, dar aveţi un cusur mare: cum vă vorbeşte cineva de istorie, s'a isprăvit, are dreptate"... Şi urmează apoi câteva tirade în contradictoriu.

Oricât ar fi ele de banale şi depărtate de sensul iniţial, aceste fraze au scop să releve, prin sarcasmul autorului, eterna controversă ce dăinue în majoirtatea cazurilor asupra multor chestiuni din domeniul istoriei.

N'am citat rândurile de mai sus pentru a zeflemisi pe istorici; le-am amintit numai să legitimăm mai mult contraversele posibile în această disciplină şi a deschide, în special, contraversa destul de veche asupra locului unde se afla vechea Capitală a Daciei, Sarmisegetuza, problemă de curând reluată cu destul interes şi prestanţă de către d-l Colonel Constantin Zagoriţ, dela Ploieşti, în două broşuri apărute consecutiv, în acelaşi oraş.

Este cunoscut faptul că până în prezent locul unde se afla Sarmisegetuza a fost indicat în diferite poziţii, după opinia istoricilor respectivi. Astfel, după unii, localitatea de care amintim s'ar găsi la fosta Ulpia Traiana Augusta, după alţii, pe munţii dela Sud de Orăştie, Grădiştea Muncelului din munţii Sebeşului sau pe dealul Uroaei, în faţa Gurii Streiului.

Urmărind identificarea locului,—„neavând nici calitatea, nici permisiunea, nici timpul spre a face săpături, ci, întemeiat pe consideraţiuni militare, geografice, topografice şi fortificaţii găsite pe teren" — precum singur ne declară cu modestie, d-l Colonel C. Zagoriţ a ajuns la concluzia că Sarmisegetuza se afla la confluenţa râurilor Streiul Farcadinul cu Râul Mare.

La stabilirea acestei concluziuni, d-sa s'a servit de următoarele consideraţiuni:

„Cred că Sarmizegetuza nu s'a găsit nici la Cetăţuia Grădiştea Muncelului, nici la Costeşti, nici la Piatra sau Pietrile

Roşii, nici la Luncani, toate în Munţii Sebeşului şi nici pe Dealul-Uroiul, şi în niciuna din cetăţile similare de care este plină Dacia, deoarece:

1. Toate aceste locuri fortificate au un perimetru restrâns şi deci nu ar fi putut adăposti o armată care încearcă o rezistenţă ca aceea pe care a făcut-o Decebal în Sarmizegetuza.

2. Sunt prea retrase şi deci nepotrivite pentru a servi drept capitală a unui Stat ca Statul dacic şi a unui rege mare ca Decebal, pe care nu mi-l pot închipui că şi-a putut alege o capitală ascunsă în care să se retragă ca un fugar.

3. Şi apoi, dacă una dintre aceste cetăţi a servit de capitală a Daciei, se naşte întrebarea: care din ele este Sarmizegetuza cea adevărată, deoarece:

— toate sunt cam de aceeaşi mărime;

— poziţiile lor în majoritate sunt cam la fel de retrase faţă de văile mari care sunt arterele de vieaţă ale ţării;

— iar terenul pe care sunt aşezate este la fel şi deci, caracterul apărării lor identic.

De aceea, cred că niciuna din aceste cetăţui nu a servit de capitală a Daciei sub Regele Decebal, adică nu a fost Sarmizegetuza; ci am convingerea că toate aceste cetăţui, ca multe altele, după cum am spus, serveau de refugiu:

— când ţara era atacată prin surprindere de către neamurile barbare care roiau în jurul Daciei şi deci când armata nu era în măsură de a se aduna şi a ieşi în întâmpinarea duşmanului;

— când armata ţării se retrăgea înfrântă şi risipită, şi fiecare trib se ducea să-şi apere căminele proprii;

— sau când triburile se luptau între ele.

S'a afirmat că micile cetăţui care se găsesc în număr destul de însemnat în Munţii Sebeşului, închideau trecerile prin aceşti munţi dinspre Câmpia Dunării şi Ardeal.

Poate unele, în niciun caz, însă, nu îndeplineau toată această misiune, ci serveau, după cum am spus, în primul rând ca cetăţui de refugiu, la una din aceste cetăţui cred că s'a retras Decebal după căderea Sarmizegetuzei.

Fiind înlăturată posibilitatea aşezării Sarmizegetuzei atât la Grădiştea-Verhegy (Ulp.-Tr.-Aug.), cât şi în cetăţuile mărunte din Munţii Sebeşului şi V. Mureşului, ne îndreptăm pe încetul către locul unde eu socotesc că în adevăr a fost zidită Sarmizegetuza şi care are o poziţie intermediară între aceste puncte; şi anume, către masivul deluros triunghiular dintre oraşelul Haţeg şi satul Sub-Cetate, şi care se prezintă din toate punctele de vedere în cele mai bune condiţiuni pentru a primi aşezarea capitalei Statului Dacic şi a Regelui-Decebal.

Acest masiv deluros după cum se poate vedea cu uşurinţă pe hărţile anexate lucrării,

—se află așezat:
— la răscrucea celor 3 drumuri mari care vin:
— întâiul din Banat prin Poarta-de-Fer, Transilvană,
— al doilea din Oltenia prin pasurile Văii-Jiului și pe Valea Streiului superior;
— și al treilea din Ardeal și din Câmpia Tisei pe Valea-Mureșului și Valea-Streiului, inferior.
— și la locul unde Câmpia Țării-Hațegului și Valea-Streiului este strânsă în defileul Sub-Cetate-Bucium, defileu format de acest masiv triunghiular și extremitatea vestică a Munților-Sebeșului.

Tot către acest punct se îndreaptă drumurile și potecile de munte care coboară pe creste și pe văi, Munții Ruska, Munții-Sebeșului și Munții Hațegului și în special:
— poteca culmei Țarcul-Baciul-Petrii, care vine din valea superioară a Timișului;
— poteca culmei Ruska-Hațeg;
— și poteca care adună potecile crestelor Munților Sebeșului, Paringului și Plăineștilor, și coboară prin Vârful-lui-Petru, Vârful Surian, Dealul-Negru, pe la Sud de Grădiștea-Muncelului, spre Hațeg.

Adică rezumă funcțiunea strategică a întregii regiuni care cuprinde Muncii Sebeșului, Munții Apuseni, Munții Ruskăi și Munții Hațeg-Vulcan, funcțiune strategică, atât de fericit exprimată de către d-l general Iannescu, eminentul nostru geograf militar, în lucrarea sa „Georgafia Militară a Olteniei și Banatului" și care vorbind de Șesul Hațegului, spune următoarele: *„In timpul Dacilor situația lui a (Șesului Hațegului) înaintată către Banat il apropia de Dunăre fără a-i pierde nici protecția munților, nici a-i compromite legătura cu interiorul Transilvaniei, făcând oarecum din acest șes o bază ofensivă a Dacilor contra Panoniei"*, aprecierea care se potrivește tot atât de bine și masivului deluros triunghiular pe care eu cred că a fost așezată Sarmizegetusa; în plus, că acest masiv deluros închide sau asigură legătura Țării Hațegului cu Valea Mureșului și cu Ardealul prin Valea Streiului inferior.

Confruntând Tabelele Peutingeriene cu harta modernă, să vedem unde se plasează Sarmizegetusa, după care tabele, pe drumul dela Tierna (Orșova) la Apulum (Alba-Iulia).

Am spus deja că dacă totalizăm distanțele dintre localitățile arătate de T. P. pe drumul Tierna—Apulum, găsim 158 de mile romane care fac 234 km și 77 metri. Și dacă măsurăm pe hărțile moderne cu curbi-metrul distanța dintre aceste 2 localități, găsim exact aproape aceeași distanță, adică 234 km.

(Repet că această distanță, deși o găsim prin măsurătoarea pe hartă atât de exactă, totuși nu putem afirma exactitatea ei absolută, deoarece nu avem însemnat pe o hartă mare cel puțin

la scara 1/100.000 traseul drumului roman, spre a-l putea măsura în toate cotiturile lui).

Dacă totalizăm acum distanțele dintre localitățile dintre Sarmategte (Sarmizegetusa) și Apulum, găsim 53 de mile romane care fac 78 km și 419 metri. Măsurând pe hărțile moderne distanța dintre confluența râurilor Streiul, Farcadinul și Râul Mare, unde eu am apreciat că s'a găsit Sarmizegetusa, găsim 79 km și 400 metri și negreșit că dacă totalizăm distanțele dintre Tierna și Sarmategte, găsim 105 mile romane sau 155 km și 558 m, iar pe harta modernă între Orșova și confluența Streiului cu Farcadinul, găsim 155—156 km.

Aceste măsurători ne-ar fi de ajuns spre a trage concluzia că Sarmategte sau Sarmizegetusa, se plasează la confluența râurilor arătate mai sus, adică așa cum am presupus-o eu.

Dar nu trebue să ne mulțumim cu atâta.

Căutând în T. P. distanța dintre localitățile Ad-Aquas, identificată și plasată în mod sigur la localitatea balneară de lângă Calan și Sarmategte, găsim că este de 14 mile sau 20 km și 741 m. Măsurând pe hărțile moderne distanța dela confluența râurilor Farcadin și Streiu până la Calanbăi, unde s'au găsit urmele băilor romane, găsim cam 20 km. Diferența de câteva sute de metri nu trebue să nască în sufletul nostru nicio îndoială, deoarece după cum am spus, nu dispunem de nicio hartă modernă pe care să fie arătat în detaliu traseul drumului dintre Sarmategte și Ad-Aquas și nici nu știm precis de unde până unde erau măsurate cele 14 mile romane. Nu mai spunem că locuitorii din satul Sub-Cetate mi-au comunicat că șoseaua romană a văii Sreiului urmează malul drept (Răsărit) al Streiului, dela confluența acestui râu cu Farcadinul și Râul Mare, pe cât timp Calan-Fürdo se află pe malul stâng, și pe unde drumul a mers mai cu ocol între aceste două puncte.

Mai departe, căutând în T. P. distanța dintre Sarmategte și Ponte Augusti, care este prima localitate spre Tierna (Orșova) și pe care eu o plasez la Grădiștea Varhely, locul Ulpiei Traiane Auguste, care nu mai există în Tabelele Peutingeriene, vedem că această distanță este de 15 mile romane sau 22 km și 222 m. Măsurând pe hartă distanța între podul (Ponte Augusti) și peste valea Clopotiva care trece prin satul Grădiște (pe ungurește Varhely), adică printre ruinile Ulpiei-Traiane-Auguste și confluența râurilor Streiul și Farcadinul, găsim circa 22 km, distanța pe care, repet, nu o putem de asemenea măsura exact, nefiind însemnat pe hărțile moderne în detaliu traseul șoselei romane dintre aceste două localități.

Am identificat localitatea Ponte Augusti cu ruinele Ulpiei-Traiane-Auguste, deoarece cred că aceste două localități sunt una și aceeași, pentrucă mai întâi se apropie ca nume și apoi se găsește la aceeași distanță măsurată pe hărțile moderne, ca

şi distanţa însemnată pe T. P. între această localitate şi Sarmategte. Şi este verosimil că în secolul al IV (anii 300—400 d. Cristos) Dacia intrând sub stăpânirea barbarilor, să se fi pierdut numirea Ulpiei-Tr. Aug. şi să se fi păstrat numai cuvântul Augusti, legat de podul care se găsia în acel timp în această localitate.

Procedând în acest fel, adică plasând treptat localităţile arătate în T. P. pe drumul Tierna-Sarmategte şi Sarmategte-Apulum, la distanţele arătate în aceste tabele, negreşit plasându-le în localităţile moderne în care s'au găsit antice, ajungem să reconstituim întreg acest drum împreună cu localităţile însemnate în lungul său.

Dacă am identifica localitatea Sarmategte din T. P. cu Grădiştea-Varhely (Ulpia Traiana-Augusta), aşa cum s'a crezut până acum, şi dacă căutăm în T. P. distanţa dintre Ad-Aquas şi Sarmategte, vedem că este de 15 mile r., sau 22 km şi 222 m. şi 222 m.

Dacă măsurăm pe hartă distanţa între Grădiştea-Varhely şi Calan (Ad-Aquas), găsim că este de 42 km măsurată pe la confluenţa Streiului şi Farcadinului, şi de 36 de km măsurată prin Haţeg, adică cu 22, sau cu 14 km, mai mare decât distanţa din T. P.

Răposatul Profesor Tocilescu a observat această nepotrivire şi şi-a dat părerea că indicaţiunea din T. P. ar fi greşită cu 10 mile, sau 14.810 m, socotind că drumul dela Ad Aquas la Sarmategte trece prin Haţeg, fără să-şi pună ipoteza că acest drum trecea pe la confluenţa Streiului cu Farcadinul în care caz nepotrivirea era de 20 km.

Să plasăm acum localităţile de pe T. P., începând dela Tierna, ţinând seama de distanţele arătate în T. P., precum şi de resturile antice de localităţi găstie pe teren.

Tierna s'a găsit în mod sigur la Orşova, fără să ştim precis în ce loc anume, pe dreapta sau pe stânga Cernei şi la ce distanţă de Dunăre.

Admedia se plasează incontestabil la confluenţa Cernei cu pârâul Bela Reca, unde se desparte din şoseaua mare drumul spre Băile Herculane şi până unde sunt în adevăr dela Tierna (Orşova) 11 mile r., sau 16 km şi 300 m.

Tocilescu însă, plasează localitatea Ad-Media la Mehadia, unde s'au găsit multe inscripţiuni (ce fel?), dar până unde dela Orşova (Tierna) sunt 22 de km, adică cu 6 km mai mult decât în T. P.

Pretorio care după T. P. se găseşte la 14 mile r. sau la 20 km, 734 m de Admedia, se plasează la satul Cornea (Şomfa), unde s'au găsit ruine romane neidentificate, şi până unde sunt 21 km dela Admedia.

Istoricii: Goos plasează această localitate (Pretorio) la Plugova (poate la 3 km la Sud de comună, unde se găseşte un

castru roman) deşi dela Admedia la Plugova sunt numai 11 km, şi până la castru sunt 8 km faţă de 20 km şi 734 m, arătate în T. P.; Unkert la Cornea, sau la Tergova, aceasta la 34 km de Admedia; Kippert la Domasnija la 27 km de Admedia; iar Tocilescu la Mehadia, unde a plasat şi Admedia, deşi Mehadia este numai la 6 km de staţia Băilor Herculane.

Ad Pamnonios care după T. P. se găseşte la 9 mile., sau 15 km şi 300 m de Pretorio, se plasează la Teregova, unde s'au găsit ruine antice neidentificate şi până unde sunt 13 km dela Pretorio (Cornea).

Istoricii: Goos o plasează „aproape de Teregova"; Unkert o plasează la Feniş, la 4 km Nord de Teregova, sau la 18 km de Pretorio (Cornea); Manerth o plasează la Temeşiu (?); iar Tocilescu la Cornea, adică mult prea înapoi.

Gaga (Gaganis) care după T. P. se găseşte la 9 mile r., sau 13 km şi 300 m de Ad Pannonios, se plasează în mod aproape sigur la Slatina, unde s'a găsit o inscripţie referitoare la localitatea Sevgma, identificată cu Gaga, şi la 12 km 800 m la Nord de Ad-Pannonios (Tergova).

Istoricii: Goos o plasează la Slatina; Unkert la Ilova (la Muncelul Mic, Kis Muncel) la 3 km la Nord de Slatina; iar Tocilescu la Teregova; deci şi această cu mult înapoi.

Masclianis, care după T. P., se găseşte la 11 mile r., sau 15 km şi 300 m de Gaga, şi cum Gaga este aproape sigură la Slatina, se plasează la Caransebeş, până unde sunt 16 km dela Slatina.

Istoricii: Goos o plasează la Muscelul Mic dela Ilova, deşi această localitate se găseşte numai la 3 km de Nord de Slatina (Gaga); iar Tocilescu o plasează la Körpa numai la 10 km la Nord de Gaga, pe cât timp pe T. P. este la 16 km şi 300 m de această localitate.

Tendinţa istoricilor de a plasa localităţile din T. P. dela Nord de Tierna şi în special localitatea Masclianis, mai la Sud decât se arată în Tabelele Peut., se datoreşte faptului că dacă le-ar plasa la distanţele arătate în Tabele Peut., nu se mai potriveau distanţele până la localitatea Civisco, pe care au confundat-o cu Tivisco, şi care se află la o distanţă de 14 mile r., sau 20 km şi 741 m de Masclianis, pe cât timp dela Caransebeş unde se plasează Masclianis şi până la Tivisco (Nord Jupa) sunt numai 7 km şi 500 m.

Eu cred că localitatea Civisco de pe drumul Masclianis-Agnatie este cu totul altă localitate decât Tivisco, cap de drum care vine dinspre Leberata prin Capul Bubali. Şi afirm aceasta, bazat pe următoarele fapte:

— Localitatea Tivisco este însemnată pe T. P. prin o poartă de cetate cu 2 tunuri, pe cât timp localitatea Civicso de pe drumul Tierna-Sarmategte nu este însemnat prin nimic.

— Litera iniţială dela Tivisco este făcută altfel decât litera iniţială de Civisco, şi anume este făcută ca toate literile iniţiale dela toate numirile de localităţi care încep cu litera T, precum sunt: Timaco, Tierna, Troesmis, Tomis, Tirasus, etc.

— Dacă căutăm în T. P. distanţa dintre Gaga (bine stabilită la Slatina) şi Masclianis, vedem că este 11 mile r., iar între Masclianis şi Civisco este de 14 n. r., ceea ce face în total 25 de mile r. sau 37 km şi 37 m.

Dacă măsurăm pe hartă distanţa dintre Slatina (Gaga) şi Nord satul Jupa, unde s'a identificat Tivisco, vedem că este numai de 24 de km, adică cu 13 km mai puţin, ceea ce înseamnă că dacă considerăm Civisco drept Tivisco, nu încap 13 km.

Dacă căutăm în T. P. distanţa dintre Sarmategte şi Civisco, vedem că este de 37 m. r. sau 54 km şi 815 m.

Dacă măsurăm acum distanţa dintre confluenţa râurilor Streiul şi Farcadinul, unde eu am dovedit că s'a găsit Sarmizegetusa şi până la Nord de Jupa (Tivisco), găsim 68 km, adică mai mult cu 13 km, pe care i-am găsit mai puţin măsurând dinspre Gaga (Slatina).

Deci este probabil ca localitatea Civisco să fi fost cu totul altă localitate decât Tivisco.

Afară de aceasta, lângă cifra XI, care arată distanţa dintre Gaga şi Masclianis, observăm un s pe care nu-l mai găsim lângă nicio altă cifră care arată distanţa dintre două localităţi. Este posibil ca această literă să arate că există un drum care dela Tivisco suia pe stânga (Apus) Timişului şi se unia cu şoseaua Tierna-Apulum la localitatea Masclianis, deşi va fi fost şi un alt drum care unia aceste două localităţi pe dreapta (Răsărit) Timişului.

Procedând în felul arătat mai sus, am plasat localitatea Civisco la 20 km 700 m (14 mile r.), la Răsărit de Caransebeş, pe valea Bistrei, pe drumul spre Sarmizegetusa şi anume la cătunul Zăvoi, unde se găsesc urmele unui castru roman şi risipitură de ruine de localitate, şi unde până în prezent s'a presupus că s'a găsit localitatea Agnavie, fără să fi fost identificată prin vreo inscripţie sau vreo altă indicaţie în acest loc.

Mergând mai departe, am plasat localitatea *Agnavie*, în expansiunea dela Bucova a văii Bistrei la distanţă de 20 km şi 741 m de Zăvoi (Civisco), corespunzătoare celor 14 mile r. din T. P. şi la 11 km şi 800 m de localitatea Grădiştea-Varhely (Ponte Augusti), corespunzătoare celor 8 mile r. arătate în T. P., că se găsesc între aceste două localităţi, şi unde se găsesc urme de fortificaţiuni şi risipituri de ruine.

Istoricii au plasat Agnavie la Ohaba Bistra (Goos, Tocilescu), deşi între această localitate şi Nord Jupa (Tivisco) şi Agnavie sunt însemnate 14 mile r. sau 20 km şi 741 m.

Iar Ponte Augusti au plasat-o: Mommsen la Marga; Goos

lângă Marga la Varhely (?); iar Tocilescu la Voislova, localități care se găsesc la distanțe cu totul altele de Grădiștea Varhely, presupusă Sarmizegetusa, decât distanța de 15 mile r., respectiv 22 km și 222 m cât este arătată în T. P., între Ponte Augusti și Sarmategte.

Iată încheiat drumul Tierna-Sarmategte, mergând și dinspre Tierna spre Sarmategte, plasând localitățile, conform distanțelor din T. P., și lângă localități moderne în care se găsesc urme de localități vechi, respectând în același timp și localitățile bine identificate, precum sunt Titrna, Gaga, Tivisco și Ad-Aquas.

Și în fine, pentru încă un control și ultimul pe drumul Sarmategte-Tierna, să mai facem încă o măsurătoare. Presupunând că Sarmategte s'a găsit la Grădiștea Varhely (Ulpia-Traiana-Augusta) și că Civisco nu ar fi o nouă localitate, ci ar fi Tivisco, totalizând distanțele din T. P. dintre aceste două localități, găsim 37 mile r. sau 54 km și 815 m. Măsurând pe hartă distanța între aceste două localități, găsim 48 km, adică cu 6 km și 815 m mai puțin, deși drumul roman pe aci urmează valea și nu e susceptibil de nicio sinuozitate sau abatere. De asemenea nu se potrivesc distanțele, nici dacă identificăm Civisco drept Tivisco și plasăm Sarmategte la confluența Streiului cu Farcadinul, deoarece între aceste două puncte sunt pe hartă aproape 70 km, adică cu 15 km mai mult decât distanța arătată în T. P.

In ce privește cele 3 localități, — Petriș, Germisera și Blandiana, — dintre Ad-Aquas și Apulum, ele au fost plasate astfel de către istorici:

Petris a fost plasată de Goos între Calan și Cicmău fără să precizeze în ce loc anume și pentru ce motiv; iar de Tocilescu (harta) la Arany, unde afirmă că se găsesc urmele unui câmp sau stabiliment roman, deși între această localitate și Băile Calan (Ad Aquas) sunt numai 12 km și 700 m, pe cât timp distanța însemnată în T. P., între aceste două localități este de XIII mile r. sau 19 km și 253 m.

Pentru a respecta distanța arătată în T. P., localitatea Petris ar trebui plasată în fața localității Turdașul, lângă care se găsește risipitură de ruine antice. Căci trebue să arăt din nou că distanța dintre Calan (Ad-Aquas) și Alba-Iulia (Apulus) arătată în T. P. de 39 m. r. sau 57 km și 778 m, corespunde cu distanța de pe teren care este de 59 km.

Germisera este plasată de Goos în mod sigur la Cicmău bazat pe o inscripție găsită la Geoagiul de Jos, deși pentru acest punct nu se potrivește de loc nicio distanță din T. P.:

— nici distanța până la Ad-Aquas, care în T. P. este de 22 m. r. sau 32 km și 593 m, iar pe teren este numai 24 km;

— nici distanța până la Apulum, care pe T. P. este de 17 m. r. sau 25 km și 185 m, iar pe teren este de 37 km;

— nici distanța până la Petris,, care pe T. P. este de 9 m. r. sau 13 km și 329 m, iar pe teren este de 11 km, dacă plasăm această localitate lângă stânca Dealului Oroiu, și de 5 km, dacă plasăm Petris în dreptul Turdașiului.

Respectând datele din T. P., Germisera s'ar plasa la gura văii Băcăinți, unde nu știu dacă se găsesc ceva urme de ruine antice.

Și așa istoricii plasând Germisera la Cicmău, fără să țină sema de distanțele înscrise în T. P. și văzând că distanța dela Cicmău până la Alba-Iulia rămâne prea mare, și-au dat cu părerea că, sau T. P. sunt greșite cu 10 mile, sau că s'a omis vreo localitate dintre Germisera și Blandiana, localitate care ar putea să fie Burticum a Geografului Ravenat.

In realitate T. P. nu sunt greșite, după cum am dovedit atât în general, cât și în special, cu distanța dintre Ad-Aquas și Apulum, localități identificate și plasate sigur, distanță care este aceeași atât în T. P., cât și pe teren.

Blandiana a fost plasată de Goos „aproximativ între Geoagiul de Jos și Borberek (Burgberg Vurpăr)", iarăși fără să țină seamă de 8 m. r. sau 11 km și 848 m, care după T. P. este între această localitate și Apulum. Și astfel pune localitatea Burticum la Burberek, unde se află urme antice neidentificate, în loc să pună aci Blandiana, întru cât între Borberek și Alba-Iulia (Apulum), sunt cam 11—12 km".

Nefiind specialiști, nu ne putem pronunța, dacă ipoteza d-lui Colonel Constantin Zagoriț poate fi sau nu acceptată. O supunem spre discuție celor vizați. Oricum, rândurile de mai sus merită toată atenția.

RĂSBOIUL DE MÂINE

Intreaga suflare europeană a trecut, la începutul toamnei acestui an, printr'o adevărată panică. Conflictul dintre Germania și Cehoslovacia amenința să ia proporții sângeroase, de mari dimensiuni. Am înregistrat chiar mobilizarea armatelor nu numai din aceste două țări, dar și din țările învecinate; nu a lipsit dela acest gest nici Marea Britanie, căreia — prin iscusința d-lui N. Chamberlain — se datorește împăcarea celor două popoare.

Nu am asistat numai la o frematare socială de încordări maxime, dar am și trăit clipe de autentică îngrijorare și teamă, duse până la cele mai intense vibrații emotive.

Dar evenimentul acesta a fost odată cu trăirea unei eventuale realități — nu un coșmar pasager — ci, un examen de cu-

noaştere şi verificare a potenţelor şi pregătirii multor state, printre care ne-am înumărat şi noi.

Imediat următor acestor zile a apărut un volum de cronici militare, datorit d-lui Locotenent Emanuel Voinescu: **Războiul care vine.**

Calificativul de „cronici militare" aparţine însuşi autorului. Modestia d-sale este mărturisită de sine însuşi, chiar în cuvântul de deschidere al cărţii:

„Cronicar modest, pe marginea cărţilor şi a evenimentelor, în paginile ce urmează, am însemnat unele aspecte mai sezisante ale războiului de mâine... Sunt probleme care pot interesa pe oricine, — nu numai pe cei care trăesc sub arme, şi în uniformă, — ci, mai ales, publicul cel mare, dornic să ştie şi să afle mai multe din aspectele războiului care va veni".

Bun cunoscător al problemelor pe care şi le propune, d-l Locotenent Emanuel Voinescu, depăşeşte în chip fericit promisiunile din prefaţă. Intâlnim în cele aproape două sute de pagini ale cărţii d-sale, nu nişte modeste „cronici militare", ci scrutarea realităţii în toată goliciunea ei, de către un spirit clar văzător, dublat de multă sinceritate, pregătire temeinică, şi, mai ales, iubire de Patrie.

D-l Locotenent Emanuel Voinescu ne oferă în mod critic, — cu competinţă şi obiectivitate, — nu numai ansamblul contemporan al Europei armate, dar multe probleme vitale ale României de astăzi, văzute de un ochi ager de autentic militar.

Pe lângă învăţămintele pe care le tragem din comentarea făcută pe marginea unor evenimente trăite prin proprie experienţă, sau de sinteză, prin confruntarea prezentului cu trecutul, punctele nevralgice, în ceea ce priveşte pacea bătrânei noastre Europe.

Cunoaşterea tainelor războiului şi pregătirea pentru el nu presupune numaidecât acţiunea lui ca atare.

Din cele de mai sus, d-l Locotenent Em. Voinescu, face constatări şi concluzii, care, deşi cunoscute de-a-lungul vremii, trebuesc repetate şi pătrunse până în cea din urmă cută a sufletului:

„Războiul trecut n'a făcut altceva decât să confirme adevăruri, esenţiale enunţate cu sute de ani mai înainte!... O noţiune pregătită nu trebue să se înfricoşeze de ziua de mâine. Războiul este doară prima şi cea de seamă din legile naturii. Vieaţa noastră de toate zilele nu este oare un războiu de existenţă? Nu învinge acela care este mai tare, acela care doreşte şi care voeşte cu mai multă ardoare?...".

„MEŞTERUL MANOLE“

Un grup de tineri şi reputaţi scriitori, în frunte cu poeţii: Vintilă Horia, Ştefan Baciu şi Virgil Carianopol, a lansat în toamna aceasta un însufleţit **manifest**, pentru crearea unei reviste de literatură şi artă. Fireşte că revista nu va fi decât un organ de publicitate al grupului, care promite să se afirme aşa de ferm şi îmbucurător, întru cele spirituale. Pentru sportivizatul nostru ev, iniţiativa aceasta merită toate laudele şi trebue primită cu toată căldura.

Redăm mai jos, în întregime, manifestul-apel:

„Fiecărei generaţii i-a corespuns un scop. Fiecare scop a cristalizat luminos şi s'a impus unei perioade anumite, definind-o apoi în istorie, pe paginile unei publicaţii care a concentrat şi a limpezit toate elanurile. România veacului trecut a avut „Convorbiri literare", revista care a imprimat literaturii şi artei noastre tonul major al participării la ciclul de cultură europeană. Inceputul veacului nostru s'a adunat în întregime în naţionalismul întregitor al „Sămănătorului" şi în poporanismul cuminte al „Vieţii româneşti". România Mare, cea mai însemnată, mai puternică şi mai hotărîtă ţară din acest fragment de Europa orientală, a avut ca un titlu de glorie şi de măreţie, paginile grele ale „Gândirii".

Toate revistele acestea au concentrat şi au dus la îndeplinire idealurile unei generaţii. Prin existenţa lor, istoria noastră modernă apare împărţită în cicluri precise care s'au terminat întotdeauna cu o victorie. Ideologii literare, curente politice, mari lupte de idei, şcoale artistice, s'au desvoltat şi s'au definit în marile noastre reviste. Dacă astăzi literatura şi arta sunt conştiente de misiunea lor, dacă hotarele ţării s'au întregit sub foşnetul de pagini cari au deschis în suflete porţi de credinţă şi de nădejde, întregul nostru avânt de azi, în sfârşit, a crescut din strădania acestor reviste. Iată o istorie centrală riguros şi armonic pe ideologii care se îmbină şi se întregesc.

Care e scopul generaţiei noastre, tineri ai României de azi? Sub bagheta cărui ideal vă închinaţi condeiul, pensula şi dalta? Eforturile voastre, izolate, se vor risipi oare în căutarea fără liman a unui ţel, a unei ţinte pe care să o simţiţi numai a voastră? Ar însemna să uităm tradiţia măreaţă care ne împinge din urmă. Ar însemna să iscălim cu propriile noastre mâini încheierea unui efort care e abia la început şi să lăsăm în ruină temeliile unor aşezări pe care simpla noastră dorinţă de continuitate le poate ridica până la cer. Care e dar secretul acestei continuităţi? **Inălţarea culturii româneşti pe piscul de lumină pe care-l merită.**

In decadenţa care zgudue azi cultura Europei, un singur punct de sprijin a rămas: acela al tinereţii, al geniului şi al latinităţii româneşti. Iată, deci scopul generaţiei noastre! E, fără în-

doială, în formularea lui anunțarea unei bătălii. Avem în urmă însă garanția unei tradiții mereu ascensive. Avem în jur spectacolul unei lumi care-și caută un sprijin, un ideal, un centru care să justifice o nouă epocă creatoare. Vrem să arătăm că **noi** suntem sprijinul și centrul acesta, că o nouă cultură europeană e posibilă prin participarea conștientă la efortul creației românești. Și avem dinainte cea mai divină eflorescență lirică a vremii noastre. Trebue numai tribuna care să ne adune și să ne convingă de necesitatea intervenției noastre, să realizeze prin sacrificiul fiecăruia, o neînchipuit de frumoasă catedrală, pe frontonul căreea să sclipească în litere de foc simbolul frumosului realizat prin dinamism și sacrificiu: **„Meșterul Manole".**

Revista aceasta va concentra sub steagul ei toate ramurile artistice ale generației noastre, stimulând desvoltarea fiecăreia din ele, ajutând prin publicații, recitaluri, reprezentații teatrale și conferințe, la împlinirea idealului formulat mai sus. Cercuri culturale, purtând numele revistei, vor lua ființă în mai toate orașele țării și corespondenți speciali vor răspândi peste hotare numele și crezul ei.

E prima oară când se încearcă la noi, atât concentrarea unui întreg elan artistic, cât și impunerea lui dincolo de granițele României. E de ajuns o voință, **voința noastră,** pentru a ne dovedi forța și pentru a da naștere unei mișcări de proporții nebănuite. Cei mai mulți dintre noi se plâng de soarta grea a scriitorului și a artistului tânăr. Ea trebue să rămână în urmă, legată de trista amintire a desbinării noastre.

In ținuta ideologică a revistei nu vor încăpea atitudinile anti-naționale, care, formulate pe pretenți de universalitate și umanitarism, disprețuesc însuși fondul original care garantează durabilitatea și valabilitatea unei culturi. E prea legată de românism tradiția în numele căreea luptăm noi înșine, pentru a ne tenta asemenea formule. Și prea sigură de ea însăși aceeași tradiție în care ne înlănțuim, pentru a trece peste ea. Noi nu vom dărîma nimic. Nu e prea scump trecutul care ne mână înainte, ca să nu recunoaștem și să apropiem puncte de vedere câștigate cu efort și cu sinceritate. Căci **„Meșterul Manole",** departe de a împărtăși crezuri negativiste, ține să-și afirme dela început constructivismul. Intre zidurile lui stă, ca un simbol și ca o garanție a perenității, ideea forță a unui mit".

P. S.

[1]) Am înlăturat înadins, din cadrul acestui manifest, formularea vreunui principiu de școală literară, pentru a înlesni adevărata misiune inițială a mișcării care e concentrarea întregii noastre generații. Curentele ce se vor naște în cadrul ei, atât în domeniul artei, cât și în al literaturii, sau chiar cele ce se pregătesc în momentul de față, vor găsi în paginile revistei noastre un sprijin și o justificare.

*) Având în vedere greutăţile materiale ce vom întâmpina, şi necesitatea absolută de a avea în sfârşit revista noastră, rugăm pe cei ce vor adera la mişcare, să specifice în mod precis în adeziune, suma ce o vor putea sacrifica pentru apariţia lunară a revistei. Adeziunile, ca şi orice sumă de bani, vor fi trimise *D-lui Vintilă Horia, Calea Dorobanţilor Nr. 136, Bucureşti III.*
Cei ce vor răspunde în acest răstimp, vor primi apoi, în statutul ce li se va expedia, programul amănunţit al revistei şi al mişcării.

„MULT E DULCE ŞI FRUMOASĂ LIMBA CE“... SCRIEM

De atâţi amari de ani, de când ne învrednicim cu cronica literară, ne-a fost dat să citim felurile cărţii şi, mai ales, felurite moduri de-a scrie, nu atât în ceea ce priveşte stilul, cât în ceea ce priveşte ortografia şi punctuaţia. Faptul l-am găsit atât de frecvent încât, în prezent, ochiul şi mintea ni s'au obişnuit ca şi cum am avea deaface cu un lucru foarte firesc.

De curând ne-a sosit dela o mare editură bucureşteană romanul unui arhicunoscut scriitor.

Nu ne-au frapat atât de mult metehnele cărţii, cât ne-au nedumerit greşelile de ortografie şi punctuaţie care abundă într'un chip cu totul surprinzător, cu atât mai mult cu cât acestea sunt dublate de unele expresii cu totul „sui generis".

Şi pentru ca autorul să se convingă de buna voinţă şi intenţia noastră, — d-sa ne-a mai trimis altădată un alt roman despre care n'am scris cam din aceleeaşi motive — îi relevăm câteva eşantioane din scrisul d-sale, spre a lua cunoştinţă şi a fi mai atent pe viitor, fără să-i dăm numele şi nici titlul cărţii.

Plecând dela cel mai elementar lucru, amintim că între subiect şi predicat nu se pune virgulă, afară de cazul când avem deaface cu întrebuinţarea unor cuvinte sau propoziţiuni incidentale. Ori, în cartea de care ne ocupăm nu întâlnim asemenea excepţii:

„Lumina abundentă a unei după amieze de Mai, poleeşte arid un interior"... etc. „Nici un sens, nu şi-ar mai fi avut umbra ce fac pământului fără cultul fiinţei care justifică întârzierea mea pe lume"!

Precum se vede, aici virgula păcătueşte, când cu prezenţa în plus, când prin absenţă.

Dar, poate că acestea sunt lucruri mai neînsemnate; să trecem la observaţiile de ordin ortografic:

„S'ar zice or cum (sic) că ar fi" etc. „Nu a-şi dori" etc. „Sau în ori care altă parte..." etc. „Se absorbise însu-şi"... etc. „Dreptul, literile..." etc. „Atât timp cât însu-şi spectatorii.." etc. „Krist", „de cât" (pentru decât).

Dar expresiile? „Dimensiuni voluptoase", „stupefiantă nedumerire", „să-i debutez patrimoniul", „petrecu la căpătâiul măsi, (sic) sclerozată", „digrezia".

Credem că nu mai este nevoie de comentarii.

LINII ŞI CULORI

— MARIA PILLAT-BRATEŞ —

D-na Maria Pillat-Brateş este de mult un nume cu o reputaţie pe deplin stabilită în lumea artelor plastice. In ce ne priveşte, i-am urmărit activitatea cu ani în urmă şi fiecare expoziţie a d-sale — atât la Ateneu cât şi la Sala Ileana a „Cărţii Româneşti" — ca să nu mai pomenim de expoziţiile colective ale Salonului Oficial — unde întotdeauna a fost remarcată — am putut observa o puternică vocaţie a unui talent cu viguroase posibilităţi de linie şi culoare. Am reţinut astfel un temperament liric a cărui frenezie s'a exteriorizat vibrant într'un chip polivalent: peisagiu, portret, natură moartă, flori etc.

Cu actuala expoziţie, pe care d-na Maria Pillat-Brateş ne-o oferă în Sala Ileana dela „Cartea Românească", afirmarea personalităţii sale merge în chip ascendent. Este îmbucurător de remarcat cum această artistă nu se opreşte la ultimele cuceriri ale penelului său şi cum pasta este supusă unor noi încercări spre realizarea culorii, care se înfăptueşte până la cântec.

Ceea ce este foarte important şi caracteristic în primul rând, în arta d-nei Maria Pillat-Brateş — lucru atât de elocvent, dar, nu ştiu de ce neevidenţiat, până acum, de niciun critic plastic — este că această pictoriţă întrebuinţează exclusiv aquarela. In acest sens, d-sa a parvenit a fi o virtuoasă, înlocuind cu multiplele-i posibilităţi pastelul şi uleiul. Din acest punct de vedere, credem că ocupă un loc singular în plastica românească.

Portretul şi peisajul sunt realizate deopotrivă în acest sens fără a se resimţi cu nimic.

In majoritate, realizările acestei artiste sunt ecoul unui suflet senin, calm şi vibrant, în care, în special, atmosfera caldă a Balcicului îşi găseşte echivalenţe şi fuzionează în concretizări ce reţin.

Tabolurile: *Tătăroaică, La Balicichioi, Cimitir Tătărăsc, In Amurg, La Acropole, La Mănăstirea Hagios Luca, Pe Drumul Corintului, Ion Pillat, Lucian Blaga, Niculae Herescu, Tătăroaică*

din Balcic ne încredinţează cu prisosinţă întru aceasta. Nu mai insistăm asupra Florilor d-nei Brateş unde cromatica şi carnaţia vegetală capătă o sensibilitate de o fineţe ce rare ori am putut întâlni. Alăturea de poezia d-lui Ion Pillat, vechiul Dionysopolis şi-a câştigat ilustrarea picturală cea mai aleasă în penelul d-nei Maria Pillat-Brateş.

— R. IOSIF —

Decând deţinem rubrica acestei cronici, am căutat să ne ferim a avea o atitudine negativă sau distructivă în ceea ce priveşte pe artiştii noştri expozanţi. Dacă n'am putut scrie un lucru de bine, am preferat tăcerea.

Poate că, în materie de critică, şi tăcerea este un gest destul de malițios. Nimic mai rău decât a nu face să circule numele unui candidat la creaţie şi la notorietate.

Amintim toate acestea pentrucă scriind despre d-l R. Iosif, am dori să facem remarca mai mult decât de rigoare. D-sa este un maestru al penelului care, deşi tânăr, se afirmă cu efigia proprie şi îndemnul celor ce-i degustează arta ar trebui să-l depăşească.

Este prima dată când îi vizităm o expoziţie de pictură (la Ateneul Român).

I-am cunoscut debuturile cu câteva gravuri expuse consecutiv, câţiva ani, încă cu un deceniu în urmă, la Salonul Oficial. Câteva peisagii în uleiu în acelaşi loc, câţiva ani abia mai târziu.

Folosind adesea în mod fericit intervenţia gravurii în pictură, d-sa a reuşit să imprime celor mai multe din tablourile sale o notă personală de diferenţiere, în bine, fireşte.

Cromatica d-lui R. Iosif are o evidentă patină metalică. Armonizată tocmai dintr'un echilibru de linii dure şi sigure, plastica acestui artist redă vieaţa cu sugestie şi vioiciune.

In ce priveşte desenul, lipsa amănuntului îl îndepărtează de ceea ce se numeşte „chinuirea" unui subiect sau de fotografie. Linia şi culoarea se îmbină în mod fericit. Insuşirea aceasta poate îl şi reţine pe artist să insiste mai mult în peisagiu, unde, excelează, de altfel, şi realizează netăgăduite creaţii. Deşi, în prezenta expoziţie, portretul lipseşte, compoziţia răscumpără în mod lăudabil interpretarea sufletească a individualităţii omeneşti.

DIONISIE PETROVAN

RECENZII

CĂRŢI

ANTON DUMITRIU: *BAZELE FILOSOFICE ALE ŞTIINŢEI.* (Ed. „Societatea Română de Filosofie").

Deşi destul de tânăr, d-l Anton Dumitriu este un vechiu şi asiduu colaborator al *Revistei de Filosofie* şi, mai recent, al *Revistei Fundaţiilor Regale.* Acestor serioase publicaţii numele d-sale a ştiut să le corespundă întotdeauna cu aceeaşi prestanţă, aducând în studiile publicate în paginile amintitor reviste înălţimea şi strălucirea unui spirit ascuţit al cărui temeiu a fost o nedesminţită pregătire ştiinţifică.

Avem impresia, însă, că în niciuna din lucrările d-sale nu ne-a oferit mai pregnant aceste însuşiri ca în lucrarea ce ne-o oferă acum sub titlul de *Bazele Filosofice ale Ştiinţei,* apărută în editura Societăţii Române de Filosofie.

Din însăşi *Prefaţa* acestei impunătoare cărţi avem sentimentul temerităţii autorului, care-şi ia asupră-şi o foarte dificilă şi hazardantă sarcină.

Pregătind cititorul neavizat de lectura lucrărilor sale anterioare, d-l Anton Dumitriu îl previne de eventuale interpretări greşite sau rătăciri, de erezuri paradoxale sau de anume ciudăţenii ce ar naşte din suspiciuni, în urma lecturii cărţii de care ne ocupăm:

„Dacă teza noastră, că nu există adevăruri ştiinţifice decât în imaginaţia noastră, că noi singuri ne creiăm un univers fictiv, stăpânit de formule, dar care nu are contact cu Universul, real, decât doar într'atât cât acesta ne provoacă să-l imaginăm, poate face pe cineva că trebue să renunţe la ştiinţă, noi vom fi primul care să-l oprim dela o astfel de aberaţie".

Intr'adevăr, d-l Anton Dumitriu se ţine întru totul de cuvânt.

In peste două sute de pagini mari, d-sa arată necorespondenţa sau, mai bine zis, lipsa de identitate a aşa numitelor legi ştiinţifice cu acelea ale naturii. „Ştiinţa nu e dată; ea nu a apărut

ca o convenţie definitivă, ca un contract între oameni, şi între oameni şi natură; ea se face continuu".

De unde această concluzie? Pentru a ajunge la natura fictivă a ştiinţei — nu la inutilitatea ei — autorul de care ne ocupăm întreprinde în lucrarea sa un lung şi documentat examen filosofic asupra întregii aparaturi ştiinţifice şi, în deosebi, asupra celor mai „pozitive", mai „exacte" dintre ştiinţe: matematicele, fizica etc. Am spus *examen filosofic* întrucât „a ne întreba, „*ce este ştiinţa?*" înseamnă a ne pune o problemă filosofică de prima importanţă, care priveşte însuşi fundamentul filosofiei".

Această întrebare capitală, însă, autorul o pune tocmai în ultimul capitol al cărţii ce ne prezintă. Este nu numai un mod de a-şi dirija gândirea, dar şi o strategie arhitehtonică a acestei preţioase lucrări.

Consecvent planului său de lucru şi, mai ales, adevărului primordial pe care năzuieşte să-l releve cititorului, d-l Anton Dumitriu aduce primele critice ştiinţelor matematice. Aceasta cu atât mai mult cu cât dela întâile începuturi şi până în prezent — în deosebi, în prezent — ştiinţele zise exacte au fost matematizate şi, prin acest fapt — culmea paradoxului — abstractizate. Plecând dela un Diroc, Heisenberg etc., autorul arată cum, prin geneza lor, ştiinţele matematice au rădăcinile adânc înfipte în imaginaţie şi afectivitate, în motive „lirico-sentimentale". De aici, şi compromiterea, ca atare, a celorlalte ştiinţe exacte care se bazează pe matematice. „Oamenii de ştiinţă cred că matematica stăpâneşte procesele microscopice (şi macroscopice N. R.), fără a şti cum. Ceea ce este, cel puţin, ciudat. Dar această întreagă alunecare a ştiinţei, în spre matematism are o explicaţie: simplu fapt de a introduce matematica în anume porbleme, constituie admiterea tacită a unui pseudo-concept, în loc de a fi considerată ca un instrument de investigaţie, matematica a început să fie înţeleasă ca un instrument de cunoaştere. Din acest moment, ea introduce fatal noţiuni iluziroi în ştiinţă. Intr'arevăr, relaţiile: matematice erau destinate să reprezinte funcţionalitatea dintre elementele naturii, raportul lor numeric, dar în niciun caz nu puteau reprezenta figura naturii. „Astfel stând lucrurile, chiar principiul incertitudinii apare ca un pseudo-concept, câtă vreme căpătăm convingerea că „întreaga teorie a incertitudinii pleacă dela o contradicţie manifestă", „propoziţie fără conţinut real".

Ajunşi la astfel de constatări, ni se pare foarte oportună şi firească întrebarea: „Ce mai rămâne din ştiinţă, dacă ea şi-a distrus elementele cu care construia, într'o fericită ficţiune, universul, dacă ea şi-a ruinat propria-i temelie, scoţându-i pietrele cu care era construită, adică faptele?".

La această întrebare, d-l Anton Dumitriu răspunde ferm: „Foarte puţin, fiindcă totdeodată a trebuit şi va trebui să renunţe la determinism, cauzalitate şi explicaţie, adică tot ce făcea edificiul ei". In concluzie, deşi paradoxal: „ştiinţa îşi poate men-

ține edificiul doar atât timp cât recurge la iluzii; îndată ce le observă și le înlătură, își consumă prin aceasta din propria ei existență".

Ce suprinzătoare concluzii! Unde e absolutismul științific comtian?

Cu tot acest riguros rechizitoriu, d-l Anton Dumitriu — precum am mai văzut — nu ajunge la inutilitatea științei și cu atât mai puțin la nimicirea ei. Rațiunea existenței științei îi apare autorului prin însuși faptul care o animă și-i dă funcțional vieața: *metoda*. „Știința are valoare într'atât cât înseamnă o metodă. Metoda științifică este cel mai mare bun câștigat de omenire până acum". *„Știința, deci, considerată independent, adică numai ca teorie, este o artă: arta de a construi simboluri ale propriei noastre puteri"*.

Intregul eșafodaj construit de d-l Anton Dumitriu se bucură de un prestigiu cu atât mai înalt în seriozitate, cu cât tocmai matematicile au suferit cel mai necruțător rechizitoriu și acest examen analitic a fost făcut de un încercat matematician: autorul însuși. Așa cum ni se înfățișează, d-sa se înglobează în foarte mare parte Școlii dela Viena (H. Reichenbach). Astfel, autorul „Bazelor Filosofice ale Științei" poartă meritele, dar și riscurile curentului neapozitivist.

ION BIBERI: *FUNCȚIUNILE CREATOARE ALE SUBCONȘTIENTULUI*. (Ed. Fundației pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea").

Comentând, nu cu mult în urmă, penultimul volum de critică literară al d-lui Ion Biberi: *Etudes sur la Littérature Roumaine Contemporaine*, am conturat oarecum personalitatea acestui tânăr și distins scriitor. Aminteam atunci mai mult de activitatea literară a d-sale: romancier, nuvelist și în deosebi, critic literar. Dacă la acestea vom mai adăuga și pe aceea de eseist, în general, și de filosof, în special, socotim că vom fi mai aproape de afirmarea completă a posibilităților și realizărilor d-lui Ion Biberi. Pentru unii, polivalența, multiplicitatea aceasta de fațete și realizări a celui de care ne ocupăm, ar putea fi privită cu scepticism. Atitudinea n'ar fi îndreptățită; căci, fără hazard și păstrând sensul și proporțiile, d-l Ion Biberi este un tip de renaștere atât prin temperament și prin structură, cât și prin pregătire.

Valorosul eseu *Thanatos*, premiat și editat de Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea", ne-a prezintat nu numai o originalitate de gândire și sistemă, dar și o pregătire, în sensul afirmației noastre de mai sus.

Părăsind planul metafizic de până acum, prin ultima sa lucrare *Funcțiunile Creatoare ale Subconștientului*, d-l Ion Biberi abordează o problemă eminamente psihologică. Explorarea pe

care o întreprinde în domeniul subconştientului prezintă un dublu interes câtă vreme autorul nu se mărgineşte numai la un comentariu al unor fapte descoperite şi cercetate de alţii; d-sa porneşte, în majoritate, dela fapte descoperite şi cercetate de sine însuşi şi, mai mult, dela sondajele propriilor sale stări sufleteşti.

„Ţinta noastră nu a fost de a da o sinteză şi un rezumat al studiilor întreprinse până în prezent, ci de a consemna o lungă activitate personală înclinată cercetării fenomenelor vieţii subconştiente şi a problemelor în legătură cu această zonă a vieţii noastre".

Aşa fiind, patrimoniul ştiinţific respectiv capătă un dublu aport, mai ales, dacă îl raportăm la literatura psihologică românească, atât de săracă în acest domeniu.

Intuiţionist prin excelenţă şi, în deosebi, husserlian, împrumutând ca metodă de investigaţie directa şi imediata sondare a terenului din care îşi recrutează materialul, d-l Ion Biberi şi-a împărţit volumul de care ne ocupăm — primul din alte două care vor urma — în cinci mari capitole, ce cuprind peste 350 pagini.

Din întregul lecturii pe care am făcut-o asupra acestor pagini, conchidem că titulatura de *Funcţiuni Creatoare ale Subconştientului* este atotcuprinzătoare pentru toate cele trei volume anunţate; că, aici, ni se prezintă numai, deocamdată, mai mult materialul şi apoi, numai într'o anumită măsură, interpretarea acestuia; însfârşit că, ceea ce anunţă titlul de faţă vom avea în mod mai copios şi definitiv în cel de al treilea volum *Individualitatea Umană şi Faptul Artistic.* Desprinzând „din formele vieţii, mecanismele permanente, funcţiunile", urmărind „o înţelegere generală a vieţii sufleteşti, privită sub unghiul devenirii", credem că nu este totdeauna oportun să recurgi la „o eliberare din toate deprinderile intelectuale ale veghei, de constrângerile logicei şi de cadrele de gândire ale vieţii utilitare", după cum nu putem face nici abstracţie de dânsele — şi aceasta — câtă vreme, într'o foarte mare măsură, subconştientul este fostul conştient. Ca o consecinţă a acestui considerent, nu tot „domeniul sufletesc ce depăşeşte zona conştiinţei" îl vom numi subconştient.

Sunt singurele rezerve pe care le opunem d-lui Ion Biberi, — pe lângă aceea a lipsei unui laborator — nu pentrucă am fi deplin convinşi că adevărul absolut ar fi de partea noastră, dar fiindcă definiţiile ar voi să stabilească hotare, care, între treptele de conştiinţă, ni se par hazardante, tocmai în psihologie unde trecerea dela un fapt la altul se face în chip imperceptibil. Dealtfel, din acest punct de vedere, discuţia este însă larg deschisă... O învinuire ca atare nici nu s'ar putea aduce autorului câtă vreme d-l Ion Biberi, conştient de materialul cu care lucrează declară: „Cercetarea noastră se limitează în prezent la dina-

mismul funcţional creator al subconştientului; nu oferim deci nicio teorie generală asupra vieţii subconştiente şi nici nu căutăm să cuprindem în toată varietatea ei de manifestări în această zonă sufletească".

Rămâne, deci, ca un bun câştigat, în primul rând materialul înregistrat şi prezentat de autor.

Din acest material, se poate vedea, după d-l Biberi, că şi în lumea subconştientă — ca şi în cea conştientă — legea care coordonează, dirijează şi guvernează este aceea a sintetizării. „Spre deosebire — însă — de sinteza de ansamblu„ a vieţii conştiente, care unifică întreaga vieaţa a individualităţii pentru a o opune lumii exterioare, îngăduind, prin aceasta, organismului să reacţioneze adaptat şi coordonat la împrejurările externe, sintezele subconştiente, care sunt sustrase imperativului biologic esenţial, de integrare a individului în real, nu au acest caracter de unificare a individualităţii într'un singur act sufletesc".

Aceste sinteze, esenţial parcelare, mai au şi alte însuşiri. Ele sunt: *spontane, fugitive, unitare* şi, mai ales, *creatoare*. In totalitatea lor, aceste procese se elaborează după un anumit mod prestabilit în economia funcţională a psihicului nostru, pe care d-l Biberi l-a intitulat *schemă*. Geneza acestor scheme este, ca producere, dublă: prelucrare a datelor exterioare şi sublimare a unor procese lăuntrice, mentale şi cinestezice.

Privit sub aspectul evoluţiei lui, subconştientul apare aspaţial şi atemporal, mai ales, atemporal, prin acea însuşire „de reactualizare a trecutului, printr'o reviviscenţă a datelor uitate", chiar.

Cât priveşte punctul de vedere creator al funcţiunilor subconştiente, acesta-l vom întâlni în cazul sintezelor spontane, apărute pentru prima dată în conştiinţă, „la o îmbinare după anumite linii de forţă a datelor alcătuitoare".

Din cele expuse până aici n'am făcut decât să trasăm în linii largi şi într'un chip destul de vag, conţinutul şi contribuţiile cărţii recent publicate de d-l Ion Biberi. O prezentare mai pe larg şi o desbatere în amănunt nu ne-a fost posibilă din pricina spaţiului redus, la care suntem limitaţi de însuşi cadrul revistei.

Ţinând seama, pe deoparte, de bogăţia, varietatea şi inediul materialului pe care autorul ni-l prezintă, pe de altă parte, de dificultatea şi ariditatea naturii subiectului abordat, însfârşit, de metodica, pregătirea şi perspicacitatea spiritului d-lui Ion Biberi, nu putem decât saluta cu recunoştinţă acest dar făcut literaturii noastre filosofice atât de paupere în acest sens. Suntem convinşi că o astfel de lucrare apărută în vreo limbă occidentală ar fi cules mult mai mult laurii care să-i dea autorului satisfacţia, care să-l apropie de recunoştinţa meritată. Ne întrebăm câţi cetitori autentici vor vedea această preţioasă carte în publicul nostru, dacă şi critica de specialitate lipseşte dela datorie? Oricum, ne-

răbdarea noastră este legitimă şi aşteptăm cu multă încredere şi celelalte două lucrări întregitoare: *Individualitate şi Destin* şi *Individualitatea Umană şi Faptul Artistic.*

GR. TĂUŞAN: *NUANŢE FILOSOFICE.* (Ed. „Casei Şcoalelor").

Excentrismul zilelor noastre, goana după originalitate cu orice preţ ne-au făcut să asistăm în anii de după războiul de întregire la o mulţime de experienţe „artistice" şi „literare" al căror ecou s'a resimţit destul de vădit în ideologia vremii, ca să nu mai pomenim de atitudinea şi purtarea în vieaţă. Că aceste manifestaţii au dispărut, precum veniseră, este un fapt constatat, dar ceea ce este simptomatic e faptul că reflexul lor se mai întâlneşte încă în scrisul cotidian şi, în special, tocmai la aceia cărora acest scris le incumbă datoria orientării prin zilnica lor preocupare. Astfel, chiar în cursul acestui an, am fost martorii unui incident de un atare soiu, incident destul de regretabil, dar nu mai puţin de elocvent pentru a ilustra afirmaţia noastră. Este proaspăt în memoria oricui articolul unui ziarist, apărut într'un mare cotidian, prin care blândul şi sfătosul Alexandru Vlahuţă era considerat nici mai mult nici mai puţin decât ca un „imbecil", pentru culpa de-a fi făcut poezii cu caracter didactic şi, mai ales, pentru faptul că într'una din cunoscutele-i poezii — *Din Prag* — spune că trupul va fi mâncat de viermi sau că şoarecii îşi vor putea face cuib în craniul eroului decedat din poezia în chestiune....

A mai discuta absurditatea şi lipsa de reverenţă faţă de figurile mari ale culturii noastre, mai ales, când acestea au trecut în lumea celor drepţi, ni se pare de prisos, după cum superfluă ni se pare o încercare asupra valorii de mult recunoscută a personalităţii lui Alexandru Vlahuţă.

Am amintit faptul pentru a motiva şi mai bine spiritul de care mai sunt încă stăpâniţi unii conducători de condee din scrisul nostru şi, într'o oarecare măsură, a legitima puţinătatea din ce în ce mai evidentă a unora, faţă de personalitatea scriitorilor de felul moldoveanului din Pleşeşti.

Sunt consideraţiuni pe care le-am încercat când am isprăvit lectura ultimei cărţi a d-lui Gr. Tăuşan: *Nuanţe Filosofice.*

Inzestrat cu acelaşi dar de sfătoşenie, dublat de o inteligenţă perspicace, prin serioasa sa pregătire şi prin fluidicul său talent literar, d-l Gr. Tăuşan se înglobează, printr'una din laturile activităţii sale, în grupul atât de preţios şi necesar nouă „de pedagogi ai poporului", aşa cum, la Englezi, întâlnim un Carlyle şi, la noi, un Vlahuţă.

Intemeiat pe însuşirile amintite mai sus şi, apoi, pe marea-i

puţine cu cât ele prezintă un interes crescând, mai ales, dacă îndemânare de-a împrumuta exteriorizarea cea mai adecvată celor mai dificile şi variate subiecte, — pentru a le face accesibile unui public cititor cât mai numeros, în *Nuanţe Filosofice*, autorul valoroasei *Filosofii a lui Plotin* îşi continuă opera inaugurată în volumul *Criterii şi Evocări*. Apreciem astfel în scrisul d-lui Gr. Tăuşan, nu „mobilitatea de spirit" — cum îl califica un cronicaş al unui ziar politic, voind, prin aceasta, a releva distinsele calităţi ale autorului de care ne ocupăm — ci, profunzimea de cugetare, iscusinţa şi voiciunea unei personalităţi, scriitoriceşti cu o rară polivolenţă a ideii şi condeiului.

Ca şi din *Criterii şi Evocări* şi din *Nuanţe Filosofice*, desprindem semnificaţia unui idealism animat de cele mai pure şi viguroase îndemnuri morale, prin care, odată cu elementul educativ, spiritul se instrueşte şi capătă cristalizarea unor convingeri înalte.

Sunt, în aceste pagini, evocate pe rând, figurile unor mari cugetători, ca: Socrates, Spinoza, Knat, Schopenhauer, Montaigne, Leopardi, Maiorescu etc.

Din opera şi vieaţa fiecăruia, d-l Gr. Tăuşan ştie să desprindă cu o deosebită artă sensul cel mai bun şi mai demn de reţinut. Citărn un mic fragment din învăţătura pe care autorul o deduce din „Moartea lui Socrate":

„A nu asculta decât numai de vocea internă, care nu este altceva decât închegarea ideilor după formele stricte ale logicei, este o cale regală, care duce la fericire, chiar dacă, urmând această cale, se urcă treptele eşafodului, se soarbe cucută sau se primeşte focul pe rug".

In felul acesta, cu un crez şi o slovă astfel avântată, ni se înfăţişează întreaga galerie, a tuturor figurilor de care am amintit.

Deşi majoritatea acestor articole au fost rostite la postul de Radiodifuziune din Bucureşti, ele nu au nimic discursiv sau retoric, manifestând concentrarea şi sobrietatea ideilor, susţinute de căldura unor sentimente, de pătrundere şi iubire de bine şi adevăr.

AL. IORDAN: *LES RELATIONS CULTURELLES ENTRE LES ROUMAINS ET LES SLAVES DU SUD.* (Tip. Monitorul Oficial. Bucureşti).

Deşi studiile folclorice au un trecut destul de vechiu, pe cât de luminos, prin roadele sale, totuşi, investigaţiile în acest domeniu prezintă un teren încă destul de mare şi de inedit ca atare. Dacă raportăm cazul la literatura noastră, atât de bogată în producţii folclorice, cu toate că figuri destul de respectabile au ilustrat-o, totuşi, această observaţie îşi are mai mult aplicarea la noi. Studiile de literatură comparată, sunt şi mai

legăm aceste comori poporane cu producţiile similare ale popoarelor vecine. Ele vădesc, în acest caz, nu numai realizări artistice de rară calitate, dar şi revelaţii istorice, de multe ori de un interes capital şi de o importanţă politică şi spirituală până la surpriză.

De acest ultim considerent a fost pătruns d-l Alexandru Iordan, când a pornit să realizeze, în cadrul unei teze de doctorat în litere, *Relaţiile culturale între Români şi Slavii din Sud* prin relevarea şi comentarea *urmelor voievozilor români în folclorul balcanic.*

Limitându-şi tratarea subiectului la figurile unor domnitori, ca: Vladislav, Radu Mircea-cel-Mare, Mihai-Viteazul, d-l Al. Iordan purcede ample analize documentate, bazat pe investigaţii curat ştiinţifice. Căci, pentru autor, neobosit, istoric, ca literat, „dacă primilor voevozi ai Munteniei, putem totuşi, dimpotrivă, să recurgem la folclorul Slavilor de Sud, unde s'au păstrat amintirea unor prinţi Basarabi: Vladislav, Radu I. Dan II, Mircea-cel-Bătrân".

Chiar dacă, în aceste plasmuiri artistice de spontană sinceritate, precizia datelor nu ne este oferită până la certitudinea absolută, putem găsi totuşi, oglinda celei mai depline obiectivităţi. Pe lângă întregul cadru care-l formează ţara şi poporul nostru, ca frumuseţe şi ospitalitate, odată cu zugrăvirea unor figuri luminoase şi proeminente, uneori de dimensiuni homerice, întâlnim, în acest material folcloric, până când şi femeea română, caracterizată printr'un curaj demn de subiecte de baladă. Astfel, in colecţia A. Dozon, ne încredinţează d-l Al. Iordan, „eroina Boiana conduce o oaste de de războinici în luptă împotriva Turcilor".

Impărţită în şapte capitale, lucrarea de care ne ocupăm, ne oferă mai întâi o *introducere istorică,* precum şi *O Vedere de ansamblu în folclorul balcanic,* pentru ca apoi autorul să ne prezinte aparte pe fiecare dintre voevozii amintiţi, cu bogăţie de citate şi documentare ştiinţifică, susţinute de o sugestivă îndemânare stilistică.

Faptul, că d-l Al. Iordan a înţeles să-şi tipărească lucrarea in limba franceză, il găsim cât se poate de nimerit, întrucât această carte, în care, în mod obiectiv, se poate vedea preponderenţa rolului nostru politic şi istoric, poate servi şi un mijloc de propagandă nesuspectată, dincolo de hotare.

ALEXANDRU VĂLEANU: *CONTROLUL CONSTITUŢIONALITĂŢII LEGILOR IN DREPTUL ROMAN ŞI COMPARAT.* (Tip. I. C. Văcărescu. Bucureşti).

Sistemele de guvernământ constituţionale, care sunt o caracteristică, prin excelenţă, a vremii moderne, îşi caută din ce

în ce mai mult comentarii, atât în ce priveşte statornicirea temeiului lor filosofic, cât şi pe aceea a temeiului practic, care apare ca o consecinţă a celei dintâiu şi, deci, ca o necesitate impusă de vieaţa socială dusă de noi contemporaneitate.

Constituţionalismul şi-a găsit în d-l Alexandru Văleanu, nu numai un comentator, dar şi un doct şi emerit interpret, care, prin *Controlul Constituţionalităţii Legilor în Dreptul Român şi Comparat* aduce un considerabil aport documentării şi descifrării spiritului legal în lumina constituţionalităţii şi istoriei dreptului român.

Sobră prin titlu, această lucrare ar părea că ne oferă un material rigid care ar inspira chiar refuz cititorului neavizat, în afara specialităţii. Cu totul altfel stau lucrurile după lectura primelor pagini. Numaidecât căpătăm, odată cu antrenamentul la lectură, şi convingerea unei discuţii interesante în domeniul filosofiei dreptului. Bogata şi variata cultură a autorului, abilitatea, cu care se pricepe în a pune în lumină probleme în aparenţă uscate, sunt tot atâtea însuşiri ale d-lui Alexandru Văleanu, prin care ne explicăm capacitatea de a parcurge cu plăcere şi folos netăgăduit peste cinci sute de pagini mari. Deşi mai puţin specialist decât autorul, ne putem da seama de contribuţia originală a impozantei sale opere şi înţelegem pentru ce Academia Română a încoronat-o cu laurii unui premiu destul de însemnat.

ROMULUS SEIŞANU: *AVENTUROASA VIEAŢĂ A LUI DESPOT-VODĂ.* (Ed. „Naţionala-Ciornei").

Romanţarea vieţii oamenilor celebri a prins atât de bine, încât ea şi-a câştigat pe bună dreptate locul unui nou gen literar în poetica generală, loc de care grămăticii şi avizaţii canoanelor literare vor trebui să ţină neapărat seamă.

Din Franţa, Germania, Anglia, unde acest gen şi-a găsit făuritorii şi cei mai străluciţi reprezentanţi, vieţile romanţate au ispitit şi pe unii scriitori români, încât, în ultimii ani am înregistrat câteva succese, în acest sens.

Dacă romanţarea vieţii lui Neculai Milescu (fii Tiberiu Moşoiu, Radu Boureanu) nu a putut să se ridice la înălţimea eroului romanţat tocmai din mărimea dimensiunilor năzdrăvanei figuri a moldoveanului de pe meleagurile Vasluiului, am fost bucuroşi să constatăm reuşita romanţării vieţii lui Eminescu (d-l Cezar Petrescu), a lui Aurel Vlaicu (d-l Victor Ion Popa) etc., puţine la număr, dealtfel.

Iată că de data aceasta, d-l Romulus Şeişanul, emeritul ziarist şi cronicar dramatic, ne oferă *Aventuroasa Vieaţă a lui Despot-Vodă.* Considerăm faptul pe cât de temerar, pe atât de lăudabil. *Temerar,* fiindcă, pe cât este de ispitoare vieaţa lui

Iacob Vasilico Eraclide, prin bogăţia episoadelor, pe atât este de încâlcită şi greu de urmărit, în timp şi loc. *Lăudabilă*, fiindcă d-l Romulus Şeişanu a învins temeritatea printr'o documentare demnă de invidiat de orice specialist (istoric) şi printr'un stil, care, de cele mai multe ori, se ridică la înălţimea acestei documentări.

Dacă, uneori, elementele necesare întru localizare îi sunt insuficiente din cauza depărtării în timp (cazul Parisului, din secolul al XVI), puterea de sugerare şi improvizare răscumpără aceste lacune (întâlnirea cu Rosard, în acelaşi oraş, Conversiunea, etc.).

Dar autorul nu se mulţumeşte numai cu atât, deşi Iacob Eraclidul e mai totdeauna un pelegrin şi în cele mai îndepărtate locuri, când aparţinând Bizanţului, când Franţei, când Germaniei, ş. a. m. d., el este totuşi, strâns legat de realităţile româneşti şi nu arareori ridicat şi realizat drept un simbol.

Aşa cum este sistematizată şi scrisă *Aventuroasa Vieaţă a lui Despot-Vodă*, prezintă un interes şi un folos susţinut de plăcere — prin crearea atmosferei unor vremi apuse — demne de atenţia cititorului român, în primul rând.

THEODOR MARTAS: *CONFUCIUS, BUDA, MAHOMED*. *Vieaţa şi învăţăturile lor* — (Ed. „Cugetarea").

In *Aventuroasa vieaţă a lui Despot-Vodă*, găseam că greutăţile pe care le-a avut de întâmpinat autorul rezidau tocmai în faptul alcătuirii documentare. In lucrarea pe care ne-o prezintă d-l Theodor Martas (pare-ni-se d-l Martinescu-Asău), situaţia este tocmai dimpotrivă. Asupra celor trei profeţi: Confucius, Buda şi Mahomed s'a scris extrem de mult şi, în consecinţă, documentarea apare foarte facilă. Reversul problemei prezintă dificultatea de-a nu repeta şi de-a nu fi mai prejos în scrisul tău faţă de ceea ce s'a scris până la tine. Iată cea mai mare dificultate pe care, credem, că, a avut-o de întâmpinat în primul rând, autorul cărţii de care ne ocupăm. Căci printre multele biografii şi comentarii doctrinare ale vieţii şi operei lui Confucius — şi dintre care d-l Th. Martas, aminteşte câteva în bibliografia cărţii, — lucrarea lui Pauthier este mai presus de laudă. Tot astfel, când ne referim la Buda şi amintim numai de Edwin Arnold, sau, pentru Mohamed, la Carlyle.

Cu toate acestea, în majoritatea cazurilor, autorul a trecut cu succes peste multe din impedimentele care decurg din această consideraţie şi taina biruinţei sale constă tocmai în faptul de-a fi fugit de pedanterie şi a nu fi aspirat, totodată, la stilizări prea avântate sau sondagii ideologice care n'ar fi stat în posibilităţile d-sale.

Aşa, cum se prezintă acest triptic biografic apare ca o onestă lucrare dedicată marelui nostru public cititor, păstrând tendinţa de vulgarizare, de-a face accesibile oricui fapte şi idei, necunoscute, cât de cât de cei fără o pregătire specială. Printre câteva mici rezerve, am avea câteva privitoare la ortografia d-lui Th. Martas, care sunt, credem, mici neatenţii de transcriere.

STERIE DIAMANDI: *GALERIA DICTATORILOR — Pilsudski, Atatürk, Mussolini, Salazar, Hitler.* — (Ed. „Cugetarea").

Cartea d-lui Sterie Diamandi se plasează tocmai la mijlocul celor două cărţi precedente, de care ne-am ocupat mai sus. Unele din figurile Galeriei d-sale sunt mai mult, altele mai puţin cunoscute. Pe de altă parte, avem de-a-face cu personalităţi exclusiv politice, în plină contemporaneitate.

Câştigându-ne atenţia şi încrederea dela apariţia *Eroilor Revoluţiei Ruse,* lucrare executată prin promptitudinea informaţiei şi printr'o vădită obiectivitate, d-l Sterie Diamandi se menţine pe aceeaşi linie şi în cartea de faţă. Pe lângă aceste însuşiri, talentul său de portretist susţinut de zugrăvirea sugestivă, cadrul pitoresc şi dialog condimentat, atrage şi reţine atenţia cititorului căruia autorul reuşeşte să facă fiinţarea vie, aevea, a eroului pe care şi-l alege întru prezentare.

ŞTEFAN PETICĂ: *OPERE.* (Ed. Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II").

In Opere-le lui Ştefan Petică, apărute sub îngrijirea d-lui N. Davidescu, editura Fundaţiei pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II" ne prezintă, în admirabila colecţie a „Scriitorilor Români Uitaţi", pe nedreptăţitul autor al *Fecioarei în Alb* şi al *Soli*-lor *Păcii.*

Dacă, în prima carte a acestei colecţii, nu salutăm evenimentul cu aceeaşi bucurie cu care salutăm editarea operei lui Ştefan Petică, faptul se explică prin aceea că, deşi un uitat, Anghel Demetriescu, în privinţa scrisului îşi merită pe bună dreptate soarta. Un amestec bombastic de pedanterie, cu lipsă de înţelegere şi receptivitate a fenomenului literar şi, în special, a celui poetic, un spirit strâmt şi nedrept cu cei mai prejos decât dânsul, în ce priveşte situaţia socială, şi atâtea alte lucruri puţin lăudabile pentru un cultural de dimensiunile pe care le-a ocupat un ins ca acesta. Ne-am oprit şi ne vom opri astfel aprecierile mai pe larg, câtă vreme ştiut este că *de mortuis nihil nisi bene...*

Cu mult mai puţin uitat decât Anghel Demetriescu, dimpotrivă, Ştefan Petică pare a fi răsplătit de soartă în mod postum căci, în ultimii ani, personalitatea acestui distins şi premergător avântat al condeiului creşte vădit în sufletele noastre şi reeditările operei sale ca şi studiile ce apar în preajma sa ne încredinţează de acest fapt.

Poet simbolist de pură substanţă, în cel mai autentic înţeles al cuvântului, scurta sa existenţă pământească de douăzeci şi şapte de ani s'a desfăşurat — ca şi a geamănului său literar Iuliu Cezar Săvescu, — într'o vreme când receptivitatea poetică, la noi, era absentă în foarte mare măsură, absorbită mai mult de fenomenul social, când cuvântul simbolist era egal cu decadent, cu un compromis iremediabil, cu păcătosul cel mai deochiat. „Era vremea când se sfărâmau idealurile cu pornirea furioasă cu care trebue să se fi dărâmat odinioară idolii de pe altarele lor de marmoră albă. Conştiinţa obştească pălea; omul privea încruntat şi trist, când conştiinţa suprimă se stinge şi se face noapte în suflete", precum însuşi Petică mărturisea.

Pentru a ne ajuta făurirea unei cât mai complete icoane despre acest emerit al scrisului, prin opera sa, d-l N. Davidescu a căutat să înmănuncheze în cele cinci sute de pagini mari, pe cât mai mult posibil, toate laturile de activitate ale condeiului lui Ştefan Petică: poezie, teatru, proză beletristică, critică, etc. Cu toate acestea, editorul mărturiseşte conştiincios că „Ediţia de faţă este menită să fie completată, cu vremea, dacă interesul publicului cititor ne va cere lucrul acesta, prin alte volume menite să desăvârşească figura nedreptăţită încă a lui Ştefan Petică. Ea (ediţia de faţă N. R.) este departe de a cuprinde ceea ce s'ar putea numi opera lui Ştefan Petică, cu mult mai mare decât paginile ce urmează".

D-l N. Davidescu îşi subestimează strădania. Nu suntem de aceeaşi părere. Singura rezervă pe care am avea-o este aceea a împărţirii materialului — şi aceasta, în ceea ce priveşte proza beletristică. De pildă, la capitolul intitulat: „Schiţe, Evocări şi Nuvele", nu întâlnim nicio nuvelă.

Dar aceasta este o scădere prea neînsemnată.

Considerând munca migăloasă, îndelung istovitoare pe care a trebuit s'o depună, urmărind paginile colbăite a atâtor publicaţii ale vremii, mai ales, când Ştefan Petică şi-a semnat fecunda-i operă cu o mulţime de pseudonime, dintre care unele foarte greu de identificat — numai atât şi ar fi suficient să ne dăm seama câtă recunoştinţă merită din parte-ne autorul *Inscripţii*-lor.

S'ar cuveni ca, odată cu prilejul editării acestor preţioase *Opere*, să facem o incursiune în scrierile lui Ştefan Petică. Faptul este absolut necesar şi, chiar imperativ. Dar bogăţia, varie-

tatea şi, mai ales, calitatea celor cuprinse în aceste cinci sute de pagini, ne impun atâta pioşenie, interes şi respect, încât promitem un studiu aparte, care, fireşte, presupune un mai însemnat număr de pagini.

LOUIS DUMUR: *DEFETIŞTII* — *Roman* — (Ed. „Teodorescu", Bucureşti).

Războiul mondial ne-a dovedit încă odată mai mult că Germania a dispus de cele mai ingenioase şi răspândite mijloace de spionaj, între ţările moderne. De metodele acestea „tactice", dânsa a uzat şi beneficiat mai mult decât oricare altul dintre popoarele beligerante şi, prin acest mijloc, a contribuit, într'o bună măsură la năruirea Rusiei, în preludiul cataclismului revoluţionar dinaintea anului 1917.

Un material foarte bogat, ridicat la valoarea artistică, nu atât prin documentare, cât prin motivare psihologică, prin angrenaj de acţiune, prin arhitehtonică şi, mai ales, prin obiectivizare, ne oferă, în acest sens Louis Dumur, în celebrul său roman, (pe care autorul îl întitulează modest: *povestire). Defetiştii,* apărut zilele acestea şi în versiunea românească, datorită d-lui P. Crăciun.

Dar ceea ce pasionează — prin capturarea interesului până la absorbire — nu sunt numai aceste calităţi; paginile acestei preţioase cărţi sunt rupte din vieaţa imediată; găsim, aici, perindându-se într'un mod cât se poate de viu — susţinute de sugestive descrieri şi dialoguri — unele din cele mai proeminente figuri de vieţi politice, culturale şi militare contemporane — în deosebi, franceze şi germane.

Am putea spune că avem deaface cu romanţarea biografică a unei colectivităţi — cum, până acum, s'au romanţat vieţi individuale — numai că adevărul ne apare atât de autentic atât de cert! Şi cu toate acestea, nu ne găsim în faţa unei pure monografii istorice, ci, totuşi, avem deaface cu o capodoperă literară. Este aici taina şi, totodată, marele merit al lui Louis Dumur.

Abondenţa de epizoade, ca şi numărul foarte mare de eroi care însufleţesc toată acţiunea acestui roman trăit de câteva mari popoare — prin exponenţii săi mai expresivi — nu ne îngăduesc povestirea, cel puţin, rezumată a intrigei, ce formează firul conducător al cărţii. Întâlnim în aceste pagini conflicte, care prin lovirea lor dau scântei la a căror lumină se desvăluesc ideile şi sentimentele cele mai înalte în faţa celor mai josnice; strădaniile cele mai pure şi dezinteresate, faţă de goana cea mai aprigă şi mârşavă după câştig; sentimentul de iubire ridicat până la cea mai înaltă expresie a lui: a jertfirii individului pentru patrie, faţă de mişelnica vânzare, prin iscoadele cele mai surprinzătoare.

Din toată această imensă frescă, se desprind adânci învăţăminte, dintre care acela al neputinţei civilizaţiei şi culturii, când sufletul omului nu este ridicat pe temelii solide, când pieirea îi este cea mai sigură ademenitoare.

Dar aceste desprinderi morale n'ar fi posibile dacă autorul n'ar poseda arta contrastelor, a luminilor şi umbrelor, a albului şi negrului, prin care conturările să se facă dela sine şi cititorul să le culeagă sau să aibă impresia că şi le formează cu propria sa intuiţie.

Figurile unor Doumergue, Clemenceau, Painlevé sunt piscurile cele mai luminoase din care autorul proiectează drumurile întâlnite în tâlcul acestei vaste şi pilduitoare lucrări.

Un cuvânt de laudă se cuvine şi d-lui P. Crăciun, care s'a srăduit şi a reuşit să ne dea o îngrijită tălmăcire.

VICTOR PAPILIAN: *VECINUL* — *Nuvele* — (Ed. „Cugetarea").

Sunt, poate, cincisprezece ani decând, într'un articol publicat în revista *Viaţa Românească*, d-l Mihail D. Ralea, discutând geneza şi evoluţia romanului, arăta, între altele, că nuvela este, prin cirtuozitatea la care a ajuns în literatura noastră, un gen aproape eminamente românesc. Şi într'adevăr, în ceea ce priveşte nuvelistica ne putem mândri cu rivalizarea acestui gen faţă de cele mai vechi şi încercate literaturi occidentale. Dar, fie dintr'o lărgire de acţiune, fie din nevoia adâncirii psihologice pe dimensiuni mai mari, nuvela a fost înlocuită treptat de către roman şi scriitori români — chiar dintre cei care excelase în nuvelă — au dat toată atenţia genului literar pentru care au fost solicitaţi de publicul cititor. Aşa ne explicăm de ce, astăzi, apariţia unui volum de nuvele e o rarietate şi de ce chiar critica se sezisează de acest fapt mai puţin decât odinioară.

D-l Victor Papilian, care a abordat cu deplin succes ambele genuri ale epicului, ne dăruieşte în acest sezon literar un volum de nuvele intitulat: *Vecinul*. Sunt înmănuchiate în cele două sute cincizeci de pagini ale cărţii, douăsprezece piese, între care găsim şi câteva schiţe.

Astfel bucăţile: *Vecinul, Copii fără Dumnezeu, Maternitate, De Neînţeles, Râsul, Groază;* celelalte sunt nuvele.

Grupându-le în felul acesta, observăm că autorul este egal de maestru atât în schiţă, cât şi în nuvelă.

Am întâlnit în primele bucăţi concentrate, în mic, lumii întregi, cu adevăruri sufleteşti generale. Tipul românului credincios până la naivitate în puterea neţărmurită a Atotputernicului, împărtăşind cu bunătate roadele sale sufleteşti cu aproapele său, fie el şi de altă lege — atunci, când pe acesta din urmă îl

ajung nevoile *(Vecinul).* Iubirea de mamă, în toate împrejurările *(Copii fără Dumnezeu, Maternitate)* ş. a. d. m.

Este interesant de observat în opera d-lui Victor Popilian, cum aceşti eroi — majoritate transilvăneni — oricât ar fi de neînsemnaţi şi reduşi ca proporţii sociale în umilele lor locaşuri sau funcţiuni, sunt capabili de sentimente înalte, devenind, astfel, simboluri autentice.

Avem aface cu un scriitor care mai întotdeauna are un unghi de vedere deschis, în majoritatea cazurilor, numai spre partea bună a sufletului omenesc. Alăturea de factorul artistic al operei sale, care este realizat în mod incontestabil, autorul oferă — cu sau fără intenţie, nu ştim — o latură morală de fiecare dintre conflictele pe care le propune şi le deslează.

HENRY DAVID THOREAU: *WALDEN SAU VIEAŢA'N PĂDURE.* (Ed. Biblioteca „Revistei Ideei", Bucureşti).

Este aproape un veac de când maiestosul Carlyle propăváduia, în conferinţele sale, ca de pe un anvon: *muncă, sinceritate, tăcere.* Câţi predecesori şi câţi urmaşi va fi avut profundul şi inspiratul cugetător englez! Oricum — păstrând proporţiile — unul dintre îndeplinitorul cuvântului carlylean îl găsim printre noi, în persoana bătrânelului Panaite Muşoiu. Nu l-am întâlnit niciodată prin redacţia unei gazete sau reviste cerşind să i se anunţe vreo lucrare sau, cu atât mai puţin, să se scrie ceva despre dânsul. Neştiut de nimeni, unde şi când, acest om septuagenar — de când i s'a pomenit de nume — citeşte şi scrie într'o odăiţă modestă printr'unul din cartierele Bucureştilor, sau, vara prin chilia vreunei mânăstiri sau a Castelului brâncovan dela Sâmbăta-de-Sus. Văzându-l, nu ştim cum, dar, nu odată, am avut impresia eroului eminescian desprins din *Scrisoarea I.* Impresie, fireşte, destul de relativă fiindcă d-l Panaite Muşoiu nu este un metafizician sau, în caz afirmativ, n'o mărturiseşte şi nici nu a căutat să publice tomuri de filosofie originală, ca atare. In schimb, însă, este un foarte îndemânatec tălmăcitor. Opera sa, în acest domeniu, depăşeşte o vieaţă de om şi îl plasează deadreptul printre cei mai emeriţi traducători pe care literatura noastră, în general, i-a avut până acum. Valoarea muncii acestui intelectual modest capătă proporţii şi consideraţii şi mai mari, când ne gândim că tot ceea ce face dânsul porneşte din propria-i iniţiativă spre propria-i satisfacţie, uneori, chiar, asemenea pupei pe care viermele de mătase şi-o ţese, fără a relecta la finalitatea utilităţii practice. Căci ce vanitate poate avea un traducător? Şi ce foloase materiale, când banul strâns prin sacrificiul pâinii dela gură, de pe urma unei tălmăciri, abia înodat merge din nou la tipograf pentru imprimarea

altei tălmăciri noi? Se petrece în sufletul acestui om harnic — ceea ce se petrece în sufletul tuturor traducătorilor vestiţi — sublimarea satisfacţiei de-a putea reda în limba-i maternă cugetele şi simţămintele marilor sortiţi ai condeiului, cugete şi simţăminte, care se identifică întru totul cu ceea ce are acest tâlmaci în fondul eului său. Aşa ne explicăm cum după urma d-lui Panaite Muşoiu, literatura noastră numără peste două sute de tălmăciri dintre operele ideologice cele mai vestite ale spiritului omenesc. Nu ştim dacă pentru această uriaşă muncă Academia Română sau Societatea Scriitorilor Români l-a distins cu vreun premiu, dar, oricum, avem în faţă şaptezeci de ani, care merită toată stima şi recunoştinţa noastră.

Ultima lucare pe care ne-o dăruieşte este tălmăcirea vestitei opere a lui Henry David Thoreau: *Walde sau Vieaţa'n Pădure.* Este, desigur, unul din multele daruri preţioase pe care ni-l face d-l Panaite Muşoiu. Cartea aceasta este tradusă în peste douăzeci de limbi. Ea a făcut de mult înconjurul lumii tocmai pentru excepţionala valoare pe care o conţine.

Alăurea de Ruskin, Emerson, Tolstoi, Nietzsche ş. a., Henry David Thoreau este unul din marii protestatori ai civilizaţiei, prin ceea ce aceasta aduce mai nefast: lux, îndepărtare de natură, desmăţ, superficialitate etc. Avântat în stilul său şi influenţat în mod netăgăduit de furierismul veacului al XIX, Thoreau nu este, totuşi, un iluzionist, cu atât mai mult cu cât opera sa capitală *Walden* este strâns împletită cu vieaţa pe care autorul acestei cărţi a trăit-o, în cel mai imediat contact.

Nu avem aface, aici, numai cu o carte de speculaţii ideologică — aşa, cum, de pildă, aflăm la un Nietzche — ci cu o carte susţinută de mari calităţi literare, pe care sensul vieţii o străbate şi o animă în chipul cel mai autentic. Traiul dus ani dearândul numai în sânul purei naturi i-a sensibilizat simţurile şi percepţiile sale depăşesc cu mult posibilităţile aparatelor organismului nostru.

Walden e carte care trebue citită tot cu atâta luare aminte şi tot atât pe indelete, după cum a fost trăită şi scrisă. Numai făcându-ne singuri putinţa de a o citi printre rânduri, vom ajunge să o pătrundem şi să o degustăm.

PIA ALIMĂNEŞTIANU: *PLAIURI OLTENEŞTI* (Ed. „Scrisul Românesc", Craiova).

Despre caracteristica scrisului d-nei Pia Alimăneştianu am avut prilejul să scriem odată cu apariţia primului volum al d-sale: *Dobrogea* — File trăite — o carte în care remarcam în primul rând o rară putere de plasticizare în ceea ce priveşte descrierea. Desprindeam alăturea de această primordială însuşire un ascuţit

simţ al amănuntului şi, mai ales, o sensibilitate de o fineţe autentic femenină.

In general, critica a primit această carte cu aprecieri măgulitoare, socotind-o aproape în unanimitate printre cele mai bune cărţi literare privitoare la provincia noastră dintre Dunăre şi Mare.

Cu *Plaiuri Olteneşti*, d-na Pia Alimăneştianu îşi continuă opera în cadrul aceluiaşi gen şi pe linia aceloraşi însuşiri, cu deosebirea că plaiurile nu mai sunt ale Dobrogei ci, ale Ţării Oltului, de dincoace de Carpaţi. Mai puţin descriptivă decât în prima sa carte, în *Plaiuri Olteneşti*, autoarea îşi îndreptează mai mult privirea către om, prinzând crâmpee de vieaţă pe care, în deosebi, trecutul istoric le-a cristalizat în sufletul românesc din partea locului, ca pe un patrimoniu al legendei, al tradiţiei, al legăturii dintre om şi pământ, toate acestea — trecute prin filtrul penei d-nei Alimăneştianu — constituind un caleidescop sufletesc al unei românce ce este pătrunsă de marea colectivitate etnică, cu care se simte solidară în cele mai mici cute ale fiinţei sale, iar, pe de altă parte, dublată de îndemânarea unui talent ce-i face posibilă exteriozarea întregei game de sentimente încercate prin contactul dintre subiect şi obiect.

Plecând dela toate acestea, paginile cuprinse în copertele *Plaiurilor Olteneşti* prezintă o diversitate de tipuri, de întâmplări, de locuri, care — tocmai prin varietatea lor — armonizate dau impresia unui chilim oltenesc, excelent prin simţul echilibrului, simetriei şi, mai ales, al culorii—toate unificate prntr'o largă înţelegere şi, în special, printr'o sinceră iubire. Dela descrierea pură, vecină cu poemul în proză, autoarea — păstrând foarte evident cadrul liric — păşeşte spre schiţă şi, uneori, spre nuvelă. Intruchipând-o mai puţin pe cea din urmă — din lipsa unui angrenaj mai complicat, autoarea se ţine mai totdeauna cât mai aproape de veridicul celor întâmplate şi, mai mult, de al modalităţii celor auzite. — D-na Pia Alimăneştianu aduce şi de data aceasta un aport considerabil schiţei şi — fără exagerări — îşi impune şi mai mult maniera unui gen, prin excelenţă femenin, care, la noi o poate socoti pe d-sa printre cele mai de seamă — anume, notaţia lirică, picturalul condeiului.

CONSTANTIN-STELIAN

REVISTE

JURNAL DE PSIHOTEHNICA. Vol. II. Nr. 2.

Credincios și consecvent scopului pentru care a fost creat, *Jurnalul de Psihotehnică* își continuă apariția tot atât de important și util, sub direcția d-lui prof. C. Rădulescu-Motru și în redactarea d-lor I. M. Nestor, G. Bontilă și Al. Chiappella.

Numărul de față ne oferă trei copioase studii: *Raționalizarea examenelor universitare* (I. M. Nestor), *Ce este Metoda F. O. V.* (Vasile Pavelcu) și *Raportul dintre testele de inteligență și notele la bacalaureat* (Maria Săndulescu).

Toate aceste studii pun în relief probleme foarte importante cu soluții salutare. In deosebi, ultimul este relevator prin coincidențele statistice, ceea ce ne încredințează că d-na Maria Săndulescu a lucrat cu foarte multă atenție în cercetările d-sale și că majoritatea concluziilor la care a ajuns sunt demne de împărtășit.

Notele informative și bibliografice, care completează numărul, sunt pline de substanță și interes.

REVISTA GENERALA A ÎNVAȚAMANTULUI. An. XXVI, Nr. 7—.8

Am recenzat în paginele revistei noastre, în dese rânduri, această prețioasă revistă. Am evidențiat și comentat articole și autori demni de toată atenția. Am trecut sub tăcere, sub o vinovată tăcere — ce e drept — pe acela căruia i se cuvine cele mai multe elogii, când îl raportăm la publicația de care ne ocupăm. Este vorba de d-l prof. Iosif I. Gabrea, emeritul publicist și conferențiar dela Universitatea din București, care neobosit, retras în liniștea laboratorului său depune, alăturea de d-l prof. G. G. Antonescu o benedictină străduință la conducerea și îndrumarea *Revistei Generale a Invățământului.*

Și numărul de față, ca și toate celelalte de până acum, ne

aduce prețioase colaborări; material pe cât de variat, pe atât de interesant. *Cronica* și *Recenzii*-le bine susținute, motivând cu prisosință titlul de specialitate pe care-l poartă această publicație.

Reținem, în primul rând, prețioasele studii ale d-lui Vasile Băncilă *(Păcate Imaginare)*, în care reputatul eseist aduce același ascuțit spirit, de observație și aceeași frază bine conturată, cu care ne-a obișnuit de atâta vreme prin cele mai de seamă periodice românești; de asemenea, d-l Radu Petre *Colaborarea Elevilor la Pregătirea Lecțiilor)*, unde activismul este reliefat cu o înțelegere demnă de toată luarea aminte.

SPIRIT MILITAR MODERN, An. I, Nr. 1.

Este numele unei noi reviste de psihologie, pedagogie, sociologie și etică militară, apărută zilele acestea prin străduința, priceperea și entusiasmul neobositului psihotehnician și ofițer de Stat-Major, d-l lt.-colonel Const. Atanasiu.

Atât din cuvântul de început, cât și din restul cuprinsului se evidențiază în mod cert legitimitatea apariției acestei publicații, care răspunde unei lacune de mult simțită în revuistica noastră de specialitate. Pe lângă numele directorului, numele colaboratorilor, constituesc o chezășie de ceea ce este și poate să fie revista aceasta.

Intre alții cităm pe d-nii C. Rădulescu-Motru, Vasile Băncilă, General Gr. Costandache, etc.

Plin de sevă și preciziune, articolul *(Profesor și Ofițer)* d-lui V. Băncilă aduce observații juste și de excelentă obiectivitate.

Un studiu motivat: a exporat la domeniul psihologiei, este acela despre *Panică*, semnat de d-l maior Radu Dinulescu.

La toate acestea se adaugă cele trei articole ale d-lui lt.-colonel Atanasiu, ca o încadrare în arta armelor, raportate socialului.

Recenziile, spicuirile și maximele condimentează restul celor optzeci de pagini al acestei surori mai mici, căreia îi urăm bun venit, vieață lungă și ecoul pe care-l merită.

PAGINI LITERARE. An. V, Nr. 9—10.

Revista dela Turda se menține pe aceeași linie, pe care am relevat-o în repetate rânduri, în rubrica aceasta a revistei noastre. Numele cunoscute ale d-lor Teodor Murășanu, Romulus Demetrescu, Zevedeiu Barbu, Grigore Popa etc. semnează proză și versuri de aceeași calitate cu care ne-a obișnuit — deși un

cronicastru cu nume de cornută, dela ziarul bucureştean *România*, se întreabă ce caută şi scriitorii din Capitală în cadrul unei asemenea publicaţii.—Dacă n'ar avea nimic aface cu cornutele, i-am răspunde că faptul este unul din mijloacele cele mai salutare ale înfrăţirii sufleteşti a intelectualilor de dincolo şi de dincoace de Carpaţi. — Dar, *quod capita tot sensu...*

O singură nedumerire ne produce d-l Romulus Demetrescu, (la rubrica recenziilor *(Cărţi)*.

Nu înţelegem cum un cronicar emerit şi atât de încercat ca d-sa să supraestimeze în aşa măsură versuri ca acelea ale d-lui M. Beniuc, culese în volumul *Cântece de Pierzanie?!* Este foarte elementar faptul că ceea ce importă la vers este *arta;* realizarea estetică a acestuia, prin care cuvântul poate capăt'a valoare de poezie. D-l Romulus Demetrescu face procesul ideologic al acestor versuri; le găseşte idei originale şi de-aici, deduce superioritatea poetică a unui „talent remarcabil". Ar urma, după acest criteriu, ca raportându-l pe Eminescu la Keller, Cerri, Lenau, Upanişade, folclor, să-l găsim cu totul mediocru. Ne miră mult cum criticul nu se întreabă de aportul estetic pe care-l aduce poetul lăudat de d-sa. Cu ce promovează d-l M. Beniuc poetica, în general — sau, cel puţin, ideologia versurilor sale? — Nu e locul să mai luăm, cu exemplificări în discuţie, valoarea d-lui M. B., am făcut-o la timp, în recenzia respectivă, publicată în coloanele *Athenaeum*-ului. Ne doare însă asemenea slăbiciune a d-lui R. Demetrescu, când tot d-sa comentează în acelaşi număr şi preţioasa poezie a lui Teodor Murăşanu. Ce credit să mai acordăm celor spuse despre autorul *Lilioarei?*

Spiritul gregar oricât ar fi el de lăudabil, pus în slujba solidarităţii, a altruismului, a nobilului cavalerism, are o margine— mai ales — când e vorba de stabilit valori artistice şi de îndrumat cititorul mai mult sau mai puţin iniţiat.

Susţinerea pe primul plan a unor versuri ca acelea ale d-lui M. Beniuc — şi acum publicat la loc de frunte — este cea mai mare erezie pe care o făptuieşte *Pagini Literare* dela apariţia ei până acum. Rămâne pe seama timpului ca adevărul să se arate de partea cui a fost....

Vom fi cei dintâiu care ne vom bucura, văzând că ne-am înşelat în spusele noastre...

DIONISIE PETROVAN

BIBLIOGRAFIE

— CĂRŢI —

Editura „Cartea Românească"

Ionel Teodoreanu: *Fundacul Varlamului*
Mihail Sadoveanu: *Ochiu de Urs*

Editura „Naţionala-Ciornei"

Iohn Galsworthy: *Tenebre*
Hortensia Papadat-Bengescu: *Rădăcini*

Editura „Cugetarea"

Th. Martas: *Confucius, Buda, Mahomed*
Sterie Diamandi: *Galeria Dictatorilor:* Pilsudsky, Atatürk, Mussolini, Salazar, Hitler
Lt. Emanoil Voinescu: *Războiul de mâine*
N. Carandino: *Darclée*
Şt. Zweig: *Tolstoi-Nietzsche.*
B. Iordan: *Antologia Invăţătorilor in literatură*

Diverse edituri

Vasile Băncilă: *Lucian Blaga*, Energie Românească
Al. Văleanu: *Controlul Constituţionalităţii Legilor*
Anton Dumitriu: *Bazele Filosofice ale Ştiinţei*
H. D. Thoreau: *Walden sau Viaţa'n Pădure*
George Negoiţă: *Răspântii de Lumină — Versuri —*
Raul Teodorescu: *Teoria Generală a Capodoperei Literare*
Dr. S. Diamant: *Higiena Alimentaţiei în Decursul Vieţii*
I. M. Raşcu: *Alte Opere din Literatura Română*
Lt.-colonel Constantin Atanasiu: *Psihotehnica în Armata Română*

— Reviste —

Revista de Filosofie
Revista Fundaţiilor Regale
Gândirea
Arhivele Olteniei
Revista de Pedagogie
Revista de Psihologie
Revista G-lă a Invăţământului
Jurnal de Psihotehnică
Familia
Pagini Literare

A T H E N Æ U M

IV. 4. Octomvrie — Decemvrie 1938

SUMAR:

PROBLEME DE ÎNVĂŢĂMÂNT

IDEI, FAPTE, OAMENI

RECENZII

CĂRŢI

REVISTE

BIBLIOGRAFIE

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA CENTRALĂ. — BUCUREŞTI — 1938

C. 8.893.